

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АБДУЛЛАЄВ Вагіф Ахмед огли

УДК 351:328.185

ДИСЕРТАЦІЯ
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ: ПОРІВНЯННЯ ДОСВІДУ УКРАЇНИ ТА
АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

_____ Абдуллаєв Вагіф Ахмед огли

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник:
доктор наук з державного управління,
професор Антонова Людмила
Володимирівна

МИКОЛАЇВ-2023

АНОТАЦІЯ

Абдуллаєв Вагіф Ахмед огли. Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції: порівняння досвіду України та Азербайджанської Республіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2023.

У дисертації сформульовано та вирішено наукове завдання державного управління, що полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, а також ефективного впровадження антикорупційних механізмів на основі порівняння досвіду України, Азербайджанської Республіки та найменш корумпованих країн світу.

У першому розділі дисертаційної роботи *“Теоретичні засади державної політики у сфері запобігання та протидії корупції”* на основі систематизації науково-теоретичних засад державної політики у сфері запобігання та протидії корупції визначено змістовно-сутнісний базис об’єкта дослідження та, відповідно, розглянуто такі полікомпонентні поняття, як «корупція», «національна безпека України», «національні інтереси України», «загрози національній безпеці України», «державна політика у сфері запобігання та протидії корупції» («антикорупційна політика»), «антикорупційна стратегія», «інститути громадянського суспільства антикорупційної спрямованості».

Визначено особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. Обґрунтовано, що для системного усунення корупції в Україні необхідна глибинна зміна структури й характеру державного управління, його переорієнтація з дозвільно-розпорядчо-контрольних функцій, що найбільше стимулюють виникнення корупційних відносин, до сервісного, обслуговуючого типу регулювання, головною метою якого є створення умов для

всебічної реалізації прав і свобод громадян. Зазначено, що запобігання та протидію корупції необхідно розглядати не як вузько направлену в одній конкретній сфері життєдіяльності країни галузеву реформу, а як необхідність системно-комплексних інституційних змін, що мають видозмінити громадську свідомість.

За результатами визначення ролі громадянського суспільства в запобіганні та протидії корупції встановлено, що підвищення рівня ефективності реалізації антикорупційної політики забезпечується лише за активної участі свідомої громадськості, що проявляється діяльністю інститутів громадянського суспільства, зокрема громадськими організаціями антикорупційного спрямування, і ґрунтуватися на комплексному застосуванні процедур такого характеру, як: попереджувальний, просвітницький, контролюючий та викривальницький.

З метою формування ефективного механізму довгострокової взаємодії між громадськими організаціями антикорупційного спрямування та органами публічної влади обґрунтовано доцільність створення при органах публічної влади спеціалізованих підрозділів, що б безпосередньо співпрацювали з антикорупційними громадськими організаціями відносно мінімізації проявів корупції та об'єднували ресурсні можливості у реалізації заходів, спрямованих на профілактику та виявлення корупційних правопорушень.

У другому розділі дисертаційної роботи *“Порівняльний аналіз досвіду запобігання та протидії корупції”* проаналізовано сучасний стан антикорупційної реформи України. Зазначено, що мають місце фрагментарний підхід та неузгодженості в реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. Констатовано, що ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки наближує досягнення стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку та взятих Україною міжнародних зобов'язань.

Визначено найбільш ефективні антикорупційні заходи, конструктив яких покладено в основу антикорупційної стратегії сучасної України.

Обґрунтовано доцільність створення онлайн-платформи моніторингу виконання Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки та комплексного оцінювання ефективності державної антикорупційної політики. Така платформа формує комунікативну основу для визначення рівня сприйняття корупції в державі та інтеграції проривних технологій та нових політичних і соціальних вимірів у процесний компонент публічного управління.

За результатами дослідження досвіду реалізації антикорупційної політики в Азербайджанській Республіці виявлено, що ситуація із корупцією в Азербайджанській Республіці є вкрай неоднозначною й суперечливою. З одного боку, цим антисоціальним явищем пронизані всі види і рівні влади, з іншого – влада у межах реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції вживає низку ефективних антикорупційних заходів, серед яких унікальна модель управління – державна структура «ASAN», що виступає антикорупційним брендом Азербайджанської Республіки, основними принципами якої є прозорість та комфортність надання публічних послуг з використанням сучасних інноваційних комунікативних технологій, поваги та етичної поведінки.

Надано рекомендації стосовно можливостей обміну досвідом:

1) щодо зменшення рівня корупції в Азербайджані зосередити владою зусилля на: забезпеченні вільного простору для діяльності інститутів громадянського суспільства, захист свободи слова; активне залучення громадян до моніторингу державних витрат; забезпечення підзвітності та прозорості діяльності органів публічної влади; забезпечення вільного доступу до інформації;

2) щодо зменшення рівня корупції в Україні забезпечити реалізацію апробованих напрямів-заходів організаційно-правового характеру, а саме: активне забезпечення спільної інтеграції баз даних публічної адміністративної інформації та здійснення стовідсоткового процесу надання адміністративних послуг в електронному вигляді; ефективне налагодження та активне

використання спрощених процедур застосування громадянами новітніх інформаційно-комунікаційних сервісних технологій.

Розглянуто антикорупційний досвід Данії та Сінгапуру, як країн-лідерів, що ефективно провели антикорупційні реформи за різними моделями антикорупційної політики. Констатовано, що найбільш дієві інструменти, що довели ефективність свого впливу, такі: особиста свобода, свобода засобів масової інформації, відмова від недоторканності президента, депутатів, чиновників і суддів, реально працюючі принципи відкритості та гласності і вплив на суспільну свідомість. Акцентовано, що Данія і Сінгапур живуть за принципом нульової терпимості, нульової толерантності до корупції, і життя без корупції є національною ідеєю. Нульова терпимість до корупції в цьому випадку розглядається як політична технологія, що передбачає неприйняття корупції в будь-яких її формах і проявах.

На основі розглянутого антикорупційного досвіду Данії і Сінгапуру зроблено висновок, що основними не деклараційними, а фактично-виконуваними антикорупційними принципами Азербайджану та України мають стати такі прозорість та відкритість влади; забезпечення законності в діяльності органів публічної влади; відповідальність і добропорядність державних посадових осіб і службовців. Як і у Данії та Сінгапурі, в Азербайджані та Україні основними превентивно-профілактичними та контрольними інструментами мають бути етичні кодекси, кодекси честі чиновників, спеціальні контрольні-наглядові органи у сфері етики, висока громадянська ініціатива, гласність і відкритість на рівні уряду.

Обґрунтовано комплексний підхід до реалізації державної політики в сфері запобігання і протидії корупції, що спрямований на захист прав та законних інтересів громадян від деструктивного впливу корупції, шляхом трансформації репресивно-каральної та превентивної компонент антикорупційної політики у інтегративний системоутворюючий публічно-управлінський вплив на суспільно-державні відносини.

У третьому розділі дисертаційної роботи “*Напрями державної політики у сфері запобігання та протидії корупції*” окреслено шляхи активізації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади, що спрямованні на усунення перешкод налагодженню і реалізації міжнародних контактів та підвищення міжнародного іміджу країни, а також передбачають реалізацію комплексу заходів з підвищення рівня демократизації процесу прийняття державно-управлінських рішень, де інтегруючою складовою виступає інституціалізація функціоналу експертної групи, що створена на рівні держави із залученням міжнародних фахівців, які спеціалізуються на аналізі ймовірних передумов виникнення проявів корупції в органах публічної влади.

Наголошено, що неоднозначний тренд динаміки позицій у рейтингових дослідженнях Індексу сприйняття корупції Азербайджану та України зумовлює необхідність забезпечення комплексності у проведенні антикорупційних реформ, де підсилюючим чинником транспарентності заходів та системного координування виступав би потенціал незалежної спеціалізованої інституції міжнародного рівня. Обґрунтовано доцільність представлення міжнародній антикорупційній спільноті ініціативи щодо створення вузькоспеціалізованого міжнародного органу при Організації Об'єднаних Націй, що наділений функціоналом з розробки та реалізації превентивних антикорупційних заходів в органах публічної влади.

Розкрито особливості формування і функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії. Представлено положення програмно-цільового підходу до формування комплексного механізму запобігання та протидії корупції, синергетичний вплив якого забезпечується дією інституційного, організаційно-правового, соціально-економічного, суспільно-громадянського, морально-психологічного, міжнародно-правового.

Доведено, що державна політика у сфері запобігання та протидії корупції у програмно-цільовому вимірі має поєднувати три стратегічних блока антикорупційного впливу держави: Стратегія громадської свідомості; Стратегія застереження; Стратегія неминучого покарання.

Обґрунтовано стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства, що базуються на реалізації комплексу взаємопов'язаних між собою загальнодержавних заходів, серед яких найбільш значущими є такі: організація змістовно обґрунтованої і детально розробленої правової пропаганди у засобах масової інформації на всіх територіальних рівнях; забезпечення широкого доступу громадян до нормативно-правової інформації всіх її видів; розробка й законодавче закріплення новітньо-дієвих форм і способів реального інституційного залучення громадян в управлінську, охоронно-захисну та іншу діяльність держави; стимулювання набуття навичок і вмінь правомірної поведінки дітьми та підлітками з метою профілактики асоціальних дій та недопущення їх делінквентної поведінки у майбутньому; освоєння освітніх антикорупційних програм; здійснення громадського контролю за реалізацією заходів із запобігання та протидії корупції та проведення регулярного моніторингу цього тематичного напрямку.

Наголошено, що узгодженість і консолідація антикорупційних зусиль різних структур створює істотну синергію, яка може стати найважливішим чинником, здатним вплинути на скорочення рівня корупції в Україні та Азербайджанській Республіці.

Ключові слова: публічне управління, антикорупційна реформа, антикорупційна стратегія, антикорупційна політика, корупція, корупційні прояви, механізми запобігання та протидії корупції, державна політика у сфері запобігання та протидії корупції, національна безпека, інститути громадянського суспільства.

ANNOTATION

Abdullaiev Vahif Akhmed ohly. State policy in the field of preventing and counteraction of corruption: a comparison of the experience of Ukraine and the Republic of Azerbaijan. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 28 "Public management and administration" in the specialty 281 "Public management and administration". - Petro Mohyla Black Sea National University. Mykolaiv, 2023.

The dissertation formulates and solves the scientific task of public administration, which consists in substantiating theoretical provisions and developing practical recommendations for improving public policy in the field of preventing and countering corruption, as well as effective implementation of anti-corruption mechanisms based on a comparison of the experience of Ukraine, the Republic of Azerbaijan and the least corrupt countries of the world .

In the first chapter of the dissertation work "*Theoretical foundations of state policy in the field of prevention and counteraction of corruption*" based on the systematization of the scientific and theoretical foundations of state policy in the field of prevention and counteraction of corruption, the content-substantial basis of the object of research is determined and, accordingly, the following multi-component concepts are considered, as "corruption", "national security of Ukraine", "national interests of Ukraine", "threats to the national security of Ukraine", "state policy in the field of prevention and counteraction of corruption" ("anti-corruption policy"), "anti-corruption strategy", "civil society institutions anti-corruption focus".

The features of the formation of state policy in the field of preventing and counteraction of corruption are determined. It has been substantiated that for the systemic elimination of corruption in Ukraine, a profound change in the structure and nature of public administration is necessary, its reorientation from permissive-administrative-control functions, which most stimulate the emergence of corruption relations, to a service, servicing type of regulation, the main purpose of which is to

create conditions for comprehensive implementation rights and freedoms of citizens. It is noted that the prevention and counteraction of corruption should be considered not as a sectoral reform narrowly focused on one specific area of the country's life, but the need for systemic and complex institutional changes that should modify public consciousness.

Based on the results of determining the role of civil society in preventing and counteraction of corruption, it has been established that an increase in the level of effectiveness of the implementation of anti-corruption policy is ensured only with the active participation of a conscious public, which is manifested by the activities of civil society institutions, in particular, anti-corruption public organizations, and be based on the integrated application of procedures for such character as: warning, enlightening, controlling and accusatory.

In order to form an effective mechanism for long-term interaction between anti-corruption public organizations and public authorities, the expediency of creating specialized units under public authorities directly cooperating with anti-corruption public organizations in minimizing manifestations of corruption and combining resource opportunities in the implementation of measures aimed at preventing and identifying corruption offenses.

In the second section of the dissertation work *"Comparative analysis of the experience of prevention and counteraction of corruption"* the current state of the anti-corruption reform in Ukraine is analyzed. It is noted that there is a fragmented approach and inconsistency in the implementation of state policy in the field of prevention and counteraction of corruption. It was stated that the adoption and implementation of the anti-corruption strategy for 2021-2025 brings the achievement of the strategic priorities of socio-economic development and the international obligations undertaken by Ukraine closer.

The most effective anti-corruption measures are determined, the construct of which is the basis of the anti-corruption strategy of modern Ukraine.

The expediency of creating an online platform for monitoring the implementation of the Anti-Corruption Strategy for 2021-2025 and a comprehensive

assessment of the effectiveness of the state anti-corruption policy is substantiated. Such a platform forms a communicative basis for determining the level of perception of corruption in the state and integrating breakthrough technologies and new political and social dimensions into the process component of public administration.

Based on the results of a study of the experience of implementing anti-corruption policy in the Republic of Azerbaijan, it was revealed that the situation with corruption in the Republic of Azerbaijan is extremely ambiguous and contradictory. On the one hand, this anti-social phenomenon permeates all types and levels of government, on the other hand, as part of the implementation of state policy in the field of preventing and combating corruption, the government takes a number of effective anti-corruption measures, including a unique management model - the state structure "ASAN", which acts as an anti-corruption brand of Republic of Azerbaijan, the main principles of which are transparency and comfort in the provision of public services using modern innovative communication technologies, respect and moral behavior.

Recommendations are given on opportunities to exchange experiences:

1) to reduce the level of corruption in Azerbaijan, focus the authorities' efforts on: providing free space for the activities of civil society institutions, protecting freedom of speech; active involvement of citizens in monitoring public spending; ensuring accountability and transparency in the activities of public authorities; ensuring free access to information;

2) regarding the reduction of the level of corruption in Ukraine, ensure the implementation of approved areas-measures of an organizational and legal nature, namely: active provision of joint integration of databases of public administrative information and implementation of a 100% process of providing administrative services in electronic form; effective establishment and active use of simplified procedures for the use by citizens of the latest information and communication service technologies.

The anti-corruption experience of Denmark and Singapore as the leading countries that have effectively carried out anti-corruption reforms according to different models of anti-corruption policy is considered. It is stated that the most effective tools that have proven the effectiveness of their influence are: personal freedom, freedom of the media, renunciation

of the immunity of the president, deputies, officials and judges, really working principles of openness and transparency and influence on public consciousness. It is emphasized that Denmark and Singapore live by the principle of zero leniency, zero tolerance for corruption and life without corruption is a national idea. Zero tolerance for corruption in this case is seen as a political development, involving the rejection of corruption in all its forms and manifestations.

Based on the reviewed anti-corruption experience of Denmark and Singapore, it was concluded that the main not declarative, but actually implemented anti-corruption principles of Azerbaijan and Ukraine should be transparency and openness of power; ensuring the rule of law in the activities of public authorities; responsibility and integrity of public officials and employees. As in Denmark and Singapore, in Azerbaijan and Ukraine, the main preventive and control instruments should be codes of ethics, codes of honor for officials, special control and supervisory bodies in the field of ethics, high civil initiative, openness and openness at the government level.

A comprehensive approach to the implementation of state policy in the field of preventing and combating corruption is substantiated, aimed at protecting the rights and legitimate interests of citizens from the destructive influence of corruption by transforming the repressive-punitive and preventive component of anti-corruption policy into an integrative system-forming public-administrative influence on public-state relations.

The third chapter of the dissertation work "*Directions of state policy in the field of prevention and counteraction of corruption*" outlines ways to enhance international cooperation in the fight against corruption in public authorities, aimed at eliminating obstacles to establishing and implementing international contacts and improving the international image of the country, and also provide for the implementation of a complex measures to increase the level of democratization of the process of making public and administrative decisions, where the integrating component is the institutionalization of the functionality of the expert group, created at the state level with the involvement of international experts specializing in the analysis of possible prerequisites for the emergence of manifestations of corruption in public authorities.

It was noted that the ambiguous trend in the dynamics of positions in the rating studies of the Corruption Perceptions Index of Azerbaijan and Ukraine necessitates the need to ensure comprehensiveness in the implementation of anti-corruption reforms, where the potential of an independent specialized institution of international level would act as an enhancing factor in the transparency of activities and systemic coordination. The expediency of presenting to the international anti-corruption community an initiative to create a highly specialized international body under the United Nations, endowed with the functionality of developing and implementing preventive anti-corruption measures in public authorities, is substantiated.

The features of the formation and functioning of modern-actual mechanisms of prevention and counteraction are revealed. The provisions of the program-targeted approach to the formation of a comprehensive mechanism for preventing and combating corruption are presented, the synergistic influence of which is ensured by the action of social, economic, international legal, institutional, moral-psychological, organizational-legal, social and civil mechanisms for preventing and combating corruption.

It is proved that the state policy in the field of preventing and combating corruption in the program-target dimension should combine three strategic blocks of the state's anti-corruption influence: Strategy of public consciousness; Reservation strategy; Strategy of inevitable punishment.

The strategic vectors of establishing constructive interaction between public authorities and civil society institutions based on the implementation of a set of interrelated nationwide measures, among which the following are most significant, are substantiated: organization of substantive and detailed legal propaganda in the media at all territorial levels; ensuring wide access of citizens to regulatory and legal information of all its types; development and legislative consolidation of the latest effective forms and methods of real institutional involvement of citizens in the management, security and protection and other activities of the state; stimulating the acquisition of skills and abilities of lawful behavior by children and adolescents in order to prevent antisocial actions and prevent their delinquent behavior in the future;

development of educational anti-corruption programs; implementation of public control over the implementation of measures to prevent and combat corruption and regular monitoring of this thematic area.

It was noted that the coordination and consolidation of anti-corruption efforts of different structures creates significant synergy, which can become the most important factor that can influence the reduction of corruption in Ukraine and the Republic of Azerbaijan.

Keywords: public administration, anti-corruption reform, anti-corruption strategy, anti-corruption policy, corruption, corruption manifestations, mechanisms of prevention and counteraction of corruption, state policy in the field of prevention and counteraction of corruption, national security, institutions of civil society.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Антонова Л. В., Абдуллаєв В. Корупція як чинник загрози національній безпеці. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 12, 2021. С. 336-355. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/2>
DOI: [10.34132/pard2021.12.02](https://doi.org/10.34132/pard2021.12.02).
2. Абдуллаєв В. Досвід реалізації антикорупційної політики в Азербайджані: уроки для сучасної України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 127-135. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2021/21.pdf
DOI: [10.32702/2306-6814.2021.15.127](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.15.127).
3. Абдуллаєв В. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 3 (30), 2021. С. 5-13. URL: <https://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2021/3/1.pdf>
DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-3.1>.
4. Абдуллаєв В. Особливості формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 14, 2021. С. 818-849. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/271/226>
DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2021.14.01>.

Статті у наукових виданнях інших держав

5. Liudmyla Antonova, Svitlana Lizakowska, Vagif Abdullayev, Piotr Lisowski International cooperation against corruption in public authorities / *PNAP* Том 46 № 3 / 2021. PP. 123-135. URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/issue/view/53/37>
(Особистий внесок автора: систематизовано шляхи активізації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади).

Статті Scopus, WEB

6. Shpak Yurii, Bandura Ivan, Primush Roman, Dokalenko Varvara, **Abdullayev Vagif** (2022). Formation of Anti-Corruption Consciousness of Citizens as a Direction of Interaction of Public Authorities and Institutions of Civil Society. *International Journal of Computer Science and Network Security*. Vol. 22, No. 3, pp.

17-22. URL: http://ijcsns.org/07_book/html/202203/202203003.html. (*Особистий внесок автора: визначено антикорупційну складову перспектив налагодження взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства; обґрунтовано стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства*).

7. Antonova Liudmyla, Mishchenko Dmytro, Bandura Ivan, **Abdullayev Vahif**, Dolhy Oleksandr (2022), Interaction between public authorities and civil society institutions in the field of preventing and combating corruption Interacción y Perspectiva. Revista de Trabajo Socia Vol. 12. No 1. pp. 76-92. URL: <https://www.produccioncientificaluz.org/index.php/interaccion/article/view/38129/42163> (*Особистий внесок автора: обґрунтовано стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства; окреслено особливості механізму взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції*).

Опубліковані праці у виданнях апробаційного характеру

8. Абдуллаєв Вагіф. Досвід реалізації антикорупційних моделей найменш корумпованих країн світу – Данії та Сінгапуру: уроки для України та Азербайджану. Моголянські читання – 2020 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів : збірник тез XXIII всеукр. наук.-практ. конф (м. Миколаїв, 20 листопада 2020 р.). Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2020. С. 97-99.

9. Абдуллаєв Вагіф. Особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. Ольвійський форум – 2020: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XIV міжнар. наук. конф. 4-7 червня 2020 р., м. Миколаїв : тези доп. : Актуальні проблеми юриспруденції. Публічне управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів / Чорном.

нац. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 88 с. С. 82-84.

10. Антонова Л., Абдуллаєв В. Перспективні напрями запобігання та протидії явищу корупції як чинника загрози національній безпеці. *Модернізація професійної підготовки державних службовців в умовах глобальних викликів та сучасних змін в суспільстві* : зб. тез міжнар. круглого столу, Україна–Литва, 08 липня 2021 р., м. Київ / редкол. : Ольга Андрєєва, Ірина Криворучко, Наталія Ларіна ; за заг. ред. Лариси Комахи. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2021. С. 7-8.
URL:<http://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/1850/files/1231.pdf>

11. Абдуллаєв В. Сучасний стан антикорупційної реформи України Могилянські читання – 2021 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: збірник тез XXIV всеукр. наук.-практ. конф (м. Миколаїв, 8-12 листопада 2021 р.). Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2021. С. 131-133.

12. Абдуллаєв Вагіф. Особливості формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції. Ольвійський форум – 2021: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XV міжнар. наук. конф. 10-13 червня 2021 р., м. Миколаїв : тези доп. : Актуальні проблеми юриспруденції. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 108 с. С. 100-102.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ASAN – Азербайджанське державне агентство з надання послуг громадянам і соціальним інноваціям при Президентові Азербайджанської Республіки

CPI – Індекс сприйняття корупції

GRECO – Група держав Ради Європи проти корупції

ІРА – Інструмент передвступної допомоги

ВАКС – Вищий антикорупційний суд України

ЄС – Європейський Союз

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ЗМІСТ

ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	30
1.1. Корупція як чинник загрози національній безпеці	30
1.2. Особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції	48
1.3. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції	64
Висновки до розділу 1	83
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	88
2.1. Сучасний стан антикорупційної реформи України: уроки для Азербайджанської Республіки	88
2.2. Досвід реалізації антикорупційної політики в Азербайджанській Республіці: уроки для сучасної України	108
2.3. Досвід реалізації антикорупційних моделей найменш корумпованих країн світу	122
Висновки до розділу 2	139
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	143
3.1. Шляхи активізації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади	143
3.2. Концепт формування та ефективного функціонування сучасно- актуальних механізмів запобігання та протидії корупції	158
3.3. Стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції	176
Висновки до розділу 3	194

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	201
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	207
ДОДАТКИ	232

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку людства корупція вважається одним із найбільш загрозливих явищ сучасної дійсності, яке впливає на результативність та дієвість державної влади, унеможлиблює поступальний соціально-економічний розвиток, загрожує національній безпеці, істотно знижує рівень довіри до влади; уповільнює або і зовсім нівелює зростання якості життя населення. Нагальна потреба у боротьбі з цією «соціальною хворобою» активізувала посилення наукового інтересу до досліджень низки аспектів антикорупційного питання та ефективних заходів щодо протидії та запобігання корупції на вітчизняно-державному та міжнародному рівнях.

При варіативних підходах до інтерпретації визначення поліаспектного явища корупції як в українському, так і в азербайджанському науковому просторі воно розглядається як перешкода розвитку демократії та зростанню загального добробуту населення. Виходячи з цього, питанням запобігання та протидії корупції приділяється чимало уваги нормативно-правового та інституціонального характеру. Проте, як свідчать міжнародні рейтинги та опитування громадськості, ефективність реалізованих заходів щодо запобігання та протидії корупції є недостатньою.

Проблема також полягає в тому, що наразі корупція в Україні та Азербайджанській Республіці набула вже системного характеру, а отже, заходи із запобігання та протидії корупції, що традиційно вживалися, на сучасному етапі розвитку є недостатніми і неспроможними для отримання позитивного загальносистемного ефекту. У зв'язку із цим актуальним постає дослідження державної політики у сфері запобігання та протидії корупції у порівнянні із успішним антикорупційним досвідом інших держав, що спрямоване на пошук ефективних у сучасних умовах методів та підходів до радикального скорочення корупції як системного явища з урахуванням міжнародного співробітництва та

конструктивної взаємодії між органами публічної влади й інститутами громадянського суспільства антикорупційної спрямованості.

Дисертаційне дослідження базується на роботах українських й азербайджанських учених, а також здобутках зарубіжних науковців, таких як: І. Войтович [25], Л. Гуменюк [35], Іванова [134], Н. Карпеко [72, 200], А. Мошнін [101], Є. Невмержицький [98, 107], М. Пендюра [130], О. Попело [134], О. Прохоренко [142], О. Стоян [165], М. Флейчук [177], Ф. Шульженко [107] (дослідження проблематики явища корупції в контексті національної безпеки, загроз національній безпеці, національних інтересів); Адилів Надир Адил Огли [189], Л. Антонова [190;191], В. Андріяш [10], Н. Гавкалова [26], М. Грузд [26], В. Горник [33], В. Завгородній [52], С. Кравченко [33], А. Марченко [94], І. Милосердна [97], В. Ортинський [116], О. Рудакевич [152], І. Танас [167], Л. Герасименко [167], С Шрамко [184], Б. Якимюк [187] (дослідження проблематики ролі та значення громадянського суспільства у процесах запобігання та протидії корупції); Н. Васильєва [23], Г. Попов [35], Я. Жовнірчик [49], А. Марченко [94], В. Ортинський [116], Н. Підбережник [131] (дослідження проблематики варіативності наявних моделей взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства); А. Ангеленюк [9], В. Беглиця [13], Л. Івашова [70,71], М. Івашов [70,71], В.Костенко [82],О. Мельник [96],Сар Дж. Пундей [143], Б. Романюк [149], О. Бусол [149], С. Серьогін [154-158], О. Скомаров [160], М. Соколов [161], М. Соколов [168], О. Шкуропат [181], Л. Шмаль [182] (дослідження проблематики антисоціального феномену корупції в різних країнах світу, зокрема й у суспільствах перехідного типу, також проблематики реалізації закордонного досвіду державної політики у сфері запобігання та протидії корупції); С. Алфьоров [8], О. Береза [15], О. Бусол [20], П.Гаман [27], В. Дем'янчук [27], І. Драган [37,38], В. Ємельянов [46, 47,210], М. Мельник [95], М. Михальченко [98], О. Михальченко [98], В. Нонік [112-115], С. Задорожний [54], М. Кікалішвілі [73], Т. Ковальова [75], М. Кравчук [188], В. Петровська [188] , К. Ростовська [150-151], С. Роуз-Аккерман [206], Тимофєєв [51, 170-171], Huseynova Nazenin [198] (дослідження

проблематики формування та реалізації вітчизняної державної політики у сфері запобігання та протидії корупції); В. Гвоздецький [28], Н. Зелінська [69], Н. Жерж [178], О. Кісілевич-Чорнойван [74]. А. Ляш [28], А. Левчук [28], Т. Супрун [166], І. Шашкова-Журавель [74], К. Цимбалюк [178] (дослідження проблематики міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією в органах публічної влади).

Віддаючи належне працям зазначених авторів, слід зауважити, що питання формування сучасної державної політики у сфері запобігання та протидії корупції 20-х рр. ХХІ ст. у порівнянні досвіду України та Азербайджанської Республіки та на основі цього вдосконалення механізмів запобігання та протидії корупції не стали предметом надширокого спеціального дослідження. Отже, зберігають свою актуальність і потребують нових наукових розробок у частині обґрунтування теоретичних та методичних засад і розробки практичних пропозицій питання впровадження і розвитку комплексного механізму запобігання та протидії корупції. Це визначило тему, наукову і практичну спрямованість, структурну побудову і зміст дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тем науково-дослідної роботи Чорноморського національного університету імені Петра Могили: «Державна політика формування ефективного функціонування та розвитку спроможних до самоврядування територіальних громад у процесі децентралізації як запорука національної безпеки» (державний реєстраційний номер 0119U100372), у рамках якої автором системно представлено перспективні напрям удосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції; «Формування концептуальних засад впровадження державної Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції як чинника соціальної стабільності та національної безпеки» (державний реєстраційний номер 0120U102342), у рамках якої автором представлено пропозиції, що спрямовані на пошук ефективних методів та підходів до радикального скорочення корупції як системного явища з урахуванням міжнародного співробітництва та

конструктивної взаємодії між органами публічної влади й інститутами громадянського суспільства.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, а також ефективного впровадження антикорупційних механізмів на основі порівняння досвіду України, Азербайджанської Республіки та найменш корумпованих країн світу.

Для досягнення окресленої мети у дисертації поставлено такий комплекс наукових завдань:

- систематизувати науково-теоретичні засади дослідження державної політики у сфері запобігання та протидії корупції і виявити основні детермінанти та чинники антисоціального феномену корупції модифікації 20-х рр. XXI ст.;

- виявити особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та розкрити роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції;

- дослідити досвід реалізації антикорупційної політики в Україні та Азербайджанській Республіці й надати рекомендації щодо обміну найбільш ефективними практиками;

- узагальнити досвід реалізації антикорупційних моделей найменш корумпованих країн світу та запропонувати шляхи його адаптації в сучасній Україні та Азербайджанській Республіці;

- окреслити шляхи активізації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади;

- запропонувати напрями вдосконалення сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції та визначити стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Об'єкт дослідження – процес реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції.

Предметом дослідження є державна політика у сфері запобігання та протидії корупції України та Азербайджанської Республіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення теорії державного управління та напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених з питань удосконалення формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та розвитку антикорупційних механізмів.

У дисертації використано такі методи: метод комплексного аналізу (для забезпечення цілісності дослідження державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та антикорупційних механізмів); метод історіографічного аналізу (для дослідження етапів антикорупційної реформи України, антикорупційної політики Азербайджанської Республіки, міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади); методи порівняння та узагальнення (у ході дослідження показників Індексу сприйняття корупції Міжнародної антикорупційної організації Transparency International (Україна, Азербайджанська Республіка, Данія, Сінгапур)); системно-функціональний метод (при дослідженні сутності понять «корупція», «національна безпека України», «національні інтереси України», «загрози національній безпеці України», «державна політика у сфері запобігання та протидії корупції» («антикорупційна політика»), «антикорупційна стратегія», «інститути громадянського суспільства антикорупційної спрямованості», «міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією», «комплексний механізм запобігання та протидії корупції», «механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції» та визначенні ролі й внеску інститутів громадянського суспільства у сучасні антикорупційні процеси); інституційний метод (при аналізі антикорупційних організацій загалом та Transparency International і Transparency International Ukraine зокрема, як інституту громадянського суспільства).

Інформаційними джерелами дослідження стали Конституція України, нормативно- України, Азербайджанської Республіки, країн-членів і інституцій

Європейського Союзу, програмні документи державних органів України, монографії і статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається особистим внеском автора у вирішення актуального наукового завдання у галузі державного управління, що полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, а також ефективного впровадження антикорупційних механізмів на основі порівняння досвіду України, Азербайджанської Республіки та найменш корумпованих країн світу.

Найсуттєвіші результати дослідження, що містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

- науково обґрунтовано програмно-цільовий підхід до формування комплексного механізму запобігання та протидії корупції, синергетичний вплив якого забезпечується дією соціального, економічного, міжнародно-правового, інституційного, морально-психологічного, організаційно-правового, суспільно-громадянського механізмів запобігання та протидії корупції та спрямований на ефективну реалізацію складових антикорупційної стратегії (підстратегії громадської свідомості, підстратегії застереження, підстратегії неминучого покарання), що формують стійкість національної економіки до глобалізаційних та кризових викликів;

-удосконалено:

- інструментарій підвищення ефективності інформаційного забезпечення механізмів запобігання та протидії корупції на основі створення онлайн-платформи комплексного оцінювання ефективності державної антикорупційної політики держави, що формує комунікативну основу для інтеграції проривних антикорупційних технологій та нових політичних і соціальних вимірів у процесний компонент публічного управління, а також забезпечує динамічний обмін інформацією між суб'єктами та об'єктами управління;

- комплексний підхід до реалізації державної політики в сфері запобігання і протидії корупції, що спрямований на захист прав та законних інтересів громадян від деструктивного впливу корупції, шляхом трансформації репресивно-каральної та превентивної компонент антикорупційної політики у інтегративний системоутворюючий публічно-управлінський вплив на суспільно-державні відносини;

- підходи до забезпечення системності у проведенні антикорупційних реформ у країнах з молодою демократією, де підсилюючим чинником політичної волі за принципами перманентності та транспарентності виступає координаційний потенціал незалежної спеціалізованої інституції міжнародного рівня, що наділена таким функціоналом: розробки та ініціювання реалізації превентивних антикорупційних заходів в органах публічної влади, впровадження стимулів щодо імплементації та реалізації положень міжнародно-правових актів, моніторинг корупційних чинників й ефективності заходів державної політики у сфері запобігання та протидії корупції; заохочення та формування культури повідомлення про можливі прояви корупції, формування антикорупційної культури особистості з високим рівнем антагонізму до будь-яких корупційних проявів;

набули подальшого розвитку:

- імплементація досвіду реалізації антикорупційних реформ найменш корумпованих країн світу на основі впровадження комплексних заходів системного усунення як причин, так і наслідків корупції, що передбачає позиціонування нульової толерантності до корупції як національної ідеї; забезпечення невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; демократизацію суспільно-політичних відносин на основі професіоналізації керівників органів влади на різних рівнях управління; спрямування всіх суспільних процесів на людину; забезпечення високого ступеня свободи засобів масової інформації; посилення превентивно-профілактичних і контрольних заходів щодо запобігання та протидії корупції у відношенні осіб, наділених вищими виконавчими функціями;

- шляхи активізації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади, що спрямованні на усунення перешкод налагодженню і реалізації міжнародних контактів та підвищення міжнародного іміджу країни та передбачають реалізацію комплексу заходів з підвищення рівня демократизації процесу прийняття державно-управлінських рішень, де інтегруючою складовою виступає інституціалізація функціоналу експертної групи, що створена на рівні держави із залученням міжнародних фахівців, які спеціалізуються на аналізі ймовірних передумов виникнення проявів корупції в органах публічної влади;

- понятійно-категоріальний апарат науки державного управління шляхом визначення сутності дефініційної конструкції «механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції» як штучно створеної системи взаємозв'язаних між собою елементів, у середині якої суб'єкти взаємодії (органи публічної влади й інститути громадянського суспільства) за допомогою системних складових антикорупційної стратегії (функції, методи, інструменти, норми, принципи, ресурси і заходи) здійснюють взаємне стимулювання і корекцію антикорупційної діяльності для досягнення візії та реалізації мети і завдань державної політики у сфері запобігання та протидії корупції;

- стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства, що базуються на реалізації комплексу взаємопов'язаних між собою загальнодержавних заходів, серед яких найбільш значущими є такі: організація змістовно обґрунтованої і детально розробленої правової пропаганди в засобах масової інформації на всіх територіальних рівнях; забезпечення широкого доступу громадян до нормативно-правової інформації всіх її видів; розробка і законодавче закріплення новітньо-дієвих форм і способів реального інституційного залучення громадян в управлінську, охоронно-захисну та іншу діяльність держави; стимулювання набуття навичок і вмінь правомірної поведінки дітьми та підлітками з метою профілактики асоціальних дій та недопущення їх делінквентної поведінки в майбутньому.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи мають практичне спрямування та забезпечують методичне та емпіричне підґрунтя для вдосконалення формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та розвитку антикорупційних механізмів.

Результати дослідження були використані в роботі: Рівненської обласної ради під час проведення антикорупційних заходів, а також при внесенні змін до Антикорупційної програми Рівненської обласної ради на 2021-2023 рр. (довідка №01/12-263р від 22.07.2022 р.); Державної судової адміністрації України щодо формування ефективного механізму довгострокової взаємодії між інститутами громадянського суспільства антикорупційного спрямування та територіальними управліннями Державної судової адміністрації України (довідка №1/815-154 від 08.06.2022 р.); Департаменту соціального захисту населення Дніпропетровської обласної державної адміністрації при проведенні інформаційно-просвітницьких тематичних заходів, спрямованих на системне формування антикорупційної свідомості працівників адміністрації та її підрозділів, а також при налагодженні тісних зв'язків із громадськістю (довідка №3714/0/129-22 від 27.07.2022 р.).

Теоретичні положення та практичні рекомендації, які обґрунтовано в дисертаційній роботі, впроваджені в навчальний процес у ході підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» та «магістр» за напрямом «Публічне управління та адміністрування» денної та заочної форми навчання при викладанні навчальних дисциплін «Публічна служба», «Правові засади публічної служби», «Публічна політика», «Вступ до спеціальності» у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили (довідка № 44-45/1343 від 30.09. 2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням. Усі наукові результати, викладені у роботі, отримані автором особисто і здобули апробацію та відображення в опублікованих працях. У дисертації не використовуються ідеї і розробки, що

належать співавторам. Внесок автора в колективні наукові роботи конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні, методологічні та практичні результати дисертації доповідались на таких науково-комунікативних заходах, наукових та науково-практичних конференціях, як: Могілянські читання – 2020 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів (м. Миколаїв, 2020 р.); Ольвійський форум – 2020: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі (м. Миколаїв, 2020 р.); Модернізація професійної підготовки державних службовців в умовах глобальних викликів та сучасних змін в суспільстві (м. Київ, 2021 р.); Могілянські читання – 2021 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти (м. Миколаїв, 2020 р.); Ольвійський форум – 2021: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі (м. Миколаїв, 2021 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано в 12 наукових працях загальним обсягом 8,6 друк. арк. (особисто автора – 5,0 друк. арк.), серед яких: 2 статті в зарубіжних наукових виданнях, які мають цитування в наукометричних базах Web of Science, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у наукових виданнях інших держав та 5 публікацій у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг дисертації становить 206 сторінок друкованого тексту, у тому числі 7 таблиць, 4 рисунка. Список використаних джерел із 214 найменувань, 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

1.1. Корупція як чинник загрози національній безпеці

У сучасному глобалізаційному світі національна безпека виступає основою будь-якого суспільства, нації чи країни. Найбільш ґрунтовно із комплексом питань щодо необхідності забезпечення національної безпеки стикаються держави із молодими демократіями, до яких відноситься і Україна, і Азербайджанська Республіка.

Будь яка розвинута країна світу характеризується двома головними рисами: наявністю певного рівня корупції і державною політикою у сфері запобігання та протидії корупції. У контексті даного твердження вважаємо за доцільне звернути наукову увагу на сучасний досвід реалізації антикорупційної політики саме в Україні та Азербайджанській Республіці.

Одними із головних чинників, якими обумовлена актуальність порівняння зазначених країн для аналізу і адаптації найкращих антикорупційних практик є довготривалість українсько-азербайджанських відносин. Так, між Україною і Азербайджаном існують тривалі і тісні двосторонні відносини у галузі міжнародної політики, економіки, освіти, науки, культури тощо. Договірно-правова база українсько-азербайджанських відносин налічує більше 125 документів, що регулюють двосторонні відносини у політичній, економічній, науково-технічній, гуманітарній, консульській та військовій сферах. Також даним країнам притаманні: наявність соціалістичного минулого; республіканська форма правління; активне співробітництво та тісні політичні, економічні, освітньо-наукові, культурні та інші зв'язки; наявність спільних тенденцій у динамічних змінах за результатами довготривалого дослідження Міжнародної антикорупційної організації Transparency International «Corruption Perceptions Index» («Індекс сприйняття корупції»).

Слід зазначити, що явище корупції властиве, незважаючи на різний її рівень, всім країнам світу, незалежно від їхньої політичної системи та рівня соціально-економічного розвитку.

Широке обговорення у суспільстві антисоціального явища корупції як такого і його негативних наслідків та гостра громадська реакція, спричинені гучними корупційними скандалами останніх років, підтверджують необхідність наукового осмислення найгостріших аспектів корупційної проблематики. Це надзвичайно важливо для ефективної модернізації національних економік, удосконалення діяльності органів публічної влади, поліпшення якості державного управління, зміцнення національної безпеки.

Для побудови правової та демократичної держави, будь якому суспільству потрібно створити цілісний механізм захисту прав і свобод. Нажаль на даному етапі існує багато перепон на шляху до її правильного формування. Важливе місце для України займає антикорупційна реформа, проведення якої стало життєво необхідним. Серед інших задач, що вирішуються цією реформою та посилюють рівень національної безпеки, слід зазначити врегулювання проблеми недобросовісного ставлення посадовців різного рівня і статусу до своїх службових обов'язків та недопущення проявів його корумпованості. [148, с. 212]

Національна безпека – це певний спеціальний стан держави, відповідно до якого, комплексна система публічно-правових та суспільно-соціальних відносин і гарантій забезпечує суверенітет країни, виконання положень Конституції, цілісність та недоторканість, багатовекторний розвиток, захист інтересів населення і матеріально-духовного надбання, поза проявів жодного з видів дискримінації від ймовірних загроз внутрішнього або зовнішнього характеру, шляхом задоволення національних потреб та інтересів і узгодження та гармонізації їх із людськими загальними потребами та інтересами у контексті загальноприйнятих принципів, вимог та норм міжнародного права.

На початку 20-х років ХХІ століття Україна піддається багатоманіттю різновидових загроз національній безпеці України, під яким у загальному розумінні визначаємо сукупність умов і чинників країни, що створюють

потенційну або реальну небезпеку життєво важливим інтересам громадян й держави.

Важливим є визначення інституційних загроз національній безпеці України і Азербайджана, тобто – якісних спотворень в інституційних формах всіх систем соціального розвитку країни.

За сучасних реалій основними інституційними загрозами зазначених країн вбачаються: тіньова економіка, тіньова квазідержавна, явище рейдерства, «відплив» фінансів та корупція. Вищенаведені форми загроз є найбільш масштабними за соціальними і економічними наслідками, тобто, виступають комплексно-системними загрозами національній безпеці України на даному етапі її розвитку [107, с. 26]. На нашу думку, найбільш небезпечною інституційною загрозою національній безпеці є саме тотальна корупція, тобто діяльність осіб, уповноважених виконувати державні функції, спрямована на нелегальне використання їхньої влади для отримання матеріальних благ, послуг, пільг чи інших вигод. У той же час корупція – це специфічний тип відносин, що складаються між людьми з метою задоволення приватних інтересів шляхом використання офіційно-правового статусу

Необхідність невідкладного подолання корупції обумовлюється тим, що вона за ефектом ланцюгової реакції породжує цілий спектр системних загроз національній безпеці: підриває верховенство права й основи державного управління, мораль суспільства, стабільність демократичних процесів, порушує принципи рівності та соціальної справедливості, породжує латентну монополізацію ринку й підриває правові основи вільної, добросовісної конкуренції, призводить до перекосів в оптимальному поєднанні методів адміністративного регулювання й ринкового саморегулювання на всіх рівнях влади та управління [186].

Поширення корупції у державі завдає відчутної шкоди всій системі публічного управління та у випадку невжиття тематичних заходів може поглибити такі наслідки: а) падіння авторитету державно-владних структур; затримка модернізації та розвитку національної економіки, порушення принципу

конкуренції; б) зростання цін унаслідок включення хабаря як обов'язкової складової до цінової формули на товари та послуги; в) погіршення інвестиційної привабливості країни; г) дискредитація закону як універсального регулятора суспільних відносин і перетворення його в засіб задоволення приватних і корпоративних інтересів тощо [162, с. 46].

Виважена антикорупційна політика є однією з найактуальніших соціальних необхідностей сьогодення, адже зниження рівня корупції є надзвичайно складним і водночас пріоритетним завданням для багатьох країн світу загалом, та для України зокрема, в якій наявне явище корупція виступає вже реальним, а не потенційним, чинником загрози національній безпеці країни. У зв'язку із цим, удосконалення та розвиток механізмів запобігання та протидії корупції з урахуванням закордонного досвіду на сучасному етапі розвитку країн з молодими демократіями пострадянського простору до яких відноситься і Україна, і Азербайджанська Республіка вбачається вкрай актуальним та своєчасним.

Корупція є одним із найбільш значущих чинників, що стримують конструктивний розвиток суспільства, успішність ринкових реформ, просування держави шляхом інноваційного розвитку тощо. Виходячи з цього, у різних країнах світу питанням боротьби з корупцією приділяється чимало уваги.

На сьогодні корупція є однією із головних загроз національної безпеки переважної більшості існуючих нині держав, оскільки дане явище має транскордонний і транснаціональний характер, уражаючи суспільства та унеможливаючи сталий розвиток людства. У зв'язку із цим, багатокомпонентна проблематика негативного впливу антисоціального явища корупції на національну безпеку різних країн світу постійно перебуває у фокусі уваги відповідних органів публічної влади та вітчизняних і зарубіжних науковців-дослідників різних категорій наукових знань. Це пояснюється усвідомленням останніми ключової ролі необхідності впровадження виважено-ефективної антикорупційної політики у контексті забезпечення національної безпеки.

Аналіз останніх тематично-наукових досліджень і публікацій засвідчує, що у демократично розвинених країнах світу сутність явища корупції розуміється майже однаково і усвідомлюється той факт, що корупція у певній мірі пронизує всі сфери суспільно-політичного життя. Підтвердженням цього є науковий доробок таких українських учених, як: С. Алфьоров [8], О. Береза [15], О. Бусол [20], П. Гаман [27], В. Дем'янчук [27], І. Драган [37,38], В. Ємельянов [46, 47, 210], М. Мельник [95], М. Михальченко [98], О. Михальченко [98], В. Нонік [112-115], С. Задорожний [54], М. Кікалішвілі [73], Т. Ковальова [75], М. Кравчук [188], В. Петровська [188], К. Ростовська [150-151], С. Роуз-Аккерман [206], Тимофєєв [51, 170-171], Huseynova Nazenin [198] та інших.

Системно-грунтовні теоретико-практичні наукові дослідження актуального нині комплексу проблем національної безпеки здійснюються такими українськими дослідниками, як: О. І. Войтович [25], Л. Гуменюк [35], Іванова [134], Н. Карпеко [72, 200], А. Мошнін [101], Є. Невмержицький [98, 107], М. П'єндюра [130], О. Попело [134], О. Прохоренко [142], О. Стоян [165], М. Флейчук [177], Ф. Шульженко [107] та інші.

Віддаючи належне існуючому науковому доробку, слід відзначити, що незважаючи на значну кількість наукових публікацій, окремі аспекти проблематики та перспективи удосконалення та розвитку механізмів запобігання та протидії корупції з урахуванням закордонного досвіду саме для сучасної України залишаються недостатньо висвітленими. Це визначило тему, наукову і практичну спрямованість та зміст роботи.

Метою дослідження на початковому етапі є висвітлення явища корупції як чинника загрози національній безпеці й надання пропозицій щодо нівелювання корупційних проявів у системі національної безпеки.

Щоб отримати порівняльні дані про ступінь розвитку корупції у різних країнах світу, а отже, і про рівень загрози національній безпеці даних країн, використовуються експертні дослідження. У даний час найбільшим авторитетом користується Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), що

розраховується міжнародною організацією Transparency International (*див. Додаток В*). Ця некомерційна неурядова організація з вивчення корупції та боротьби з нею інтегрує дані наукових досліджень, отриманих у різних країнах протягом трьох років, що передують розрахунку індексу. У рейтинг включено 180 країн. 100 балів – теоретично-можливий найкращий результат: явище корупції у державному секторі, за відчуттями експертного середовища та представників бізнес-структур, сприймається як відсутнє. 0 балів – показник найгіршого можливого становища із сприйняттям тотальної корумпованості [117]. В останньому дослідженні організатори та експерти особливу увагу звертали на взаємозв'язок впливу корупції на боротьбу країн із пандемією COVID-19 та її наслідками). Даний рейтинг є змінним і залежить від методологічно-формульного опрацювання результатів незалежних опитувань, у котрих беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти [188, с. 170].

На початку 20-х років XXI століття корупція стає все більш пронизуючим життєдіяльністю країн антисоціальним явищем сучасного глобалізаційного світу. Це стосується і України, і Азербайджану населення яких, вітчизняні та закордонні аналітики і відповідні міжнародні установи визнають високий рівень корупції у даних державах.

За результатами щорічного дослідження індексу сприйняття корупції Міжнародної антикорупційної організації Transparency International у 2020 році Україна із 180 країн посіла 117 місце, а Азербайджанська Республіка – 129 місце, у 2021 році Україна посіла 122 місце, а Азербайджанська Республіка – 128 (табл. 1.1; табл. 1.2.) [119].

Наведені результати дослідження підтверджують актуальність необхідності висвітлення явища корупції як чинника загрози національній безпеці України та Азербайджанській Республіці та й надання пропозицій щодо нівелювання корупційних проявів у системі національної безпеки із запозиченням елементів результативного досвіду зарубіжних країн.

Таблиця 1.1

Індекс сприйняття корупції-2020

<i>Рейтинг</i>	<i>Країна</i>	<i>Бал</i>	<i>Рейтинг</i>	<i>Країна</i>	<i>Бал</i>
1	Данія	88	3	Швейцарія	85
1	Нова Зеландія	88	7	Норвегія	84
3	Фінляндія	85	8	Нідерланди	82
3	Сінгапур	85	9	Німеччина	80
3	Швеція	85	9	Люксембург	80
17	Естонія	75	117	Україна	33
35	Литва	60	124	Киргизстан	31
42	Латвія	57	129	Азербайджан	30
45	Грузія	56	129	Росія	30
60	Вірменія	49	146	Узбекистан	26
63	Білорусь	47	149	Таджикистан	25
94	Казахстан	38	165	Туркменістан	19
179	Сомалі	12	179	Південний Судан	12

Джерело: [121]

По завершенню оприлюднення результатів дослідження організатори та експерти надали розширену інформацію, щодо рейтингу розташування країн, зокрема, окремим блоком вели мову про корупцію як загрозу національній безпеці країн-учасників рейтингу.

Таблиця 1.2

Індекс сприйняття корупції-2021

<i>Рейтинг</i>	<i>Країна</i>	<i>Бал</i>	<i>Рейтинг</i>	<i>Країна</i>	<i>Бал</i>
1	Данія	88	7	Швейцарія	84
1	Нова Зеландія	88	4	Норвегія	85
1	Фінляндія	88	8	Нідерланди	82
4	Сінгапур	85	10	Німеччина	80
4	Швеція	85	9	Люксембург	81
13	Естонія	74	122	Україна	32
34	Литва	61	144	Киргизстан	27
36	Латвія	59	128	Азербайджан	30
45	Грузія	55	136	Росія	29
58	Вірменія	49	140	Узбекистан	28
82	Білорусь	41	150	Таджикистан	25
102	Казахстан	37	169	Туркменістан	19
178	Сомалі	13	180	Південний Судан	11

Джерело: [121]

Окрім того, з метою визначення порівняльної оцінки розвитку корупції у різних державах світу використовують й інші показники, наприклад такі як: індекс хабародавців (Bribe Payers Index); барометр світової корупції (Global Corruption Barometer); індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom); індекс непрозорості (Opacity Index) тощо.

Відповідно до низки чинних програмно-стратегічних документів, нинішнє керівництво української держави поставило собі за осяжну мету у найкоротші терміни вирішити надважливе завдання щодо перетворення України у сучасну, модернізовану країну, із розвиненою економікою та високим рівнем життя її громадян. Проте, всепронизуюче розповсюдження корупції не лише стає однією із головних перешкод на шляху досягнення зазначеної мети, але й створює загрозу національній безпеці.

На даній стадії дослідження необхідно визначити ключові дефініції понятійно-категоріального апарату проблематики що розглядається. До них ми відносимо такі: корупція, механізми державного управління, національна безпека, запобігання корупції, протидія корупції, антикорупційна політика, антикорупційна стратегія тощо. Поетапне трактування зазначених дефініцій відбуватиметься з урахуванням логіки побудови даного наукового дослідження.

Отже, *корупцію* ми розглядаємо як проблематику сучасності, що потребує нагального вирішення, оскільки вона є основною загрозою демократичному ладу держави, верховенству права, соціально-економічному розвитку, становленню громадянського суспільства та національній безпеці.

Складність здійснення профілактичних та превентивних антикорупційних заходів зумовлено тим, що у межах свого генезису явище корупції ніколи не було одновимірним. З урахуванням сучасних глобалізаційних тенденцій, корупція як ніколи постає явищем поліаспектним, тому у контексті жодного із існуючих наукових підходів неможливо дати єдино-універсальне визначення поняттю «корупція» (див. Додаток А, Б). Суттєвою проблемою постає не тільки відсутність загального, єдиного для всіх і універсального визначення поняття корупції, але і відсутність загального розуміння, у силу різності чинників, що є

корупцією, а що ні. У державах, що перебувають на різних стадіях свого соціально-економічного, культурно-освітнього, політично-правового та іншого видів розвитку, одне і те ж саме явище різними суб'єктами сприймається по-різному. У різних країнах світу на законодавчому рівні закріплені у більшому або меншому ступені відмінні одні від одного визначення цього поняття, схожими вони є в Україні та Азербайджані.

Відповідно до чинного законодавства України і Азербайджанської Республіки змістовною суттю поняття «корупція» виступає процес зловживання посадовою особою своїм службовим становищем з метою отримання особистої вигоди (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Визначення терміну «корупція» відповідно до законодавства України та Азербайджанської Республіки

<i>Назва нормативно-правового акту УКРАЇНИ</i>	<i>Назва нормативно-правового акту АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ</i>
Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (абзац шостий частини першої статті 1) [61].	Закон Азербайджанської Республіки «Про боротьбу з корупцією» від 13 січня 2004 року № 580-III (стаття 1) [55].
<i>Визначення терміну «корупція»</i>	
Відповідно до чинного законодавства України під дефініцією «корупція» розуміється використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [61].	Відповідно до чинного законодавства Азербайджанської Республіки під дефініцією «корупція» розуміється незаконне отримання службовими особами матеріальних та інших благ, привілеїв чи поблажок з використанням свого статусу, статусу органу (установи), який вони представляють, своїх службових повноважень або можливостей, що впливають із цього статусу та повноважень, а також тих, про яких йдеться у повідомленні осіб або юридичних осіб про заохочення цих посадових осіб шляхом незаконної пропозиції чи обіцянки, чи надання службовим особам матеріальних та інших вигод, привілеїв чи благ [55].

Джерело: складено автором на основі [55;56;61]

Опираючись на наведені визначення погоджуємось із думкою Л. Гуменюк [35] відносно того, що корупція у системі управлінських відносин виникає як певна соціальна компенсація загальних недоліків системи державного регулювання. По суті це – неформальна альтернатива економічно неефективному, соціально незорієнтованому регуляторному середовищу, саме існування якої підриває основи правової держави, сприяє поширенню правового нігілізму, суттєво обмежує і ускладнює розвиток суспільної правосвідомості. Тому для системного усунення такого явища, як корупція, необхідна глибинна зміна системи, структури й характеру державного управління, його переорієнтація з дозвільно-розпорядчо-контрольних функцій, що найбільше стимулюють виникнення корупційних відносин, до сервісного, обслуговуючого типу регулювання, головною метою якого є створення умов для всебічної реалізації прав і свобод громадян [35, с. 102].

Виникненню, існуванню та розповсюдженню явища корупції слугує низка відповідних причин та умов, серед яких виділяємо такі основні як: економічні, політичні, організаційно-управлінські, правові, соціально-психологічні та ін. Дані причини та умови виникнення корупції тісно пов'язані з різними явищами: занепадом адміністративної дисципліни, кризою та дисбалансом економічних відносин, високими податками, зростанням безробіття, дефіцитом бюджету, правовим нігілізмом, зниження ефективності праці тощо. Отже, виникнення та поширення корупції спричинене багатьма чинниками, що пронизують всі сфери суспільних взаємин: політичними, економічними, суспільними, організаційними, управлінськими, моральними, психологічними тощо.

З урахуванням існуючих чинників виникнення та розповсюдження корупції, варто відзначити, що характерними *рисами* явища корупції продовжують бути такі [88, с. 50]:

- ступінь і форма корупції залежать від загального стану становлення вітчизняних демократичних інститутів;
- несистематичне та здебільшого недостатньо науково обґрунтоване та виважене реформування основоположних інституцій (процедури

адміністративного характеру, система оподаткування, державна регуляторна діяльність, вирішення комплексу соціально-актуальних та суспільно-важливих проблем);

- деструктивні політично-управлінські кроки та заходи у питаннях боротьби з полісферним явищем корупції;
- посилення сталих стереотипів у суспільстві щодо толерантного відношення до проявів корупції,
- багатовекторне ураження органів публічної влади корупцією;
- недостатня зрілість та моральна сформованість інститутів громадянського суспільства.

З метою позбавлення держави та суспільства вищенаведених рис корупції, необхідно розглядати боротьбу із цим багатосферним антисоціальним явищем не як вузько направлену в одній конкретній сфері життєдіяльності країни галузеву реформу, а як необхідність системно-комплексних інституційних змін, що мають видозмінити громадську свідомість. Лише загальноприйнята соціумом нульова толерантність до корупції сприятиме запровадженню нових стандартів поведінки в суспільстві й відновленню довіри між соціальними відносинами.

Наявність явища корупції не дає у повній мірі можливості забезпечити національну безпеку держави, квінтесенційним завданням якої є захист загальних інтересів суспільства і країни та забезпечення умов для їх сталого та поступового розвитку. Такий розвиток вбачається головним критерієм національної безпеки. Тому, у загальному розумінні, *національну безпеку* визначаємо як здатність суспільства і країни підтримувати та відтворювати різноманіття своїх національних ресурсів у межах, достатніх для сталого розвитку, а також здатність захищати країну від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (абзац дев'ятий частини першої статті 1) [65], визначає дефініцію «національна безпека України» як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших

національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». Відповідно до абзацу десятого частини першої статті 1, під *національними інтересами України* законодавцем розуміються «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян». Відповідно до визначення зазначеного у абзаці шостому частини першої статті 1, *загрози національній безпеці України* – це явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [65].

У внутрішньо-змістовному сенсі національна безпека є за суттю архіскладним багатокомпонентним поняттям і включає у себе такі *види безпеки* як: політична, економічна, військова, державна, інформаційна, науково-технологічна, екологічна, епідемічна, безпека культурного розвитку нації та інші види безпеки (фінансова, пожежна, продовольча, безпека торгівлі тощо).

Основними *об'єктами національної безпеки* є держава і громадяни, із їх правами та свободами.

Деякі дослідники цілком слушно ставлять пріоритетом національних інтересів (і з цього визначають загрози) права і свободи людини і громадянина. Натомість, їх опоненти вважають права і свободи особи другорядними при визначенні загроз в Україні й виходять з того, що загрози існують переважно для держави. Можна з цим не погодитись, адже основна функція держави – це організація суспільства і дотримання прав та свобод людини. Отже, загрози державній безпеці (найбільш поширені серед визначених законодавцем) є безпосередніми загрозами правам і свободам її громадян, оскільки дисбаланс державної системи викличе в кінцевому випадку порушення вказаних прав і свобод. Тому найважливішим об'єктом забезпечення національної безпеки є громадянин (його права і свободи), а корупція, негативно впливаючи на державні та суспільні інститути, фактично безперешкодно здійснює відповідний

негативний вплив на можливості особи реалізувати свої конституційні права і свободи у конкретній державі [39, с. 47].

Корупція є таким асоціальним явищем, яке здатне породжувати кризові стани у різних галузях суспільного розвитку не тільки однієї окремо взятої держави, а й впливати на цілі групи країн, насамперед, це стосується державного управління, політики, зовнішньої та внутрішньої економічної діяльності конкретної країни. Крім того, корупція є однією із ключових передумов існування організованої злочинності, зокрема і транснаціональної, для якої не існує державних кордонів [39, с. 46].

Явище корупції загрожує не лише складовим національної безпеки у середині країни, а й її взаємовідносинам із зовнішніми стратегічними партнерствами. Корупція своїм єством виступає проти конституційного та соціального устрою країни, активно руйнуючи їх. Вона є однією із причин «тіньового» економічного зростання. Корумпованість відповідних суб'єктів сприяє розповсюдженню та активності організованої злочинності, спричинюючи соціальну напруженість, викликаючи у людей недовіру до спроможності влади вживати ефективних організаційних та практичних заходів для подолання системних криз та побудови демократичної, правової, соціальної держави [130, с. 196-197].

На нашу думку явище корупції існуватиме доти, доки у публічно-суспільно-сервісних відносинах матиме місце людський чинник. На підтвердження цього, у свою чергу, М. Мельник [92] чітко наголошує на прямому взаємозв'язку існування корупції і публічної влади. У зв'язку з цим, змістовна відмінність між різними країнами світу полягає не в існуванні корупції, а в її масштабах, характері та впливі на економіку, політику, правову систему, соціальні процеси тощо. З урахуванням психологічно-людського чинника, учений доходить невтішного висновку, що завжди буде існувати певна кількість суб'єктів владних повноважень, що намагатимуться їх використовувати для задоволення особистої вигоди.

Жодна соціально-політична, соціально-економічна та інші системи із соціальною складовою не можуть бути у повній мірі позбавлені антисоціального явища корупції. Видозмінюються лише її масштаби, кількісний та якісний склад, характер проявів, варіації її пагубного впливу на соціальну сторону життя громадянина зокрема, і держави – загалом.

На сьогодні, маючи всепронизуючий характер свого розповсюдження, корупція, у більшості країн світу, зокрема і в Україні, і в Азербайджанській Республіці у 20-х роках ХХІ століття залишається надзвичайно серйозною соціально-політичною проблемою, що виступає одним із головних чинників загрози такому всеосяжному явищу як національна безпека.

Також, корупція відіграє значну роль у питаннях міждержавної взаємодії та комунікації. Від її рівня залежить ступінь налагодження міжнародних зв'язків.

Не є таємницею, що більшість країн вивчають стан справ із подоланням корупції у своїх сусідів з метою визначення інвестиційної привабливості країни для «свого бізнесу», для прийняття політичних рішень про надання фінансової допомоги, організації співпраці у межах міждержавних проектів у сфері, скажімо, будівництва, торгівлі тощо. Втім поширення корупції цьому не сприяє [101]. Тому, для країн пострадянського простору з молодими демократіями (до яких відноситься і Україна, і Азербайджанська Республіка) є вкрай актуальною участь у всіх міжнародних програмах і проектах, пов'язаних із подоланням корупції, з гармонізацією антикорупційного законодавства з вимогами Європейського Союзу, а також з імплементацією і створенням механізмів реалізації положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року тощо

Отже, корупція – це актуальний чинник загрози національній безпеці, який у сфері національної безпеки постає об'єктом державного управління як певний стратегічний ризик, що становлять загрозу людині, суспільству та державі. У свою чергу, таке позиціонування обумовлює необхідність ґрунтовної кількісної і якісної оцінки впливу даного чинника та загроз на основі теорії керування ризиками.

Зменшити кількісний показник корупційних правопорушень та правопорушень пов'язаних із корупцією можливо за умови використання науково-обґрунтованого та адаптованого успішного досвіду інших країн, наявність якого переконливо свідчить про конструктивні механізми ефективної взаємодії між органами публічної влади і громадянським суспільством у питаннях морально-етичної культури у різних видах та рівнях публічного управління [152, с. 45].

Отже, правовий нігілізм, відсутність моральної культури і наявність корупції стали нормою у різних сферах життєдіяльності країни і органах публічної влади, що суттєво знизило якість публічного управління. З урахуванням того, що саме держава створює відповідні умови для існування населення, якраз в органах публічної влади, перш за все, необхідно зупинити подальший розвиток та посилення такого негативно-соціального явища як корупція.

Для цього *першочерговими завданнями є такі*[108, с. 75]:

- пропагувати та популяризувати у суспільних відносинах систему координат загальноприйнятих людських цінностей, таких як: свобода, гідність, чесність, порядність, справедливість, відповідальність тощо;
- розробити та запровадити сучасні стандарти і норми професійної поведінки, що алгоритмічно визначають дії публічних службовців у різних ситуаціях громадсько-публічних відносин;
- створити комфортні умови для формування морально-етичної культури як бази суспільних взаємин;
- максимально детально описати варіації неприпустимої та небажаної практики діяльності органів публічної влади та професійну поведінку публічних службовців...

Запобігати та протидіяти корупції покликана *антикорупційна політика*. Пріоритетним напрямом антикорупційної політики має бути виявлення та усунення умов, що сприяють, або можуть сприяти появі корупції, та запобігання спробам створити ці умови [91, с. 58].

Антикорупційна політика – комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних й інших заходів, що спрямовані на створення системи запобігання і протидії корупції і усунення причин її виникнення. Розуміння місії антикорупційної політики держави можна викласти як поєднання трьох складових: максимальне зменшення рівня корупції; захист суспільства від загроз, впливу і наслідків корупції; виявлення та усунення причин і умов корупції. Метою антикорупційної політики є: захист інтересів державного бюджету; зміцнення економічних і політичних позицій України у світовому співтоваристві; вдосконалення протидії корупційним проявам; створення комплексної системи державного контролю за виконанням антикорупційного законодавства; активізація участі України в розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції; приведення законодавства України у відповідність до міжнародно-правових актів забезпечення прав і свобод громадян, завершення формування громадянського суспільства [41, с. 325].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, засади антикорупційної політики (*антикорупційна стратегія*) визначаються Верховною Радою України. Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування і реалізує державну антикорупційну політику в Україні є Національне агентство з питань запобігання корупції (Національне агентство).

Проаналізувавши українське антикорупційне законодавство та різні точки зору науковців [15; 21;74;128;163], ми дійшли висновку про те, що на практиці реальні функції щодо запобігання корупції має лише Національне агентство з питань запобігання корупції (далі -НАЗК) та уповноважені підрозділи (особи) з питань виявлення та запобігання корупції .

Відповідно Антикорупційна стратегія розробляється Національним агентством на основі аналізу ситуації відносно корупції і результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії. Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання державної програми, яка розробляється Національним агентством та затверджується Кабінетом Міністрів України. Державна програма

з виконання антикорупційної стратегії підлягає щорічному перегляду з урахуванням результатів реалізації визначених заходів, висновків та рекомендацій парламентських слухань з питань ситуації щодо корупції [61].

У зв'язку із цим, найважливішими, й до сьогодні актуальними, складовими антикорупційної стратегії виступають такі положення [13;27;36]:

- реально-дієве забезпечення на державному рівні вітчизняними політичними лідерами прозорості та публічності всіх гілок та рівнів влади;
- системне та комплексне кадрове моральне і етичне виховання. Створення соціально-орієнтованих умов, норм і порядку організаційної діяльності та морально-зрілої та психологічно-комфортної атмосфери публічної служби;
- забезпечення працівників високим соціальним захистом, що сприяло б їх професійній конкуренції та високій робочій мотивації;
- підвищення відповідальності працівників за корупційні або пов'язані із корупцією діяння. Активне використання антикорупційної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів;
- чіткі законодавчі вимоги щодо виконання службових обов'язків та забезпечення соціального контролю.

З метою запровадження дієвих механізмів реалізації антикорупційної політики вважаємо за доцільне комплексне та системне впровадження як прямих, так і непрямих (особливо в частині інституційних реформ) заходів протидії корупції, а саме:

- ефективно оптимізувати систему, структуру та складові вітчизняних правоохоронних органів: вдосконалити процедуру професійно-компетентного відбору працівників, підвищити рівень матеріально-фінансового заохочення та технічної підтримки, впровадити сучасні інформаційні технології, оновити персонал та надати надійні соціальні гарантії;
- видозмінити форми статистичної звітності щодо корупції, що мають базуватися на результатах розгляду судами відповідних справ;
- удосконалити механізм компенсації збитків за корупційні або пов'язані з нею діяння громадянам державою;

- запровадити безперервну корекцію законодавства та вдосконалення процесу законотворення спрямовану на максимальну конкретизацію і позбавлення прогалин;

- забезпечити функціонування інституту лобіювання та антикорупційний ефект від його дії на основі консолідації представників інститутів громадянського суспільства, бізнесу, державної влади, місцевого самоврядування й науково-експертного середовища задля утвердження дієвої легітимної моделі лобіювання .

Опираючись на вищенаведене, вважаємо, що необхідно відповідно до реалій сьогодення узагальнювати теоретичні та емпіричні матеріали, накопичені в різних галузях наукових знань, використовувати успішний досвід розвинутих країн для пошуку саме сучасних відповідних тенденцій, та на цій основі демонструвати методи ефективного вирішення державно-адміністративних проблем пов'язаних із корупцією.

Підсумовуючи все вищенаведене, зазначаємо три головні узагальнюючі тези:

1. Природа корупції полягає у тому, що вона існуватиме доти, доки існуватиме суб'єкт владних повноважень, а у суспільних відносинах матиме місце людський чинник. У зв'язку із цим, у контексті подальшого наукового дослідження говоримо не про абсолютне подолання корупції як такої, а про зниження її рівня;

2. Феноменом корупції є те, що її всепоглинаюча природа може пронизувати абсолютно всі без винятку сфери життєдіяльності держави і людини;

3. У сучасному глобалізаційному світі сучасна корупція – явище транснаціональне й транскордонне.

Отже, у контексті розгляду теоретичних засад формування механізмів запобігання та протидії корупції, відповідно до логіки наукового дослідження, необхідним вбачається подальше дослідження особливостей публічного управління процесами запобігання та протидії корупції; ролі громадського

суспільства у цих процесах; сучасних методів оцінки рівня корупції та ефективності антикорупційної політики держави.

1.2. Особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції

Сьогодні всепронизуюче антисоціальне явище корупції знижує рівень ефективності та результативності публічного управління, сприяє активному загостренню соціальної напруженості серед населення, суттєво множить правовий нігілізм, деморалізує верстви суспільства, перешкоджає швидкому здійсненню соціальних перетворень і підвищенню динаміки розвитку національної економіки. Змістовно-корисні для державного розвитку ініціативи під впливом корупційних проявів перетворюються у загрозу національній безпеці. Багатоаспектні причини корупційних діянь мають історичний, культурний, правовий, соціальний, економічний та інший характер, і проявляються у наявному недосконалому комплексному механізмі функціонування публічної влади.

На сучасному етапі розвитку соціуму корупція, що стала глобальною проблемою, фактично являє собою систему управління суспільними процесами, що функціонує паралельно офіційній. Як наслідок – вона становить загрозу інтересам особистості, суспільства, окремих держав та існуючому світовому порядку. Протистояти корупції відповідно до цієї ситуації можна лише у межах державної політики як системи скоординованих заходів з урахуванням відповідного часу, учасників і цілей. Необхідне створення ефективних професійних структур: організаційних, кадрових, правових, фінансових, просвітницьких та інших, зайнятих роботою з попередження (профілактики) корупції, боротьби з нею, мінімізації (ліквідації) негативних наслідків та усунення причин, що породжують корупцію. Політика України у сфері запобігання та протидії корупції є одним з напрямів державної політики, виражає неприйняття корупції з боку держави і полягає у розробці та реалізації цілей,

завдань і форм діяльності органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства [89, с. 32 ;159, с. 123].

З огляду на існуючий науковий доробок, слід відмітити, що напрями тематичних досліджень особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції не є вичерпними. Дане дослідження здійснено на основі чинної нормативно-правової бази української держави, практики її застосування і з використанням поліфункціонального інструментарію різних наукових дисциплін при критичному і професійному відношенні до положень антикорупційних міжнародно-правових актів і до досвіду інших держав.

Як наголошує А. Мошнін корупція є другою за величиною проблемою в Україні після військових дій. Науковець, констатує багаторічну історію та багатогранність даного явища, зазначає, що «більшість громадян України і донині не мають чіткого розуміння щодо того, які практики варто вважати корупційними» [102, с. 109]. Аргументуючи необхідність спільних зусиль держави та громадянського суспільства зосередити зусилля саме на «запобіганні» корупції як абсолютно пріоритетному перед іншими заходами», науковець приводить такі дані: « 44,2% українців стикалися з корупційними практиками» [102, с. 108].

Такі позиціонування посилюють актуальність дослідження особливостей формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції , особливо у контексті реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, і вимагають вирішення проблеми формування даної політики як складової загальнодержавного курсу на придбання відповідності критеріям на вступ до Європейського Союзу і у подальшому – інтеграції до Європейського Союзу.

Попри те що триває широкомасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію України 23 червня 2022 р. лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства в ЄС. Подальша підготовка до членства передбачатиме завершення всеохопної

трансформації всіх сфер, що створюватиме умови, коли країна житиме за принципами Євросоюзу та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина та бізнесу. Це започаткує умови для наближення рівня життя, добробуту та правового захисту українців, як в інших країнах ЄС. Окрім того, статус кандидата відкриває можливості отримання фінансової допомоги у трансформації суспільства, правової системи та економіки на шляху до членства в ЄС, а також триматиме євроінтеграційні реформи країни у пріоритеті. Так, Україні буде доступна фінансова допомога для країн, які готуються для вступу до ЄС (Інструмент передвступної допомоги, ІРА). Така допомога може надаватись через гранти, інвестиції або як технічна допомога. Кандидатство також відкриває для України участь у програмах та ініціативах Євросоюзу [126].

Зазначені зрушення підвищують вимогливість до нормативного забезпечення механізмів протидії корупції, відповідного повноцінного функціонування інституційної системи та загального рівня суспільного несприйняття будь-яких проявів такого деструктивного явища. Україна має функціонувати як принципово нова антикорупційна система, яка має переважно превентивний характер і орієнтована на створення в суспільстві ефективних механізмів попередження корупції. За таких умов посилюється значення вимог до добросовісної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які мають бути ними засвоєні як норми повсякденної поведінки. Професійно-етичні вимоги виступають домінантами зміцнення авторитету державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, формують позитивну репутацію державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. В Україні вони затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» [104].

У концептуально-теоретичному аспекті окреслених тенденцій постає необхідність вивчення сутності такого феномену як корупція (що пов'язано зі складністю, полікомпонентністю і багатогранністю цього явища). У межах

нашого дослідження і з урахуванням сучасних реалій сьогодення, в узагальненому вигляді й підкреслюючи змістовну сутність цього антисоціального явища ми розглядатимемо *корупцію* як спосіб взаємодії суб'єктів правовідносин, при якому ці суб'єкти порушують встановлений нормативно-правовими актами порядок, норми, правила, приписи тощо з метою отримання особистої вигоди для себе або близьких людей.

Відсутність єдиного підходу та існуюча наукова невизначеність у розумінні багатогранного явища корупції призводить не тільки до зловживання при аналізі статистичних показників, а й є суттєвою перешкодою у виробленні дієвих і ефективних заходів, спрямованих на мінімізацію корупційних проявів, а отже – виступає перешкодою до конструктивного формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції і обумовлює розрізненість дій з боку суб'єктів антикорупційної діяльності.

Основою державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є державна політика як така. Під *державною політикою* ми розуміємо напрям дій або утримання від них, обраний органами державної влади для розв'язування певної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем. Державна політика є засобом, що дозволяє державі досягнути певної мети у конкретній сфері, використовуючи правові, економічні, адміністративні методи впливу, спираючись на ресурси, які є в його розпорядженні. Коли проблема чітко окреслена, визначені основні завдання щодо її вирішення, а також необхідні для цього ресурси і засоби, тобто коли існує конкретний план дій, він стає політикою. Загальний план дій державних органів для розв'язання суспільних проблем включає такі елементи, як: розробка політичної стратегії і цілей, оцінка витрат з альтернативних програм, їх обговорення, консультування, вибір і прийняття рішення, моніторинг виконання та інші. Державну політику проголошують тільки певні органи державної влади, як правило, вищі, а здійснює вся система державного управління. Наприклад, за Конституцією України (ст. 85) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики належить до повноважень Верховної Ради України, а здійснення внутрішньої і зовнішньої політики

віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України (ст. 116). Як правило, державна політика у певній сфері суспільної діяльності проголошується відповідним правовим актом. Крім парламенту, уряду і державної адміністрації у визначенні цілей і напрямів державної політики активну участь беруть політичні партії, наукові центри і інститути, засоби масової інформації, інститути громадянського суспільства тощо. Все це ускладнює проблему знаходження соціального консенсусу різних політичних і соціальних сил з даного питання в умовах політичного плюралізму [42, с. 122-123].

У теоретичному плані важливо визначити суть *державної політики саме у сфері запобігання та протидії корупції*. О. Береза визначає таку політику як сукупність мети, цілей, завдань, принципів, а також заходів, рішень і дій щодо запобігання та протидії корупції, що реалізуються через систему державного управління, інститути громадянського суспільства, на основі законодавства України і забезпечують зниження рівня корупції у всіх сферах суспільного життя [15, с. 118].

Процес формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні вимагає довгострокової стратегії, тактики, що наповнені комплексом взаємодоповнюючих заходів антикорупційної діяльності у системі публічного управління. Основою реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції виступає розроблена теоретична основа, суть якої повно розкривається у сфері науки публічного управління і адміністрування. А. Новак вважає, що з позицій публічного управління та адміністрування обґрунтованим є сучасний інституційний підхід у визначенні державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, згідно з яким автором запропоновано таке визначення: *державна політика у сфері запобігання та протидії корупції* – державна політика як взаємодія визначених законодавством суб'єктів запобігання та протидії корупції, спрямована на детермінацію і впровадження інституційних, структурно-функціональних і ресурсних основ, організаційних заходів щодо запобігання проявам корупції у системі публічного управління. Ефективною передумовою державної політики у сфері запобігання та протидії

корупції є детермінація управлінської функції у сфері публічно-правового моніторингу діяльності органів влади [110, с. 111].

На думку С. Серьогіна державна політика у сфері запобігання та протидії корупції являє собою систему комплексних заходів із запобігання та протидії корупції, що затверджені належним чином і скоординовані за програмними цілями і часом їх здійснення, закріплені за конкретними виконавцями, і забезпечені у фінансовому, кадровому та пропагандистському плані [154- 158; 156, с. 62]. У даній системі заходів, поряд із правовими заходами, визначне місце займають організаційні, кадрові, фінансові, матеріальні та просвітницькі заходи

У контексті дослідження особливостей формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції на особливу увагу заслуговує необхідність розуміння використання доцільності дефініційної конструкції *«запобігання та протидія корупції»*. Так, аналіз останніх тематичних досліджень і публікацій, фахових джерел науки державного управління свідчить, що вчені, визначаючи правовий статус того чи іншого суб'єкта антикорупційної діяльності, у більшості випадків позначають його або як «суб'єкта запобігання», або ж як «суб'єкта протидії». Звичайно, можна знайти і випадки використання правильної, на наш погляд, конструкції «суб'єкти запобігання та протидії». Такий стан справ зумовлюється наявними підходами до використання зазначеної термінології самим законодавцем. Зокрема, коли був чинним Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р., в його положеннях використовувалась конструкція «суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції» (ст. 5), що у принципі збігалось з його назвою та змістом. Чинний Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., хоча й містить у своїй назві лише «запобігання», активно оперує й категорією «протидія». При цьому у ст. 1 (визначення термінів) зазначеного нормативно-правового акта вказано, що органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції є спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції. Може скластися враження, що сам законодавець не відрізняє терміни

«запобігання» та «протидія», хоча подекуди й використовує їх разом (наприклад, є розділ IX «Інші механізми запобігання та протидії корупції»). Цікаво, що коли вказаний нормативно-правовий акт мав статус законопроекту, у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на ньому містилось зауваження щодо його назви. Зокрема, зазначалося, що вона не зовсім відповідає його змісту, оскільки через неї може скластись враження, що у законопроекті не регулюються питання протидії корупції та боротьби з нею, хоча насправді у ньому відображено всі питання протидії та боротьби з корупцією. Однак, як бачимо, це зауваження залишилось без уваги [144, с. 21].

З метою необхідності уточнення розмежування категорій «запобігання» та «протидія» корупції, слід відзначити, що у відповідності до тлумачного словника української мови: «протидіяти» – це спрямовувати дію проти іншої дії; спрямовувати дію проти кого-, чого-небудь, діяти всупереч комусь, чомусь; діяти всупереч; «запобігати» – не допускати щось заздалегідь; відвертати. З урахуванням вище викладеного, протидіяти корупції – це спрямовувати адміністративну діяльність спеціально уповноважених суб'єктів проти корупційних діянь.

Отже, *запобігання корупції* – це недопущення, відвернення завчасно корупційних діянь; *протидія корупції* – це скеровування діяльності спеціально визначених суб'єктів публічної адміністрації проти будь-яких розпочатих корупційних проявів .

У зв'язку із привалюючою роллю держави у виробленні та здійсненні державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, на увагу заслуговує акцент даної політики у системі державної влади.

Український учений О. Прохоренко дає комплексне розуміння мети політики України щодо протидії корупційним проявам у системі державної служби та системно представляє основні напрями : захист інтересів Державного бюджету; зміцнення економічних і політичних позицій України у світовому співтоваристві; вдосконалення протидії корупційним проявам; створення комплексної системи державного контролю за виконанням антикорупційного

законодавства; активізація участі України у розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції; приведення законодавства України у відповідність до міжнародно-правових актів забезпечення прав і свобод громадян, завершення формування громадянського суспільства [142, с. 64]. Розуміння місії державної політики у сфері запобігання та протидії корупції можна викласти як поєднання трьох складових: максимальне зменшення рівня корупції; захист суспільства від загроз, впливу і наслідків корупції; виявлення та усунення причин і умов корупції .

Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції виступає як система передбачених нормативно-правовими актами організаційно-правових, адміністративних, економічних, освітньо-виховних, культурних та інших заходів, ініційованих, формалізованих і реалізованих органами публічної влади та громадськістю з метою виявлення, припинення корупційних правопорушень, а також сприяють реалізації прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб і держави. Визначальною метою державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є запобігання та протидія корупції у системі публічного управління шляхом реалізації принципів публічного адміністрування [110, с. 111; 114].

Успішна державна політика у сфері запобігання та протидії корупції неможлива без конструктивної співпраці держави і громадянського суспільства. У контексті забезпечення державно-громадської співпраці з відповідних питань є необхідною пропаганда антикорупційної діяльності. Ця діяльність включає опублікування звітів про стан корупції, рейтингів корумпованості різних територій та галузей, розповсюдження відомостей про покарання посадових осіб за корупційні діяння, інформування про успіхи державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, популяризацію передового зарубіжного антикорупційного досвіду тощо [169, с.5]. Як важливий шлях зменшення корупції розглядається делегування частини соціальних функцій інститутам громадянського суспільства під державним контролем витрачання ресурсів, завдяки якому вирішуються відразу три завдання: обмежується низова корупція;

підвищується ефективність реалізації відповідних соціальних функцій; зростає довіра суспільства до державної влади [33, с. 127].

Отже, в умовах розвитку державної системи протидії корупції, розробки раціональних моделей її вдосконалення, державна політика у сфері запобігання та протидії корупції є механізмом підтримки системи державного управління у стані стабільності і рівноваги.

Як правило, під державною політикою у сфері запобігання та протидії корупції розуміють передбачений законами і нормативно-правовими актами комплекс правових, організаційних, економічних, освітніх, виховних й інших заходів, які формуються і реалізуються органами публічної влади та громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, відновлення порушених прав та законних інтересів як фізичних і юридичних осіб, так і держави [114].

Складовим елементом державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є [73, с.150]:

- система оцінок стану та рівня корупції у суспільстві в цілому, в окремих регіонах країни і соціальних групах;
- сукупність поглядів на форми і методи протидії корупції;
- цілі і завдання, які необхідно вирішувати протягом певного часового періоду;
- комплекс заходів організаційного, економічного, правового, наукового, інформаційного, пропагандистського і кадрового характеру, що показують негативне ставлення держави до корупції і спрямованих на викорінення її причин;
- суб'єкти реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції .

З позиції функціонального призначення та усвідомлення змістовної сутності системи суб'єктів формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції вони логічно поділяються на дві основні групи [150, с. 168]:

I. Суб'єкти, що формують державну політику у сфері запобігання та протидії корупції (визначають головні пріоритети в антикорупційній сфері; здійснюють законодавче забезпечення, координацію спільних зусиль інших суб'єктів, контроль реалізації засад даної політики): Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Національне агентство з питань запобігання корупції;

II. Суб'єкти з окремими повноваженнями щодо формування і реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії корупції: юридичні особи публічного та приватного права у частині розробки та реалізації антикорупційних програм; громадські організації та об'єднання, їх члени або уповноважені представники, діяльність яких пов'язана із заходами щодо запобігання корупції; засоби масової інформації; окремі громадяни; міжнародні установи та організації.

Роль держави у визначенні та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є провідною. Це обумовлено тим, що саме держава має функцію нормативного регулювання, що спирається на примус. Державне управління процесами протидії корупції є практичним, організуючим і регулюючим впливом державного апарату на суспільство з метою профілактики, запобігання, протидії та боротьби з корупцією, а також мінімізації наслідків корупційних правопорушень, та правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Одним із головних суб'єктів формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є *Президент України*, адже законодавство України відносить до повноважень Президента участь у визначенні провідних напрямів політики держави. Сформульовані главою держави основні напрями державної політики у сфері запобігання та протидії корупції представляються їм у посланнях до народу та у щорічних і позачергових посланнях до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, в указах Президента України, рішеннях Ради національної безпеки і оборони України, у законопроектах, внесених до Верховної Ради України, у низці нормативно-

правових концептуальних документах, в інтерв'ю, відеозверненнях та інших виступах, присвячених антикорупційній тематиці, виявляються у Президентській участі при формуванні персонального складу Кабінету Міністрів України та інших органів публічної влади тощо.

З урахуванням того, що будь-який суб'єкт суспільно-владних відносин у певній мірі є суб'єктом антикорупційної діяльності, особливо слід відзначити повноваження Президента України закріплені у ст. 106 Конституції України, що справляють суттєвий вплив на формування і реалізацію державної політики в сфері запобігання та протидії корупції в контексті кадрового аспекту, адже Президент України: призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України; вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України; призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань, здійснює керівництво у сферах національної безпеки; призначає на посади третину складу Конституційного Суду України; створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби тощо [80].

Протидія корупції на кожному з етапів розвитку держави є важливим завданням щодо поліпшення роботи державного апарату, більш ефективного витрачання бюджетних коштів, розвитку чесної конкуренції у реальному секторі економіки і проведення низки заходів відносно взаємодії з громадянами та

організаціями громадянського суспільства [95, с. 27]. У свою чергу, протидія корупції у різних країнах набувала свої відтінки, концентруючись або на реактивному, або на превентивному способі боротьби. Перший, у самому грубому і початковому вигляді, означав формування репресивних заходів з тотальною зачисткою державного апарату від корупціонерів за фактом виявлення корупційних дій. Основним недоліком даного методу, незважаючи на його жорсткість і підтримку суспільством, є неможливість таким шляхом вирішити дану проблему. Концентрація уваги на наслідки, а не на причини, не дозволяє усвідомити і сформулювати першопричини феномена корупції. Другий спосіб має на увазі фокусування уваги на причинах проблеми корупції і пропонує шляхи її вирішення, які безпосередньо були б пов'язані з ліквідацією відповідних причин ще до появи корупційних наслідків цих причин, або на кардинальному зменшенні їх впливу на систему державної влади. Необхідно зауважити, що це зовсім не означає небажання залучати корупціонерів до відповідальності. Головне тут – вироблення і прийняття превентивних заходів, при обов'язковому виявленні фактів хабарництва з подальшим покаранням суб'єктів корупційного правопорушення відповідно до закону [83, с 30].

У залежності від того, який саме спосіб протидії корупції обирає держава, вона таким чином задає певний перебіг подальших подій, що включають розробку конкретної нормативно-правової бази, формування та реалізацію специфічних організаційних заходів та створення певного соціокультурного базису, тобто механізмів соціокультурного відторгнення корупційних дій суспільством.

Ефективність антикорупційних заходів державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є результатом комплексного підходу, який базується на визнанні і захисті прав і свобод громадян, публічності діяльності державних органів, а також на невідворотності покарань за вчинення корупційних правопорушень. В інтересах запобігання та протидії корупції на території найменш корумпованих країн) світу діють специфічні правові, економічні та організаційно-управлінські механізми. Основними напрямками

державної діяльності щодо попередження та припинення корупційних проявів у зазначених країнах є [82, с. 308].

- створення ефективної правової основи запобігання та протидії корупції;
- модернізація системи публічного управління;
- створення та відстеження додержання етичних стандартів публічної служби;
- впровадження інноваційних технологій з метою створення прозорості системи публічного управління;
- створення дієвих спеціальних органів у структурі виконавчої влади, відповідальних за запобігання та протидію корупції;
- посилення покарання за вчинення корупційних діянь.

Сучасна Україна має конкретні здобутки у державній політиці у сфері запобігання та протидії корупції: чинне антикорупційне законодавство (Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [61], Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [64], Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-VII, Ратифіковані Конвенції щодо протидії корупції, Постанови Кабінету Міністрів України, накази Національного агентства України з питань державної служби тощо); функціонують спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (Спеціалізована антикорупційна прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Національне агентство з питань запобігання корупції); запроваджено Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення; створений інститут викривачів корупції; функціонує Вищий антикорупційний суд України [58], затверджена Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки [57] тощо.

Конкретні здобутки у державній політиці у сфері запобігання та протидії корупції має і Азербайджан - наприклад, азербайджанське державне агентство з надання послуг громадянам і соціальним інноваціям при Президентові Азербайджанської Республіки – служба «ASAN» тощо).

Протягом 17 років в Азербайджані тривають реформи у сфері вдосконалення механізмів управління, підвищення якості надаваних населенню публічних послуг, підвищення прозорості та підзвітності, посилення громадського контролю та розширення громадської участі. У межах виконання «Національного плану дій щодо заохочення відкритого уряду на 2016-2018 роки», були здійснені конструктивні заходи щодо забезпечення фінансової прозорості та попередження корупційних діянь. У 2019 році в Азербайджанській Республіці був забезпечений перехід на нову модель електронних закупівель: єдиний інтернет-портал державних закупівель забезпечує організацію конкурсів із закупівель в умовах прозорості та справедливої конкуренції. З метою подальшого поглиблення зв'язків з інститутами громадянського суспільства з урахуванням принципів Відкритого уряду, забезпечення підтримки проектів і ініціатив неурядових організацій і встановлення нового формату спілкування з інститутами громадянського суспільства була створена «Платформа діалогу уряду-громадянського суспільства Партнерства відкритого уряду», що успішно функціонувала протягом минулого року, за допомогою якої обговорювався широкий спектр тем, що охоплюють різні сфери суспільного життя, і були прийняті важливі рішення. Національний план дій з просування Відкритого уряду на 2020-2022 роки [147], є черговим результатом обговорень на цій платформі. Цей план дій, що є складовою частиною реформ, що здійснюються з метою подальшого розширення застосування принципів відкритості, прозорості та підзвітності в Азербайджані, внесе значний вклад в удосконалення публічних послуг, підтримку діяльності членів громадянського суспільства, посилення громадського контролю, попередження корупції, підвищення фінансової прозорості, а також забезпечення доступу до інформації [103;129; 180; 189]

Заходи, що вживаються в Азербайджанській Республіці у соціально-економічній і адміністративній сферах, зокрема у сфері подальшого підвищення сприятливості бізнес-середовища у країні, спрощення реєстрації майна, електронних закупівель, доступності кредитів, спрощення податкового та митного адміністрування, підвищення державної підтримки бізнес-структур,

високо оцінили авторитетні міжнародні організації, і згідно зі звітом «Doing Business» Азербайджан входить до числа 20 країн, що найбільш реформуються [189, с. 188].

Однак, незважаючи на існуючі здобутки, варто аналізувати тематичний закордонний досвід. Використання такого досвіду у сфері запобігання та протидії корупції є доцільним тільки після ретельного вивчення результативності та ефективності від його впровадження в іноземних державах у межах певного часового проміжку і аналізу можливих прогнозів розвитку у контексті розвитку держави. У більшій мірі Україна вивчає, узагальнює, адаптує та запроваджує відповідний антикорупційний європейський досвід (з урахуванням вибору європейського вектору свого розвитку) залишаючи поза увагою успішний досвід європейсько-азіатських країн.

Одним із найважливіших джерел формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є міжнародне антикорупційне законодавство. Об'єктивно існує опосередкований і неопосередкований вплив тематичного міжнародного законодавства на правову систему країни. До опосередкованого відноситься імплементація національним законодавством норм міжнародних договорів, декларацій, конвенцій та інших документів, ратифікованих державою. Найважливішим компонентом неопосередкованого впливу є імплементація доктринального змісту міжнародного законодавства, що трансформує державно-правову ідеологію, а отже і видозмінює державну політику у сфері запобігання та протидії корупції. Очевидно, що більшу роль у формуванні сучасної державної політики у сфері запобігання та протидії корупції відіграють такі документи, як Конвенція організації Об'єднаних Націй проти корупції та Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію. Роль міжнародного антикорупційного законодавства у процесах формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції визначається його доктринальним, ціннісно-нормативним і правовим значенням щодо правових систем країн, що імплементують його норми. Серед низки найбільш важливих компонентів міжнародного законодавства, що впливають на державну політику

у сфері запобігання та протидії корупції, – розуміння корупції як соціально-правового явища, що має істотне антисоціальне значення, і що виражається у переліку його ознак; сукупність термінів і понять, що розкривають зміст корупції та корупційних відносин, форми антикорупційної діяльності, цілі та завдання державної антикорупційної політики, правовий статус суб'єктів протидії корупції; правова спрямованість державно-правового регулювання протидії корупції, що включає профілактичний та правоохоронний зміст [69, с. 453].

Важливе формуюче значення відносно української державної політики у сфері запобігання та протидії корупції мають: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18 жовтня 2006 року № 251-V; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № ETS173 від 27 січня 1999 р. ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 жовтня 2006 р. № 252-V; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 р. № ETS 191 ратифікований згідно із Законом України «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 жовтня 2006 р. № 253-V; Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією» від 16 березня 2005 р. № 2476-IV. Зазначені міжнародні документи стали ціннісно-нормативною основою законодавчого визначення ознак корупції і зумовили профілактичну спрямованість антикорупційного законодавства.

Подальше вдосконалення антикорупційного законодавства відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку та взятих Україною міжнародних зобов'язань пов'язано із забезпеченням ефективності реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, особливо в частині створення ефективної системи запобігання будь-яким проявам корупції на публічній службі.

Найбільш актуальні у даному русі є такі конструктиви, що спрямовані на створенні сприятливих умов для ефективної публічної діяльності та позитивного образу представників влади:

- встановлення гідного рівня фінансового і соціального забезпечення державних службовців (особливо категорії Б та В), розмір і форми якого доцільно розраховувати і переглядати із відповідною періодичністю і виходячи з конкретних економічних показників;

- створення за допомогою засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства позитивного образу публічного службовця, що стане можливим лише за умови здійснення контролю над цим процесом з боку органів публічного управління;

- здійснення модернізації системи виховання, освіти та підвищення кваліфікації публічних службовців з метою підвищення рівня їх патріотизму, професіоналізму, антикорупційної свідомості тощо.

1.3. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції

Явище корупції у різній мірі свого прояву притаманне всім існуючим нині країнам. Корупція не тільки суттєво зменшує ступінь довіри громадськості до держави, органів публічної влади, соціальних інституцій, але й спричинює появу соціальної недовіри між різними суб'єктами взаємовідносин в країні. Толерантність громадськості до наявності явища корупції не дає можливості суттєво знизити рівень корупції у суспільстві. За тієї умови, якщо серед населення немає достатнього попиту на ліквідацію корупції, а переважна більшість громадян вважають її цілком прийнятним і навіть бажаним шляхом вирішення своїх особистісних певних проблем та задоволення власних інтересів, рівень корупції у державному апараті лише збільшується і посилюється, а сама корупція у ньому лише укорінюється. У протидії розповсюдження явища корупції архіважливу роль має відігравати свідомо й суспільно-активна частина громадянського суспільства, зокрема інститути громадянського суспільства, а

особливо громадські організації, що позиціонують себе як антикорупційні. Активно та якісно здійснюючи, як приклад, інформаційно-роз'яснювальну, просвітницьку діяльність серед широких верств населення, дані організації збільшують вплив на різні напрями державної політики у сфері запобігання та протидії корупції шляхом посилення участі громадськості у своїй діяльності.

На вищому рівні керівництва державою сучасні національні лідери публічно декларують необхідність боротьби з корупцією як пріоритетний напрям своєї діяльності.

У *Стратегії національної безпеки України* «Безпека людини – безпека країни» затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 корупцію віднесено до загроз національній безпеці та національним інтересам України, й зазначено, що непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище[175]. Боротьбу з корупцією віднесено до основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки. Україна рішуче налаштована на утвердження конституційного принципу верховенства права, рівності усіх перед законом. З метою реалізації конституційних принципів індивідуальної юридичної відповідальності та невідворотності покарання держава буде утверджувати принцип нульової толерантності до корупції, забезпечувати ефективну діяльність органів, що запобігають корупції та протидіють корупційним правопорушенням .

Для широкого кола простих громадян явище корупції виступає обмежувальним чинником у процесі забезпечення їх гарантованих Основним Законом держави прав та свобод людини і громадянина, дотримання принципів, що характерні соціальній і правовій державі. Адже наявність явища корупції нівелює та знищує принцип рівності всіх перед законом та принцип соціальної справедливості. Корупція виступає чинником, що підмінює закон та існуючі норми права і встановлює власні правила у суспільних відносинах. За таких

обставин більшість пересічних громадян із часом починають втрачати віру у силу закону, державу і органи публічної влади, що діють від її імені і повинні забезпечувати законні права громадян, а також у дієвість існуючої нормативно-правової бази. Дана зневіра спричиняє деформацію свідомості громадян у межах морально-духовних цінностей та орієнтацій. Державні, публічні, адміністративні послуги надаються не у руслі законності, а за встановленими правилами організованої злочинної діяльності [167]. Отже, з урахуванням таких обставин лише незначна за кількістю когорта населення країни має необмежений доступ до реалізації своїх особистісних приватних інтересів чи інтересів близьких їм людей, а інша, переважна більшість громадян, має такі можливості лише у формальному вигляді. Тобто насправді реальні можливості переважної більшості простих людей дуже обмежені або ж процедури надання цих можливостей є значно складнішим.

Одна із головних проблем конструктивного запобігання та ефективної протидії антисоціальному явищу корупції полягає у тому, що залучення до цього процесу лише одного чи декількох суб'єктів, наприклад таких як державні інституції не може забезпечити надпозитивного результату. Запорука ефективності боротьби з корупцією полягає у необхідності залучення до цього процесу якомога більшої кількості суб'єктів антикорупційної діяльності, провідним з яких сьогодні вбачається громадянське суспільство. Саме на роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції й зорієнтований даний етап наукового дослідження.

Актуальність порушеної проблематики засвідчує наявність великої кількості теоретико-практичних досліджень таких авторитетних науковців, як: В. Демянчук [36], В. Ємельянов [46;47;201;210;], М. Мельник [95;96], А. Михненко [68], Є. Невмержицький [106, 107], С. Серьогін [154-158] та ін.

Ракурс нашого дослідження зумовив необхідність звернути увагу на тематику дослідження таких авторів як: В. Горник [33], С. Кравченко [33], Л. Герасименко [167], Ортинський [116], Н. Підбережник [131], І. Танас [167], С. Шрамко [184], Б. Якимюк [187] та ін.

Віддаючи данину поваги зазначеним вченим та їх науковому доробку, слід зауважити, що процес дослідження архіскладного та багатоаспектного явища корупції не є вичерпним, що й зумовлює актуальність розгляду ролі громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції на сучасному етапі розвитку української держави.

Отже, метою даного етапу дослідження є висвітлення ролі громадянського суспільства у процесах запобігання та протидії корупції й визначення заходів її підвищення.

Так, у контексті євроінтеграційного вектору розвитку української держави, а саме у межах інтеграції України до міжнародної спільноти, міжнародних інституцій, зокрема до Європейського Союзу, керівництво держави у короткі терміни має де-факто, а не де-юре продемонструвати конструктивну взаємодію і ефективну співпрацю з громадянським суспільством. Це постає особливо важливим у межах оцінки Міжнародною антикорупційною організацією Transparency International прогресу, досягнутого українською владою у процесах запобіганні та протидії корупції.

Під *громадянським суспільством* ми розуміємо інтегроване позначення всієї сукупності існуючих у суспільстві відносин, які не є державно-політичними, такої сторони життєдіяльності суспільства та окремих індивідів, яка перебуває поза сферою впливу держави, за межами її директивного регулювання й регламентації. Громадянське суспільство є механізмом соціальної взаємодії, що складається із системи місцевого самоврядування, різноманітних об'єднань, суспільних рухів і публічної комунікації, місцем соціальних дій, відносно автономних від держави. Громадянське суспільство включає три елементи: членство в асоціаціях і рухах; готовність терпимо ставитися до різних політичних поглядів та участі громадян у різних об'єднаннях; громадянську відповідальність людини перед суспільством. На думку А. Колодій термін «Громадянське суспільство» позначає структурно визначену, інституціалізовану підсистему суспільства зі специфічними, тільки їй притаманними, незалежними від держави, добровільними формами громадської активності й солідарності, з

особливими культурними і навіть соціально-психологічними ознаками [77]. У свою чергу, Ю. Сурмін тлумачить громадянське суспільство як суспільство людей, які володіють повнотою прав та обов'язків громадян стосовно держави й повнотою прав та обов'язків держави стосовно громадян [34]. Таким є об'єктивний зміст громадянського суспільства. Але є й суб'єктивна складова, яку визначає діяльність соціальних груп, рухів і громадян.

Власне, під громадянським суспільством найчастіше розуміють, на думку науковця, незалежну від держави особливу сферу громадського життя, що складається з різних соціальних груп, рухів, об'єднань, культурних, національних, територіальних та інших угруповань і є формою вираження різноманітних інтересів особистості [43, с. 120-121].

Сучасне громадянське суспільство відіграє вагомую роль у запобіганні та протидії корупції. Однак варто навести думку О. Костенка [82-85], який говорить про те, що явище корупції є ознакою всього громадянського суспільства, а не тільки держави. Саме люди, громадяни, а не хто інший, ініціюють корупцію, створюють передумови для її появи та розвитку, беруть участь у корупційних діях тощо, тому доречно вести мову про «корупційну активність громадян» та про засоби зменшення її рівня [85, с 15]. Тобто громадянське суспільство виступає одним із джерел появи та розповсюдження явища корупції. Однак, реальною, а не псевдо-антикорупційною діяльністю, у більшій мірі, займаються морально зрілі та свідомі громадяни із яскраво вираженою соціально-справедливою життєвою позицією, які є невід'ємними складовими різнопрофільних інститутів громадянського суспільства. Саме таких суб'єктів запобігання та протидії корупції ми і розглядатимемо у межах даного етапу дослідження.

За результатами дослідження Барометру світової корупції (Global Corruption Barometer) від Transparency International і Gallup International Association кожен четвертий мешканець планети ставав учасником корупційних правопорушень. Дійсно, корупція як явище притаманна ледве не всім країнам

світу, а в Україні вона настільки розповсюджена, що стала вже не девіантною поведінкою, а частиною соціальної норми [184, с. 48].

Одним із суб'єктів протидії корупції і в міжнародному і в українському праві є *інститути громадянського суспільства*, серед яких на особливу увагу заслуговують антикорупційні громадські організації та об'єднання. Саме громадські організації антикорупційного спрямування, як вважає М. Мельник [95, с. 67], відіграють у сучасному світі провідну роль у процесах і заходах запобігання та протидії проявам корупції, що полягає у сприянні відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади, що, у загальному підсумку є запорукою створенню відповідних умови для боротьби з корупцією, виявлення фактів корупційних діянь, корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією і притягнення винних осіб до різних видів відповідальності передбаченої чинним законодавством.

Правовою основою для здійснення цієї діяльності є ст. 36 Конституції України і Закон України «Про громадські об'єднання». Також, громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники та окремі громадяни у діяльності щодо запобігання корупції наділені правами, перелік яких наведено у ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно до означеного антикорупційного закону держава заохочує громадян до викриття інформації про корупційні злочини. Для цього в Україні запроваджено інститут викривачів фактів корупції, адже своєчасна поінформованість правоохоронних органів про факти вчинення корупції є одним із найефективніших заходів протидії. Проте, незважаючи на досить великий перелік гарантованих державою заходів захисту, які застосовуються у зв'язку з повідомленням про порушення, активність населення в інформуванні органів, що ведуть боротьбу з корупцією, нажалі є дуже низькою.

Національне законодавство та політика протидії корупції ґрунтуються на вже існуючому міжнародному нормативно-правовому антикорупційному доробку. Так, скажімо, стаття 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції встановлює міжнародний стандарт залучення громадськості до

діяльності, що спрямована на організацію та реалізацію заходів запобігання та подолання корупції. Відповідно до наведеної статті, кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів, у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, з метою сприяння активній участі окремих осіб, груп, інституцій за межею державного сектора, таких як громадянське суспільство, громадські організації й організації, які реалізують свою діяльність на базі громад, в запобіганні корупції та боротьбі із нею і для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин та небезпечного характеру корупції [116, с. 2].

Варто зазначити, що принципи та форми участі суспільства у попередженні корупції і протидії їй визначені у статті 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та охоплюють, зокрема: 1) посилення прозорості і сприяння залученню громадян до процесів прийняття рішень; 2) забезпечення для громадськості ефективного доступу до інформації; 3) здійснення заходів з інформування громадськості, які б сприяли створенню атмосфери нетерпимості до корупції; 4) повагу, заохочення і захист свободи пошуку, отримання і поширення інформації про корупцію [79].

Відповідна діяльність держави повинна включати, зокрема, залучення широкого кола громадян до процесів прийняття та реалізації прийнятих рішень, а також підвищити рівень відкритості та прозорості органів публічної влади шляхом забезпечення права та його ефективного реалізації на отримання публічної інформації та права вільно збирати, публікувати та розповсюджувати інформацію відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та інших міжнародних тематичних документів, у яких задекларовано дане право [10, с. 41; 103; 116, с. 5].

Посилення якості взаємодії між органами публічної влади і громадянським суспільством у питаннях запобігання та протидії корупції вимагають також і рекомендації Стамбульського плану, третій принцип якого передбачає підтримку активної участі громадськості у відповідних процесах реформування

шляхом сприяння суспільному обговоренню проблем корупції й участі громадян у попередженні її проявів [187].

Ще одним тематичним міжнародним документом є Кодекс кращих практик участі громадськості в процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 р. Він встановив такі форми участі громадськості у процесі прийняття рішень: 1) інформація (встановлення права на доступ до публічної інформації, що є мінімальним, але необхідним стандартом залучення громадськості до процесу прийняття рішень органами державної влади); 2) консультація (форма ініціативи, коли органи державної влади просять неурядові організації висловити їхню думку стосовно конкретного політичного питання чи політичного процесу); 3) діалог (конкретний діалог ґрунтується на взаємних інтересах стосовно окремого політичного процесу. Такий діалог зазвичай веде до вироблення спільної рекомендації, стратегії або законопроекту. Він складається зі спільних, як правило, частих і регулярних зустрічей та має на меті розробку основних політичних стратегій і часто призводить до узгоджених результатів); 4) партнерство (партнерство передбачає спільну відповідальність на кожному етапі процесу прийняття політичних рішень: від встановлення порядку денного, складання проекту і прийняття рішень до реалізації політичних ініціатив. Він є вищим рівнем участі) [135, с. 136].

Головними реалізаторами зазначених вище принципів закріплених у міжнародних нормативно-правових актах на сучасному етапі розвитку глобалізаційного суспільства виступають антикорупційні громадські організації міжнародного рівня.

Як вже зазначалося, однією із найавторитетніших таких організацій є *Transparency International*, що з часу свого заснування (1993 р.) і досі справляє значний вплив на організацію антикорупційних кампаній у всьому світі. Більшість існуючих глобальних антикорупційних ініціатив пов'язані саме з діяльністю даної організації. Місією організації є зниження рівня корупції у світі.

Дана організація має свої філії у багатьох країнах світу: Transparency International присутня більш ніж у 110 державах, не виключенням є і Україна.

Transparency International Ukraine – це акредитований представник глобального руху Transparency International, що комплексно підходить до розробки і впровадження змін задля зниження рівня корупції. У 2014 році Transparency International Ukraine отримала повну офіційну акредитацію як представник глобального руху. Стратегічними пріоритетами організації на 2019-2022 рр. є: 1) запобігання корупції (мінімізувати можливість виникнення корупційних ризиків на національному та місцевому рівнях шляхом збільшення прозорості та підзвітності роботи органів влади); 2) залучення до боротьби з корупцією (залучити максимальну кількість прибічників та створити умови для об'єднання їх у дієву мережу, забезпечивши сталу підтримку); 3) покарання корупції (забезпечити ефективну систему покарання за вчинення корупційних правопорушень). За час свого існування Transparency International Ukraine здійснила низку знаменних для України заходів. Під час Революції Гідності організація була джерелом об'єктивної інформації про розвиток подій в Україні для журналістів та міжнародних партнерів з усього світу. Дана організація долучилася до створення платформи «Реанімаційний пакет реформ» та разом з партнерами розробили законопроекти, що лягли в основу майбутньої антикорупційної реформи. Transparency International Ukraine адмініструвала реформу публічних закупівель та державних продажів. Організація передала державі відповідні електронні системи, адміністраторами яких стали держпідприємства ProZorro та ProZorro.Продажі. Аналогічно організація долучилася до медичної реформи – передала державі електронну медичну систему eHealth. Також роль організації була значною у запуску Вищого антикорупційного суду. Українське представництво Transparency International одним з перших в країні почало займатися підтримкою викривачів корупції. Також Transparency International Ukraine займається підвищенням прозорості місцевого самоврядування через програму «Прозорі міста». Контроль за дотриманням законодавства та принципів системи ProZorro в публічних

закупівлях організація здійснює через спільноту організовану довкола проекту DOZORRO [118].

За даними Державної служби статистики України [125] за 2021 рік в Україні нараховується більше двох сотень громадських організацій, що позиціонують свою діяльність як антикорупційну. Однак, на відміну від Transparency International Ukraine, їх діяльність у сучасній Україні не стала ефективним механізмом запобігання та протидії корупції.

Не враховуючи діяльність Transparency International Ukraine, можемо стверджувати, що сьогодні в українській державі немає по-справжньому потужних загальнонаціональних незалежних громадських організацій антикорупційного спрямування (рухів), здатних дієво впливати на державну та політичну владу, органи публічної влади, окремих представників, хоча, опираючись на оцінки громадськості щодо стану корупції в країні, запит, на подібні організації та рухи все ж таки існує.

Норми міжнародного права зобов'язують держави, зокрема і Україну, вживати заходів для сприяння активній участі окремих осіб і груп осіб, що не належать до лав державного сектора, зокрема таких як громадянське суспільство, громадські організації тощо, які діють на базі громад в запобіганні корупції та боротьбі із нею. Такими *заходами* є [52, с. 302]:

- посилення прозорості й сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень;
- забезпечення для населення ефективного доступу до інформації;
- проведення заходів з антикорупційної освіти;
- реалізація програм державної освіти в дусі нетерпимості у ставленні до корупції;
- повага і захист свободи пошуку, отримання, опублікування і поширення інформації щодо корупції;
- забезпечення доступу до органів з протидії корупції для подання ним відомостей, зокрема і анонімно, про корупційні злочини.

Національний державно-управлінський механізм запобігання та протидії корупції вибудовується з урахуванням світового, так як інститути громадянського суспільства розглядаються у науковому та нормативно-правовому полі як тріада компонентів, а саме: як суб'єкти запобігання, протидії та боротьби з корупцією; як суб'єкти взаємодії з органами публічної влади; як суб'єкти відповідальності за корупційні злочини, корупційні порушення та порушення, пов'язані з корупцією.

З урахуванням закордонного досвіду в Україні мають активніше реалізовуватися такі чотири, на наш погляд основні, *напрями підвищення ефективності запобігання та протидії корупції* пов'язані з інститутами громадянського суспільства:

1) створення дієвого механізму взаємодії правоохоронних та інших компетентних державних органів з інститутами громадянського суспільства, зокрема з громадськими організаціями антикорупційного спрямування та окремими свідомими громадянами;

2) вжиття конкретних заходів, спрямованих на системне залучення громадян до активнішої участі у процесі запобігання та протидії корупції;

3) забезпечення відкритого доступу громадян до інформації про діяльність органів публічної влади;

4) посилення контролю за вирішенням питань, що містяться у зверненнях громадян та відповідальності за недотримання норм чинного законодавства України.

Вчені давно відзначають зв'язок принципів прозорості та клієнтелізму при удосконаленні державної служби, без яких адміністративний апарат не може бути відкритим для контролю з боку громадянського суспільства. Цьому заважає відсутність дієво-необхідних інституційних механізмів. Разом з тим, досвід зарубіжних країн показав, що населення, об'єднане в інститути, виконує вирішальну функцію в профілактиці корупційних діянь. Ця функція закріплена у більшості міжнародних нормативно-правових актів, що підписані і ратифіковані в Україні. Зокрема, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй з

протидії корупції міститься сукупність норм, що закріплюють заходи профілактичного характеру, що рекомендовані до здійснення громадськими організаціями та об'єднаннями, зокрема: з метою популяризації причин і наслідків корупційних дій, необхідно залучати інститути громадянського суспільства. Планомірне підвищення культури населення, досягнення максимальної прозорості процедур надання державних і муніципальних послуг, а також постійна профілактична, попереджувальна робота абсолютно всіх органів державної влади та інститутів громадянського суспільства виступають дієвим механізмом боротьби з корупцією. *До найбільш дієвих форм і методів залучення громадян у роботу механізмів протидії корупції слід віднести такі* [94, с. 25-26]:

- впровадження реально-дієвого механізму участі інститутів громадянського суспільства у здійсненні незалежної антикорупційної експертизи документів;
- участь населення у розслідуванні злочинів і проступків корупційного характеру;
- створення і здійснення антикорупційних освітніх програм;
- виховання у населення неприязні до корупційних відносин;
- формування і підтримка інтернет-порталів та інших веб-сайтів, що висвітлюють проблеми протидії корупції і ін.

Але для того, щоб реалізувати зазначені заходи, вирішувати складні завдання протидії корупції у країні, інститути громадянського суспільства, на наше глибоке переконання, повинні володіти саме дієвими законними повноваженнями.

Сучасні громадські організації виступають своєрідними посередниками між органами публічної влади та суспільством. У сфері боротьби з корупцією вони виконують такі дві головні *функції* [116, с. 4] :

1. Відіграють роль критичного спостерігача за діяльністю органів публічної влади за допомогою запитування інформації про їх діяльність, викриття корупційних діянь, правопорушень, моніторингу поведінки публічних

осіб та їхнього способу життя, контролю над процесом здійснення державних закупівель тощо;

2. Здійснюють адвокатування та інформаційно-роз'яснювальну та просвітницьку діяльність серед населення. Неурядові організації збирають та обробляють інформацію пов'язану із корупцією, досліджують шляхи подолання корупційних проявів, формулюють пропозиції та створюють відповідні проекти, а потім висувають їх з метою реалізації органам публічної влади.

У сучасній Україні можливості інститутів громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції використовуються не у повній мірі через низку *причин*, до яких відносимо:

- несистемність діяльності інститутів громадянського суспільства;
- нерозвиненість інститутів громадянського суспільства;
- надмірну регламентацію форм безпосередньої демократії;
- переважно рекомендаційно-консультативний характер участі громадян у державному та місцевому управлінні;
- відмінність ролі і значення інститутів громадянського суспільства на різних територіях країни та рівнях державного і місцевого управління тощо.

Тому до кола пріоритетних *завдань* щодо формування механізму запобігання та протидії корупції в Україні на законодавчому рівні мають бути віднесені: і антикорупційна просвіта громадян; і реалізація положень, що стосуються зобов'язань підприємств, установ та організацій вживати відповідних заходів щодо попередження корупції, а саме:

1) визначення підрозділів або посадових осіб, відповідальних за профілактику корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією;

2) взаємодія та співробітництво підприємств, установ та організації з правоохоронними органами та уповноваженими суб'єктами здійснення антикорупційної діяльності;

3) розробка та впровадження у практику стандартів, норм і процедур, спрямованих на забезпечення добросовісної роботи підприємства, установи, організації шляхом прийняття кодексів етики та поведінки працівників;

4) своєчасне запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

5) недопущення складання неофіційної звітності тощо.

Невирішеним сьогодні залишається питання *як змінити корупційний менталітет українців*. Для цього необхідно вжити цілий комплекс заходів і перш за все, потрібно почати з подолання пасивності населення і усталеного в суспільстві сприйняття корупції як доконаного факту. У формуванні нетерпимості до корупційних проявів повинні бути зацікавлені всі суб'єкти громадянського суспільства: політичні партії, громадські організації та асоціації, соціальні рухи, третій некомерційний сектор, представники приватного сектора, місцеве самоврядування, засоби масової інформації, експертне співтовариство і, звичайно ж, пересічні громадяни, які щодня відчують на собі негативні наслідки корупції. Проблема полягає у тому, як залучити такі цивільні групи до конструктивної антикорупційної діяльності. Для цього необхідно: розвивати структури громадянського суспільства, у першу чергу некомерційні організації та їх коаліції (стратегія усвідомлення); розвивати систему громадянської освіти серед некомерційних організацій, шкіл і закладів вищої освіти, залучати до цієї системи владні структури, створювати спеціальні центри громадянської освіти (стратегія усвідомлення); обмінюватися досвідом і впроваджувати перспективні форми громадської участі у різних регіонах країни (стратегія попередження) [85, с. 18].

Для посилення ролі інститутів громадянського суспільства необхідно [167]:

- посилити вплив громадського контролю щодо запобігання та протидії корупції;

- розробити та внести пропозиції відносно вирішення конфлікту інтересів між державою та суспільством щодо розповсюдження інформації засобами масової інформації;

- з'ясувати потенціал інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських організацій та де-факто, а не де-юре збільшити їх роль та значення у реалізації заходів запобігання та протидії корупції спираючись на головні положення чинного Закону України «Про запобігання корупції»;

- провести низку організаційних заходів, що будуть націлені на активізацію багатостороннього інформаційного обміну між громадськими організаціями, іншими інститутами громадянського суспільства, засобами масової інформації, органами публічної влади тощо.

На думку Н. Підбережник провідними формами взаємодії між громадськими організаціями та органами публічної влади у питаннях подолання корупції мають стати [131]:

- здійснення громадськими організаціями та органами публічної влади моніторингу і аналізу громадської думки відносно причин виникнення та шляхів подолання явища корупції;

- створення на громадських засадах при органах публічної влади за участю громадських фахівців консультативно-дорадчих експертних органів, основним завданням яких стала б реалізація антикорупційних проектів аналітичного, дослідницького та інформаційного напрямів;

- спільне забезпечення інформаційної відкритості у суспільстві про стан, рівень, обсяги корупції та ефективність заходів із запобігання та подолання корупції, виявлення конкретних випадків корупційних діянь;

- налагодження органами публічної влади та громадськими організаціями більш результативних каналів подання заяв, скарг та пропозицій з боку громадян, що стосуються питань боротьби з корупцією;

- здійснення громадськими організаціями громадського контролю за діяльністю органів публічної влади у сфері запобігання та протидії корупції у формі громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності та результативності, подання органам публічної влади експертних пропозицій;

- взаємодія між органами публічної влади та громадськими організаціями під час вироблення політики підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів державного управління, спільному навчанні посадових осіб та представників громадських організацій навикам ефективної співпраці та комунікації, ознайомлення громадськості з формами її участі у процесах боротьби з корупцією тощо .

З урахуванням вище наведеного доходимо висновку, що діючі нині міжнародні та нормативно-правові акти України передбачають низку способів впливу громадянського суспільства, його інститутів, зокрема громадських організацій антикорупційного напрямку на діяльність пов'язану із боротьбою з корупцією в органах публічної влади, що виступають проосновою появи корупції в усіх сферах життєдіяльності країни. До таких *способів* відносимо: критичне висвітлення діяльності органів публічної влади та відповідних публічних осіб незалежними і незаангажованими засобами масової інформації; здійснення активної інформаційної діяльності відносно своєчасного і повного інформування широких верств населення про потенційні або вже виявлені факти корупції в органах публічної влади; здійснення громадського контролю; розробка та реалізація в практичній площині освітніх програм із залученням фахівців та експертів з громадських організацій тощо.

Участь інститутів громадянського суспільства у запобіганні корупції може отримати свій *розвиток*, якщо [94, с.25]:

- забезпечити інформаційну підтримку програм, проектів, акцій та інших ініціатив у сфері попередження корупції, здійснюваних інститутами громадянського суспільства;

- висвітлювати підсумки діяльності інститутів громадянського суспільства, що беруть найбільш активну участь у попередженні корупції;

- налагодити активну взаємодію інститутів громадянського суспільства з представниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- виробити заходи заохочення активності інститутів громадянського суспільства, що беруть участь у запобіганні корупції;

- розширити перелік інформації про діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування, що розміщується в мережі «Інтернет»;
- удосконалювати систему захисту осіб, які заявляють про корупцію;
- заохочувати збір інформації про очевидну невідповідність витрат осіб, що займають державні та муніципальні посади, державних і муніципальних службовців їх офіційним доходам;
- сприяти інститутам громадянського суспільства, що здійснюють збір і кваліфіковану юридичну оцінку інформації, що надходить від громадян і господарюючих суб'єктів, про корупційні схеми, факти корупційної поведінки, конфлікти інтересів;
- розробити та реалізувати на практиці актуально-сучасний план заходів щодо підвищення правосвідомості громадян;
- розвивати мережу некомерційних організацій, що надають безоплатну кваліфіковану юридичну допомогу громадянам;
- організувати систему навчання представників інститутів громадянського суспільства з метою роз'яснення повноважень в питаннях попередження корупції та відпрацювання практичних навичок проведення експертиз, моніторингу тощо.

Основним завданням державного управління на сучасному етапі розвитку української держави є максимальне залучення інститутів громадянського суспільства до боротьби проти корупції. Це передбачає і залучення громадянського суспільства до розробки антикорупційної стратегії, і використання соціальних ресурсів для управління і реалізації антикорупційної політики, і передачу громадянському суспільству частини функцій у межах антикорупційних перетворень [49, с. 28]. Масштаби корупції в Україні будуть скорочуватися тільки у міру того, як у країні буде зміцнюватися право, інститути демократії, конкурентоспроможна, інноваційна економіка, формуватися масовий і спроможний середній клас, зміцнюватися духовні і моральні підвалини суспільства. Іншими словами, викорінення корупції в Україні як системи суспільних відносин можливо тільки тоді, коли всі – і державна влада, і суспільство – будуть боротися не тільки з наслідками корупції, але і з її

причинами [54, с. 32]. Слід пам'ятати, що держава є певним способом організації суспільства, і воно не існує ізольовано від навколишнього його суспільного середовища. Тому саме від активності вільних, відповідальних людей, їх ціннісних установок, рівня громадянської, правової, політичної культури і освіти залежить побудова правової, ефективної держави, в якій мінімізовані причини і умови, що породжують і живлять корупцію [10, с. 34]. Саме усвідомлення людьми своєї громадянськості як основоположної складової матриці демократичної правової держави є визначальним чинником у формуванні громадського потенціалу, необхідного для активної антикорупційної діяльності в Україні.

Для створення дійсно ефективного *механізму* довгострокової взаємодії між громадськими організаціями антикорупційного спрямування та органами публічної влади у сфері запобігання та протидії корупції що відповідав би викликам сьогодення доцільним вбачається створення при органах публічної влади спеціалізованих структурних підрозділів, котрі, відповідно до свого функціоналу, безпосередньо співпрацювали із різними інститутами громадянського суспільства, зокрема і з тематичними громадськими організаціями відносно мінімізації проявів корупції в українській державі. Вважаємо, що таке співробітництво, окрім того, що продемонструє відкритість влади, із часом постане як обов'язкова складова демократичної політичної культури українського соціуму та країни в цілому, а встановлені інтерактивні канали взаємодії та комунікації між органами публічної влади та суб'єктами «третього сектору» стануть запорукою результативної національної антикорупційної політики.

Комунікативна компонента даних підрозділів має бути орієнтована на зовнішні канали співпраці із представниками інститутів громадянського суспільства антикорупційної направленості.

Функціональна компонента спеціалізованих підрозділів передбачає у співпраці із антикорупційними громадськими організаціями розробку та впровадження комплексу заходів спрямованих на профілактику корупційних

правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією у сфері відання органу публічної влади; на налагодження конструктивної взаємодії та співробітництва з правоохоронними органами та уповноваженими суб'єктами здійснення антикорупційної діяльності; на забезпечення розгляду повідомлень із зовнішніх джерел про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» у підзвітній та підпорядкованій органу публічної влади сфері; на розробку та впровадження у практику стандартів, норм і процедур, спрямованих на забезпечення добросовісної роботи підзвітних та підпорядкованих закладів, установ та організацій (якщо такі є); на організацію роботи з управління корупційними ризиками та своєчасне реагування на реальний чи потенційний конфлікт інтересів у підзвітних та підпорядкованих закладах, установах та організаціях; на мотивування та впровадження антикорупційної освіти і просвіти серед працівників відповідної галузі в якій функціонує орган публічної влади, а також на реалізацію заходів щодо розбудови добросовісного та нетерпимого до корупційних проявів професійного середовища відповідної галузі.

Дані спеціалізовані структурні підрозділи стали б дієвою складовою механізму довгострокової взаємодії між громадськими організаціями антикорупційного спрямування та органами публічної влади у сфері запобігання та протидії корупції.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене виокремлюємо такі три головні положення:

1. *Антикорупційна політика* має реалізовуватися лише за активної участі свідомої громадськості, що проявляється діяльністю інститутів громадянського суспільства, зокрема громадськими організаціями антикорупційного спрямування і ґрунтуватися на комплексному застосуванні процедур такого характеру як: попереджувальний, просвітницький, контролюючий та викривальницький;

2. Посилити вплив громадської активності у процесах боротьби з корупцією в сучасній Україні мають такі *чинники*: мінімізація бюрократичних процедур щодо отримання інформації відносно корупційних факторів; подальше

удосконалення діяльності, у контексті реалізації принципів публічності, прозорості та відкритості, судових і правоохоронних органів; здійснення надійного захисту викривачів корупції тощо;

3. Зміцнити роль громадянського суспільства у процесах запобігання та протидії корупції сприятиме активне використання таких *форм комунікації* між органами публічної влади і громадськими організаціями як: обопільне здійснення антикорупційного моніторингу; у межах державної антикорупційної політики активне впровадження в життя програм дослідницького, аналітично-аналізуючого, роз'яснювально-просвітницького характеру; забезпечення з боку органів публічної влади відкритості та доступності інформації для широких верств населення про стану, рівень, обсяги корупції та здійсненні відповідні антикорупційні заходи тощо.

Отже, на даному етапі дослідження сформульовано та вирішено актуальне наукове завдання, що полягає у висвітленні концептуальних основ державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, а також визначенні ролі громадянського суспільства у зазначених процесах. Наведені узагальнення і пропозиції слугують підґрунтям для подальшого дослідження державної політики в сфері запобігання та протидії корупції в Україні з метою в порівняння із досвідом інших держав.

Висновки до розділу 1

У межах першого розділу дисертаційного дослідження отримано такі результати.

1. На основі комплексного всебічного дослідження суспільного розвитку ми дійшли висновку, що виважена державна політика у сфері запобігання та протидії корупції є однією з найактуальніших соціальних потреб сьогодення, адже зниження рівня корупції модифікації 20-х рр. XXI ст. є надзвичайно складним і водночас пріоритетним завданням як для багатьох країн

світу загалом, так і для України та Азербайджанської Республіки зокрема, в яких наявне явище корупції виступає вже реальним, а не потенційним, чинником загрози національній безпеці країн.

На змістовно-сутнісному базисі розглянутих таких полікомпонентних понять, як «корупція», «національна безпека України», «національні інтереси України», «загрози національній безпеці України», «державна політика у сфері запобігання та протидії корупції» («антикорупційна політика»), «антикорупційна стратегія», «інститути громадянського суспільства антикорупційної спрямованості», розкрито феномен корупції, який полягає у тому, що її всепоглинаюча природа охоплює абсолютно всі без винятку сфери життєдіяльності держави і людини. Зазначено, що виникнення та поширення корупції спричинене багатьма чинниками, що пронизують всі сфери суспільних взаємин: політичними, економічними, суспільними, організаційними, управлінськими, моральними, психологічними тощо. Природа корупції виявлена у тому, що вона існуватиме доти, доки існуватиме суб'єкт владних повноважень, а у публічно-суспільно-сервісних відносинах матиме місце людський чинник. Жодна соціально-політична, соціально-економічна та інші системи із соціальною складовою не можуть бути повністю позбавлені антисоціального явища корупції. Будь-який суб'єкт суспільно-владних відносин певною мірою виступає одночасно і суб'єктом антикорупційної діяльності, і потенційним учасником корупційних діянь.

Корупцію позиціоновано як актуальний чинник загрози національній безпеці, який постає об'єктом державного управління як певний стратегічний ризик, що становить загрозу людині, суспільству та державі.

2. Обґрунтовано, що для системного усунення корупції в Україні необхідна глибинна зміна системи, структури й характеру державного управління, його переорієнтація з дозвільно-розпорядчо-контрольних функцій, що найбільше стимулюють виникнення корупційних відносин, до сервісного, обслуговуючого типу регулювання, головною метою якого є створення умов для всебічної реалізації прав і свобод громадян. Зазначено, що необхідно розглядати

запобігання та протидію корупції не як вузько направлену в одній конкретній сфері життєдіяльності країни галузеву реформу, а як необхідність системно-комплексних інституційних змін, що мають видозмінити громадську свідомість.

Надано роз'яснення змістовно-сутнісних відмінностей між дефініціями «запобігання корупції» (недопущення, відвернення завчасно корупційних діянь) та «протидія корупції» (скеровування діяльності спеціально визначених суб'єктів публічної адміністрації проти будь-яких розпочатих корупційних проявів).

З'ясовано, що у більшій мірі Україна вивчає, узагальнює, адаптує та запроваджує відповідний антикорупційний європейський досвід (з урахуванням вибору європейського вектора свого розвитку), залишаючи поза увагою успішний досвід європейсько-азіатських країн.

Розглянуто особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції сучасної Азербайджанської Республіки (на прикладі реформи у сфері вдосконалення механізмів управління, підвищення якості надаваних населенню публічних послуг, підвищення прозорості та підзвітності, посилення громадського контролю та розширення громадської участі, зокрема з урахуванням новел переходу на нову модель електронних закупівель, Національного плану дій щодо заохочення відкритого уряду на 2016-2018 роки, Платформи діалогу уряду-громадянського суспільства Партнерства відкритого уряду, Національного плану дій з просування Відкритого уряду на 2020-2022 роки).

Наголошено, що у напрямі вдосконалення антикорупційного законодавства відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку та взятих Україною міжнародних зобов'язань антикорупційна стратегія має бути спрямована на послідовне вирішення таких завдань: формування актуальних законодавчих і організаційних антикорупційних положень; організація виконання антикорупційних нормативно-правових актів та управлінських рішень; забезпечення виконання норм антикорупційної поведінки; забезпечення ефективності реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії

корупції, особливо в частині запобігання будь-яким проявам корупції на публічній службі.

3. Світовий досвід ефективної реалізації антикорупційної політики доводить, що остання має реалізовуватися лише за активної участі свідомої громадськості, що проявляється діяльністю інститутів громадянського суспільства, зокрема громадськими організаціями антикорупційного спрямування, і ґрунтуватися на комплексному застосуванні процедур такого характеру, як: попереджувальний, просвітницький, контролюючий та викривальницький.

Проаналізовано діяльність таких антикорупційних інститутів громадянського суспільства, як: міжнародна організація Transparency International, її акредитований представник в Україні – Transparency International Ukraine та громадянський сектор антикорупційної направленості.

Аналіз показав, що, не враховуючи діяльність Transparency International Ukraine, сьогодні в Українській державі немає по-справжньому потужних загальнонаціональних незалежних громадських організацій антикорупційного спрямування (рухів), здатних дієво впливати на державну та політичну владу, органи публічної влади, окремих представників, хоча, опираючись на оцінки громадськості щодо стану корупції в країні, запит на подібні організації та рухи існує.

Основними причинами, що гальмують інтеграцію інститутів громадянського суспільства у процес запобігання та протидії корупції, визначено:

- несистемність діяльності інститутів громадянського суспільства;
- нерозвиненість інститутів громадянського суспільства;
- надмірну регламентацію форм безпосередньої демократії;
- переважно рекомендаційно-консультативний характер участі громадян у державному та місцевому управлінні;
- відмінність ролі і значення інститутів громадянського суспільства на різних територіях країни та рівнях державного і місцевого управління тощо.

Відзначено результативність посилення впливу громадської активності у процесах боротьби з корупцією завдяки таким чинникам, як: мінімізація бюрократичних процедур щодо отримання інформації відносно корупційних факторів; подальше вдосконалення діяльності, у контексті реалізації принципів публічності, прозорості та відкритості, судових і правоохоронних органів; здійснення надійного захисту викривачів корупції тощо.

З метою формування ефективного механізму довгострокової взаємодії між громадськими організаціями антикорупційного спрямування та органами публічної влади у сфері запобігання та протидії корупції обґрунтовано доцільність створення при органах публічної влади підрозділів, що б безпосередньо співпрацювали з антикорупційними громадськими організаціями відносно мінімізації проявів корупції в державі.

Доведено доцільність активного використання таких форм комунікації між органами публічної влади і громадськими організаціями, як: обопільне здійснення антикорупційного моніторингу; у межах державної антикорупційної політики активне впровадження в життя програм дослідницького, аналітично-аналізуючого, роз'яснювально-просвітницького характеру; забезпечення з боку органів публічної влади відкритості та доступності інформації для широких верств населення про стан, рівень, обсяги корупції та здійснені відповідні антикорупційні заходи тощо.

Основні положення і результати досліджень першого розділу дисертації опубліковано у наукових працях [2];[5]; [12]; [13].

Отримані результати та висновки зроблені на основі першого розділу закладають подальші підвалини наукових студій, що розкриваються у розділі другому.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ УКРАЇНИ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

2.1. Сучасний стан антикорупційної реформи України: уроки для Азербайджанської Республіки

Сучасна корупція – це антисоціальне явище, що має яскраво виражений політичний характер. Корупція нерідко стає причиною завершення кар'єри політиків і державних службовців, урядів, призводить до зміни політичних режимів, занепаду держав тощо. Протягом останніх десятиліть корупція є не тільки характерною рисою сучасної політики у багатьох країнах світу, деякі аналітики вважають, що корупція стала основною політичною проблемою початку XXI століття [30, с.56].

Корупція і влада – антагоністичні поняття: корупція руйнує державні структури; державна влада, у свою чергу, прагне знищити корупцію. У даний час у світі немає жодної країни, в якій би зовсім була відсутня корупція. Однак у багатьох індустріально розвинених зарубіжних державах створено дієву систему запобігання та протидії корупції, сформована атмосфера нетерпимості суспільства до цього антисоціального явища [75, с. 27-29].

В Україні корупція виникла не на порожньому місці, вона не з'явилась раптом із набуттям державою незалежності, а є результатом історичного розвитку українського суспільства та держави. Проте сучасний рівень її поширення у державі набув небаченого раніше розмаху та впливу на політичні, економічні й інші соціальні процеси. З початку 1990-х років уряд України вживав заходи з розроблення стратегії подолання корупції у державі, приймалися тематичні документи в формі державних програм, планів, концепцій тощо. Але антикорупційне законодавство проголошувало здебільшого декларативні гасла і передбачало за них неадекватні санкції, що не могли служити заходом

стримування вчинення злочинів потенційними корупціонерами. Саме тому, такі заходи, як свідчать результати численних національних та закордонних досліджень, жодним чином не вплинули на стан і рівень корупції, який щороку тільки зростав [78].

Відповідно до щорічно оприлюдненого міжнародною організацією Transparency International Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), що класифікує країни та території залежно від того, наскільки корумпованим є їх державний сектор (ранг країни чи території вказує на її позицію щодо інших країн та територій в індексі) рівень корупції в Україні збільшився, і як наслідок, приніс їй позицію 122 місця у 2021 році у порівнянні зі 117 у році 2020. Нижче наведено відповідну тенденцію за десятиріччя (рис. 2.1; табл. 2.1).

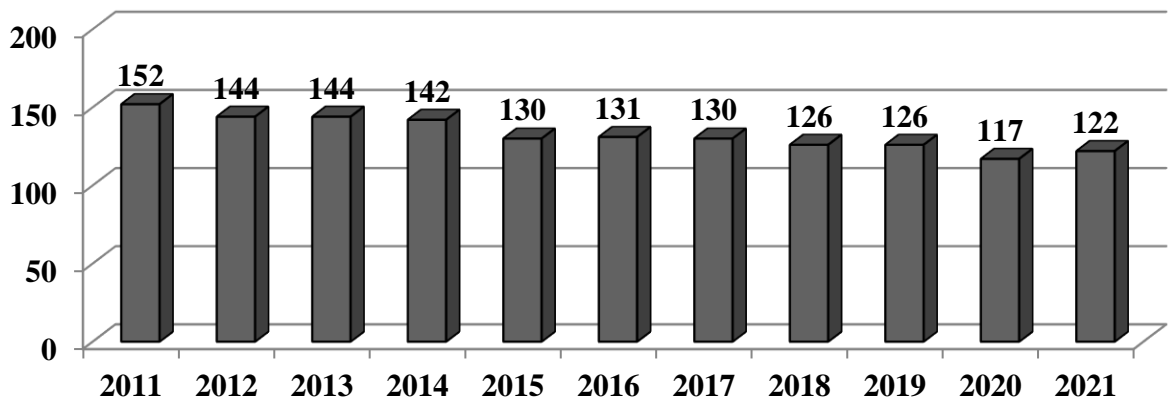

Рис. 2.1. Тенденція сприйняття рівня корупції в Україні
у період з 2011 року до 2021 року

Джерело: складено автором за даними [121]

Таблиця 2.1

Рейтинговий показник сприйняття рівня корупції в Україні у період з 2011 року до 2021 року серед країн світу

Місце загальному рейтингу серед представлених 180 країн/територій	у	152	144	144	142	130	131	130	126	126	117	122
Рік		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021

Джерело: складено автором за даними [121]

З урахуванням результатів даного рейтингу й того, що явище корупції пронизує усі сфери життєдіяльності країни та громадянина, однієї із найважливіших і нагальних реформ сучасної України вбачається антикорупційна реформа. Подолання корупції є стратегічно необхідним для розвитку України у найближчі 10 років, адже усепронизуюча корупція гальмує всебічний розвиток України.

Головною метою антикорупційної реформи є істотне зниження рівня корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету, бізнес-структур та особистих накопичень громадян, а також підвищення позицій України в міжнародних рейтингах, які оцінюють рівень корупції. Поліпшення ефективності запобігання та протидії корупційним проявам є також одним з основних зобов'язань, взятих Україною у межах співпраці з міжнародними фінансовими та іншими організаціями [99].

Україна є однією з тих країн, які не тільки проголосили своїм завданням наступ на корупцію, а й доклали чимало зусиль для подолання цього негативного явища. На законодавчому рівні введені заходи, спрямовані на посилення відповідальності за вчинення правопорушень у сфері корупції, забезпечення її невідворотності і очищення органів публічної влади від корупціонерів. Однак вітчизняні реалії сьогодення, сучасний стан справ у сфері запобігання та протидії корупції, ключові тенденції, що його характеризують, вимагають переосмислення положень антикорупційної реформи з урахуванням досвіду застосування тематичного законодавства та результатів діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції [37, с. 178].

За роки незалежності України ухвалено чимало нормативно-правових актів антикорупційного спрямування. Загальна їх кількість нараховує понад 100 законів України, указів і розпоряджень Президента України, постанов Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, галузевих нормативних актів тощо. Однак усі вони приймалися у різний час, різними органами, у деяких випадках – безсистемно, без належного наукового обґрунтування, внаслідок чого і

виникають колізії та протиріччя в їх застосуванні, а державна політика в сфері запобігання та протидії корупції є недосконалою [72, с.171].

Питання проведення антикорупційної реформи в Україні постало у 2014 р. та, відповідно, було закріплено в Угоді про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27 листопада 2014 р. (Угода про Коаліцію, 2014) і Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (Стратегія сталого розвитку, 2015). В Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 антикорупційна реформа була визначена як одна із пріоритетних поряд із реформою системи національної безпеки і оборони, судовою реформою і реформою правоохоронної системи, децентралізацією та реформою державного управління.

Із прийняттям низки антикорупційних законів у жовтні 2014 року в Україні здійснено найбільш масштабне та системне реформування антикорупційного законодавства. Зміни законодавчого поля стосувалися врегулювання ключових секторів антикорупційної діяльності в державі: формування та моніторинг державної антикорупційної політики; превентивна діяльність у сфері запобігання та протидії корупції; переслідування за корупцію. Крім того, 29 квітня 2015 року Уряд України схвалив «Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки». Означеним документом законодавець усував певний дуалізм державних органів, відповідальних за антикорупційну політику, який існував у 2014 році. Серед іншого, було ліквідовано посаду Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики та започатковано діяльність двох незалежних антикорупційних інституцій, відповідальних за різні аспекти формування та реалізації державної антикорупційної політики: Національного агентства з питань запобігання корупції – центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики; Національного антикорупційного бюро України – державного правоохоронного органу, на який покладається протидія кримінальним корупційним правопорушенням, що вчинені вищими посадовими

особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і становлять потенційно-реальну загрозу національній безпеці. Також було започатковано діяльність консультативно-дорадчого органу при Президенті України: Національна рада з питань антикорупційної політики – основою діяльності є здійснення системного моніторингу стану запобігання та протидії корупції в Україні, ефективності реалізації антикорупційної стратегії, заходів, які вживаються для запобігання та протидії корупції та подання Президентові України пропозицій щодо поліпшення координації між суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії корупції. Склад даної ради, як рекомендовано групою держав проти корупції – GRECO, мав бути сформовано на паритетних засадах між владою та неурядовими організаціями. Таким чином, в Україні були створені достатні законодавчі передумови для розбудови ефективного і спроможного державного механізму запобігання і протидії корупції [88, с. 50].

Отже, під час впровадження антикорупційної реформи України, було предметно удосконалено тематичне нормативно-правове поле, а саме, Верховною Радою України прийнято низку антикорупційних законів:

- Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII [62]. Даний нормативно-правовий акт був покликаний визначити першочергові заходи щодо запобігання та протидії корупції, створити підґрунтя для подальшого проведення реформи у цій сфері, закласти основи формування і реалізації державної антикорупційної політики, запобігання корупції, покарання за корупцію, формування негативного ставлення до корупції, оцінки результатів реалізації антикорупційних законів;

- Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [64]. Даний закон визначає правові основи організації і діяльності Національного антикорупційного бюро України. Зазначеним нормативно-правовим актом внесено зміни до Кримінального кодексу України і Кодексу України про адміністративні правопорушення, що

набули чинності 25 січня 2015 року. У Кримінальному кодексі України вперше в історії країни передбачено перелік корупційних злочинів, а особи, які їх вчинили, підпадають під дію низки кримінально-правових обмежень і заборон;

- Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [61]. Документ визначає правові й організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в українській державі, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила усунення наслідків корупційних правопорушень, закладає основи функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції.

Даний закон визначає додаткові положення інституту викривачів. Зазначений інститут в українському законодавстві з'явився у 2011 р., однак суттєво еволюціонував у 2014 та 2019 рр. Саме із прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» у 2014 р. було закріплено механізми захисту прав викривачів і членів їхніх сімей, а у 2019 р. запроваджено додаткові стимули для викривачів – повідомляти про корупцію, що дає можливість припустити активізацію ролі викривачів у заходах із запобігання та протидії корупції [185, с. 122];

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 8 жовтня 2015 року № 731-VIII [59]. Закон регулює отримання фінансової підтримки політичною партією, порушення процедури надання або ж отримання державного фінансування статутної діяльності політичної партії, фінансової підтримки для здійснення передвиборної агітації або агітації всеукраїнського або ж місцевого референдуму за рахунок коштів державного бюджету, фінансову звітність політичних партій.

Ще одним кроком у реалізації антикорупційної реформи є підписання Президентом України В. Зеленським Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за придбання таких активів» від 31 жовтня 2019 р. № 263-IX [60], завданням якого є відновлення кримінальної відповідальності за незаконне

збагачення. Даний нормативно-правовий акт передбачає введення інституту стягнення у дохід держави необґрунтованих активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Також законом передбачене внесення змін до Кримінального кодексу України. Зміни передбачають, що кримінальна відповідальність настає, якщо чиновники набувають активи (гроші, криптовалюту, майнові права, нематеріальні активи або надання їм певних робіт та послуг), вартість яких на понад 6,5 тис. неоподатковуваних мінімумів перевищує їхні законні доходи. За ці правопорушення передбачена кримінальна відповідальність у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років із позбавленням права обіймати певні посади на строк до 3 років. Крім того, закон вводить механізм цивільної конфіскації майна, якщо сумнівні доходи чиновника коштують більше, ніж його законні доходи, починаючи з 1 млн грн [202].

Отже, у межах антикорупційної реформи, із прийняттям тематичних нормативно-правових актів, було створено відповідні антикорупційні органи. Як показує зарубіжний досвід антикорупційного реформування, як правило, кращих результатів у запобіганні та протидії корупції вдалося досягти саме у тих країнах, де були створені незалежні спеціалізовані органи боротьби з корупцією. Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено: органи прокуратури, Національної поліції [66], Національне антикорупційне бюро України [64], Національне агентство з питань запобігання корупції [61].

Як приклад, *Національне антикорупційне бюро України* (далі – Національне бюро) є державним правоохоронним органом, що виявляє, припиняє, розслідує і розкриває корупційні правопорушення і запобігає вчинення нових. Національне бюро є юридичною особою публічного права. Основним його завданням є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, вчиненим державними чиновниками (наприклад, Президентом України, народними депутатами України, прем'єр-міністром

України, міністрами, прокурорами, судьями...), уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що представляють загрозу національній безпеці.

Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) – центральний орган виконавчої влади України зі спеціальним статусом, який забезпечує формування і реалізацію державної антикорупційної політики, формує правила попередження корупції та підвищення прозорості публічного сектора. Національним агентством був створений Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, агентство також забезпечує його експлуатацію.

Великі надії у контексті запобігання та протидії корупції покладалися на впровадження системи електронного декларування. Однак, практична реалізація механізму подачі і перевірки декларацій не виправдала очікувань і має характер суспільного розчарування. Сумнозвісні перебої у роботі реєстру, підтверджуються окремим рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції, а відсутність автоматизованої системи для здійснення логічного та арифметичного контролю достовірності відображених у деклараціях відомостей [90] зводять нанівець прогресивну ідею електронного декларування як одного з найбільш дієвих засобів запобігання та протидії корупції.

У 2020 році Національне агентство з питань запобігання корупції провело модернізацію Реєстру декларацій. З 31 грудня 2020 року модернізований Реєстр декларацій впроваджено у постійну експлуатацію [44].

З метою запобігання та боротьби з корупцією було створено тематичний орган – *Національну раду з питань антикорупційної політики* (далі – Національна рада). Це консультативно-дорадчий орган при Президентові України, що надає рекомендації відносно напрямів розвитку антикорупційної політики України. Основною організаційною формою роботи Національної ради є засідання, що проводяться у міру необхідності, але не рідше 1 разу на 2 місяці. Основними завданнями Національної ради є: підготовка і подання Президентові

України пропозицій відносно визначення, актуалізації і вдосконалення антикорупційної стратегії; здійснення системного аналізу стану запобігання та протидії корупції в Україні, ефективності реалізації антикорупційної стратегії, заходів, які вживаються для запобігання та протидії корупції; підготовка й подання Президентові України узгоджених пропозицій відносно поліпшення координації і взаємодії між суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії корупції; оцінка стану і сприяння реалізації рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), інших провідних міжнародних організацій щодо запобігання та протидії корупції, підвищення ефективності міжнародного співробітництва України в цій сфері; сприяння науково-методичному забезпеченню з питань запобігання та протидії корупції [176].

Віддаючи належне створеному антикорупційному доробку можемо констатувати, що на сьогодні створена значна законодавча база протидії та запобігання корупції і утворені відповідні органи для боротьби з корупцією. Однак, незважаючи на достатню строгість санкцій за порушення антикорупційного законодавства, істотні кримінально-правові обмеження для корупціонерів, їх практична реалізація не досягає рівня, необхідного і достатнього для запобігання новим корупційним проявам. Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції не має системного характеру, здійснюється спорадично. Антикорупційні органи мають дещо декларативний статус, і є необхідність переглянути їх повноваження та надати їм більше незалежності. Діяльність спеціалізованих суб'єктів у цій сфері не скоординована між собою, відсутня ефективна взаємодія, спрямована на досягнення спільної мети – зменшення рівня корумпованості суспільства і публічного сектора. Проте мають місце конфлікти як всередині антикорупційних органів, так і між ними самими. Створення ще одного органу спеціальної юрисдикції – *Вищого антикорупційного суду*, що передбачено Законом України від 2 червня 2016 № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» [67], у зазначених умовах не дає

очікуваного результату без проведення системної реформи державного механізму запобігання та протидії корупції [29, с. 116].

Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року № 2447-VIII [58] визначає засади організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальні вимоги до суддів цього суду та гарантії їх діяльності.

Вищий антикорупційний суд є вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України, утвореним відповідно до дотичної до антикорупційної – судової реформи 2016 р. Робота новоствореного суду розпочалася 05.09.2019 р. Його завданням є здійснення правосуддя згідно із визначеними законом засадами і процедурами судочинства з метою захисту особи, суспільства і держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів і судового контролю за досудовим розслідуванням даних злочинів, дотриманням прав, свобод і інтересів осіб в кримінальному провадженні, а також вирішення питання щодо визнання необґрунтованими активів і їх стягнення у дохід держави в випадках, передбачених законом, в порядку цивільного судочинства. Місія даного суду полягає у здійсненні справедливого правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів. Вищий антикорупційний суд: здійснює правосуддя як суд першої й апеляційної інстанцій в кримінальних провадженнях відносно злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення в випадках і порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів осіб в таких кримінальних провадженнях, здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій в справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави у порядку цивільного судочинства; аналізує судову статистику, вивчає і узагальнює судову практику у кримінальних й інших провадженнях, віднесених до його підсудності, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд та надає йому пропозиції до висновків щодо проєктів законодавчих актів, що стосуються організації та діяльності Вищого

антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному вебсайті [123].

Створення Вищого антикорупційного суду зустрічає також і об'єктивну критику, адже: відсутній окремий процесуальний закон для антикорупційного судочинства (тобто цей суд не є спеціалізованим у власному розумінні слова); наявність всього двох інстанцій порушує право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, суперечить чинному Кримінальному процесуальному кодексу України; незначна кількість справ Національного антикорупційного бюро України не виправдовує створення під них окремої судової установи тощо. [111;136;179]. Адвокат А. Федур вважає, що створення такого суду прямо заборонено ч. 6 ст. 125 Конституції України [24].

У даному рісі нагальним питання постає якісна підготовка кадрового складу є як важливої складової діяльності Вищого антикорупційного суду України. На сьогодні в Україні вона проводиться на базі Національної школи суддів України з урахуванням специфіки спеціалізації антикорупційного суду. Також до підготовки та навчань залучаються не тільки судді спікери, а й експерти з різних галузей, у тому числі й міжнародні. Співпраця міжнародних фахівців та суддів антикорупційних судів країн Європейського союзу є особливо актуальною в контексті євроінтеграційних процесів України в цілому та її судової системи зокрема. Особливо стями підготовки антикорупційних суддів є спеціалізований об'єкт навчання, яким виступають суспільні правовідносини, пов'язані зі здійсненням правосуддя у сфері корупційних кримінальних правопорушень та інших злочинів, що підсудні Вищому антикорупційному суду.[92, с.246].

Одним із дієвих способів активізації антикорупційної діяльності відповідних органів стане надання їм повноважень і ресурсів діяти більш незалежно відповідно до чинного законодавства. Переважна більшість зарубіжних колег відзначають також особливу роль засобів масової інформації і громадськості. Зокрема, сучасні вітчизняні дослідники акцентують увагу, у

межах антикорупційної діяльності, на інститутах громадянського суспільства [46, с. 316].

Своєрідним дороговказом у державній політиці запобігання та протидії корупції є антикорупційна стратегія. З таких міркувань однією із головних проблем до червня 2022 р у контексті формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції була відсутність протягом 2017-2021 рр *антикорупційної стратегії*. Влітку 2022 р. Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» № 2322-IX від 20.06.2022 р [57], яким затверджується Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки.

У межах антикорупційної стратегії державна політика у сфері запобігання та протидії корупції спрямована на послідовне вирішення таких загально-актуальних завдань:

- формування відповідних потребам часу законодавчих і організаційних положень запобігання та протидії корупції;
- організація виконання нормативно-правових актів та управлінських рішень у сфері запобігання та протидії корупції, створення умов, що ускладнюють можливість корупційної поведінки і забезпечують зниження рівня корупції;
- забезпечення виконання членами суспільства норм антикорупційної поведінки, включно із застосуванням у необхідних випадках заходів примусу відповідно до законодавчих актів української держави;
- забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних правопорушень.

Відсутність тривалий час антикорупційної стратегії, а також наявні прогалини та недоліки у законодавстві збільшували масштаби корупції, які визначити досить складно, так як вони приховані від офіційної статистики і правоохоронних органів.

Попередня Антикорупційна стратегія (на 2014-2017 роки) та Державна програма з її реалізації були якісними програмними документами з високим

антикорупційним потенціалом. Реалізувати цей потенціал повною мірою не вдалося передусім через тривалий процес створення антикорупційних інституцій, що відбувався протягом 2014-2019 років. У зв'язку з тим, що ці програмні документи змістовно не переглядалися та не оновлювалися, починаючи з 2016 року їх положення поступово втрачали свою актуальність. Наприкінці 2017 року завершився період дії Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки [62]. Нову антикорупційну стратегію ухвалено не було. Це призвело до розбалансованої та малоефективної антикорупційної діяльності публічних інституцій [138].

Спроби розробити стратегію на 2018-2020 роки для подальшого узгодження його Кабінетом Міністрів України не були успішними, адже тодішня Антикорупційна стратегія була розроблена не належним чином, уряд її не перероблював, Верховна Рада України повернула її назад на доопрацювання. Наступний крок до прийняття Антикорупційної стратегії уже був здійснений заступником керівника Офісу Президента України В. Зеленського Р. Рябошапкою, экс-генеральним прокурором, у липні 2019 року. Він представив проект Закону «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019-2023 роки, що розробило не Національне агентство з питань запобігання корупції, а Центр політико-правових реформ. Голова Національного агентства з питань запобігання корупції О. Новіков під час дискусії «Корупційний калькулятор: Скільки країна втрачає на схемах», організованої «Дзеркалом Тижня» заявив, що Національне агентство з питань запобігання корупції уже розробило чіткий план для держави щодо запобігання та протидії корупції – Антикорупційну стратегію на 2020-2024 роки.

Отже, Національним агентством з питань запобігання корупції було здійснено роботу щодо розроблення на основі аналізу ситуації відносно корупції нової Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки.

Основними етапами, що відбулися у процесі підготовки нової стратегії були такі [105;138]:

- січень-червень 2020 року – розробка фахівцями Національного агентства проекту Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки у плідній співпраці з представниками низки інших державних інституцій, науковців, незалежних експертів, громадськості та міжнародних партнерів;

- 23 червня 2020 року – проект Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки [138] опубліковано на офіційному веб-сайті Національного агентства з метою забезпечення широкого обговорення цього документа всіма зацікавленими суб'єктами;

- червень-липень 2020 року – проведено 8 публічних консультацій з громадськістю, під час яких обговорено основні пріоритетні сектори Антикорупційної стратегії;

- липень-серпень 2020 року – опрацювання експертами Національного агентства низки зауважень, пропозицій, коментарів, висновків, звернень тощо;

- серпень-вересень 2020 року – організовано та успішно пройдено у найкоротші терміни обов'язкові погоджувальні процедури, визначені Регламентом Кабінету Міністрів України;

- 16 вересня 2020 року – Кабінет Міністрів України схвалив проект Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки ;

- 21 вересня 2020 року – Уряд вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки (№ 4135), яким передбачається затвердження Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки;

- 28 вересня 2020 року – Президент України визначив законопроект щодо затвердження Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки як невідкладний;

- 29 вересня 2020 року – Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики рекомендував Верховній Раді України підтримати законопроект щодо затвердження Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки;

- 5 листопада 2020 року Верховна Рада України ухвалила у першому читанні (за основу) законопроект щодо затвердження Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки;

- грудень 2020 року-січень 2021 року – опрацювання робочою групою при Комітеті Верховної Ради України з питань антикорупційної політики правок та пропозицій до законопроекту щодо затвердження Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки до другого читання;

- лютий-березень 2021 року – опрацювання Комітетом Верховної Ради України з питань антикорупційної політики правок та пропозицій до законопроекту № 4135 щодо затвердження Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки до другого читання;

- 16 березня 2021 року – Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики ухвалив рішення рекомендувати Верховній Раді України прийняти законопроект у другому читанні і в цілому з техніко-юридичним доопрацюванням.

Остаточне прийняття Верховною Радою України Антикорупційної стратегії (тепер вже «на 2021-2025 роки» [57]) відбулось у червні 2022 р.

Означеною метою Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки було досягнення значного прогресу у процесах запобігання та протидії корупції, а також забезпечення послідовності та систематичності антикорупційної діяльності всіх органів публічної влади. У даній Антикорупційній стратегії корупція розглядалася як основна перешкода для стабілізації економічного зростання та побудови ефективних та всеохоплюючих демократичних інститутів. Ця Антикорупційна стратегія була зосереджена на пріоритетах, пов'язаних зі створенням сучасної системи антикорупційних інструментів (правових інститутів) та розвитку системи антикорупційних інститутів для забезпечення ефективної імплементації цих інструментів. Водночас, завдяки впровадженню інших політичних документів, урядом зменшувалися шанси корупції в окремих секторах шляхом реформування різних галузей вітчизняної економіки [183, с.607].

Результати аналізу стану корупції в Україні, ефективності антикорупційної політики попередніх періодів, міжнародних стандартів та найкращих світових

практик у сфері запобігання та протидії корупції дали змогу сформулювати такі основні принципи антикорупційної політики на 2021-2025 роки:

- оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація якого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, які характеризуються високим рівнем корупційних ризиків; усунення випадків реалізації одним і тим же органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

- цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

- створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

- забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

- формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [91;102; 138].

Ці принципи мали ураховуватися під час розроблення:

- програмних документів Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади з метою забезпечення ефективного запобігання корупції в усіх сферах державної політики;

- антикорупційних програм публічних інституцій, зазначених у частині першій статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», а також у діяльності органів місцевого самоврядування.

Віддаючи належне здійсненому законодавцем шляху із ухвалення даної антикорупційної стратегії, слід констатувати, що з урахуванням цілої низки об'єктивних та суб'єктивних чинників Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки все ж таки набула чинності.

Адже відсутність у 2017-2021 роках антикорупційної стратегії призвела до розбалансованої та малоефективної діяльності публічних інституцій у питаннях запобігання та протидії корупції. Наслідком цього став фрагментарний підхід та брак узгодженості у реалізації антикорупційної політики, на що неодноразово звертали увагу міжнародні партнери України (GRECO, Антикорупційна мережа ОЕСР тощо). Реалізація нової Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки має стати надійним дороговказом у питаннях запобігання та протидії корупції [105].

До числа основних новел цього стратегічного документу варто віднести запровадження нової Концепції формування антикорупційної політики у 2021-2025 роках у напрямі досягнення суттєвого прогресу у системності відстоювання інтересів нації у державотворенні та забезпечення гарантій «безкорупційної України», закріплення комплексу основних принципів антикорупційної політики, чітке визначення мети Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки, а також удосконалення механізму реалізації, моніторингу та оцінки виконання Антикорупційної стратегії.

У якості подальших тематичних рекомендації можуть бути такі положення: створити онлайн-платформу моніторингу виконання Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки та рівня сприйняття корупції у державі; забезпечити оцінку ефективності державної антикорупційної політики; органам державної влади та органам місцевого самоврядування – забезпечити вчасну та ефективну реалізацію всіх заходів, передбачених Антикорупційною стратегією на 2021-2025 роки

Ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки, приближує досягнення стратегічної мети боротьби з корупцією, а саме – забезпечення і впровадження заходів, спрямованих на зменшення темпів зростання корупційних діянь з подальшою їх стабілізацією і значним зменшенням рівня цих явищ у суспільстві, створення надійної системи соціального контролю і протидії.

Ми погоджуємося із думкою В. Дем'янчука [36] відносно необхідності введення індикаторів, що враховували б рівень сприйняття корупції у державі,

адже у суспільстві зараз складається така ситуація: сектор державного управління має пакет документів, регламентів і електронні технології, що повинні бути використані в антикорупційній діяльності.

Таким чином, інструменти для боротьби є, і боротьба з корупцією ведеться і певні кроки у цьому напрямі вже здійснені, а саме :

по-перше, певною мірою забезпечена прозорість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування через введення публічних, загальнодоступних електронних закупівель, відкритого бюджету розпорядників бюджетних коштів, через доступ до публічної інформації, обов'язкове оприлюднення декларацій, публічне звітування органів влади й комунальних підприємств.

по-друге, ведуться роботи щодо інвентаризації й обліку державного і комунального майна, у тому числі земельних та інших ресурсів.

по-третьє, державні структури переходять на комп'ютеризацію й автоматизацію державних послуг, дозволів, ліцензій. Тому відкритим все ще є питання щодо повного переведення у комп'ютерний формат видачі усіх довідок, дозволів та ліцензій, результатів перевірок, соціальних виплат за державні кошти тощо;

по-четверте, усуваються прогалини чинного законодавства. Оскільки корупція часто «вбудовується» в законодавство, що робить її законною, недосконале законодавство призводить до неефективного управління та примножує його помилки.

Але якщо розглядати громадську думку, то з боку населення побутує уявлення, що фактично боротьба з корупцією не проводиться, а діяльність носить формальний характер [36]. Успішна антикорупційна політика неможлива без фундаментальних зрушень у громадській, груповій та індивідуальній свідомості, без серйозних позитивних корекцій у правилах поведінки не тільки таких цільових груп, як державні службовці, а й самих громадян. Роль сучасного українського суспільства має полягати в активному виявленні негативних

тенденцій при реалізації антикорупційних заходів і направлені відповідних сигналів до влади, що повинні негайно розслідуватися [161, с.20].

З метою удосконалення роботи антикорупційних інституцій українській стороні слід систематично звертатися до існуючого ефективного зарубіжного досвіду. Варто зазначити, що його використання у сучасних реаліях не може бути застосоване шляхом простого копіювання тих чи інших заходів державного управління, асоціацій приватного бізнесу або громадських організацій, що показали свою ефективність в інших країнах. Тематичний зарубіжний досвід має бути адаптованим, а його результативність ґрунтовно та всебічно проаналізована через певний проміжок часу.

Аналіз і оцінка сформованої практики антикорупційних дій на світовому рівні дозволили систематизувати ефективні заходи, що були узагальнені Ю. Дем'янчуком [36] і зміст яких, має лягти в основу антикорупційної стратегії сучасної України. До таких заходів віднесено:

- довічне відсторонення корупціонерів від посади, позбавлення всіх пільг і права займати керівні посади;
- застосування практики «провокації хабара»: згода чиновника взяти хабар у відповідь на провокацію правоохоронних органів має вважатися адміністративним правопорушенням. Покарання, яке призначає суд, – заборона на зайняття посад публічної служби;
- психологічне тестування на схильність до корупції при прийомі на публічну службу;
- збільшення грошового утримання державних службовців, зменшення різниці у грошовому забезпеченні керівників органів влади і їх безпосередніх підлеглих;
- спрощення процедур вживання заходів для усунення затримок у наданні дозволів і ліцензій, пом'якшення та усунення адміністративних бар'єрів;
- активний громадянський контроль за виконанням антикорупційного законодавства;

- трансляція у засобах масової інформації, соціальних мережах позитивного досвіду і прикладів сумлінних чиновників, зокрема високого рангу;
 - ротація публічних службовців, географічна зміна посади кожні 5-6 років.
- Відсторонення від посади всіх співробітників, що брали участь у корупційних схемах;
- обґрунтування публічними службовцями різниці між доходами і витратами, що не перевищує 10 %. У разі більшого перевищення – конфіскація частини, що перевищує офіційний дохід, і передача її у відповідний посаді рівень бюджету;
 - заохочення аудиторів та інших осіб, які професійно займаються наданням консультаційних та юридичних послуг, інформувати уповноважені органів про підозри у корупції (доповідь групи держав проти корупції (GRECO)).

З метою реформування системи запобігання та протидії корупції необхідно здійснити такі узагальнюючі заходи в основу яких покладені пропозиції О.Попело [134], Н. Іванової [134], М. Кравчук [88], І. Петровської [88], що доповнені нами у русі посилення контрольної-наглядової складової, а саме: забезпечення стовідсоткової автоматизованої перевірки електронних декларацій чиновників і оперативне реагування на виявлені порушення; розвиток електронного урядування; вдосконалення діяльності Державного бюро розслідувань; посилення вимог до діяльності контрольних-наглядових органів, подальше скорочення кількості необхідних ліцензій, дозволів, патентів; розмежування повноважень органів державної влади з надання адміністративних послуг та виконання контрольних-наглядових або інспекційних функцій; спрощення процедури податкової звітності; забезпечення прозорості процесів приватизації, а також здійснення державних закупівель та проведення тендерів і аукціонів; реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування; вдосконалення системи підготовки фахівців з антикорупційної діяльності

З метою впровадження вищезазначених заходів, а також дотримання положень нової антикорупційної стратегії необхідно жорсткіше дотримуватися

вже діючих вимог, це призведе до зменшення рівня корупції і сприятиме зниженню загрози національній безпеці України.

2.2. Досвід реалізації антикорупційної політики в Азербайджанській Республіці: уроки для сучасної України

З урахуванням внутрішньої сутності сучасного багатосферного та глобалізаційного явища корупції, що полягає у наявності, в якості складової, психологічно-людського чинника, можемо стверджувати, що сьогодні ні одна країна світу, навіть найрозвинутіша, не може абсолютно повністю подолати корупцію, викоринити її прояви, причини та умови виникнення, існування і розповсюдження. Жодна соціально-політична, економічна та інша система апріорі не є, і не може бути повністю вільною від фактичної або потенційної корупції. Явище корупції, її ознаки можуть латентно існувати тривалий час, навіть у розвинутих демократіях та країнах з відкритою ринковою економікою.

Як вже наголошувалося корупція виступає одним із дестабілізуючих чинників демократичного режиму, забезпечення рівномірного розподілу матеріальних благ, належного рівня захисту права приватної власності, розвитку інноваційної економіки, підвищення рівня валового внутрішнього продукту, збільшення обсягів іноземних інвестицій, що сприятиме зростанню кількісних показників виробництва промислових товарів із високою доданою вартістю, покращенню рівня життя населення, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світовому ринку, не відбудеться без ефективних заходів запобігання корупції [180, с. 26].

Як наголошує С. Тігіпко об'єктивно кількісно корупцію не можна виміряти (оскільки існуючі індекси рівня корупції побудовані лише на уявленнях, сприйнятті населенням), однак корупція є однією з причин та умов існування тіньової економіки, яка вкрай негативно впливає на показники валового продукту та на добробут населення в цілому [172, с. 147-148]. На думку Н. Карпеко корупція є одним із найсуттєвіших явищ передаткового механізму

між тіньовою та офіційною економікою, державним управлінням на тлі існуючого розвинутого механізму зв'язків між цими секторами управління економікою[с.72, с.174]

Досвід боротьби з корупцією, аналіз передумов та причин її виникнення, а також неможливість стовідсотково викоринити таке соціальне явище, обумовлює позиціонування метою державної політики у сфері запобігання та протидії корупції - зменшення обсягів корупції та ареалів її розповсюдження, видозміну її характеру та обмеження її впливу на різногалузеві процеси в країні і суспільстві.

Варто наголосити, що особливо корупція шкодить становленню та розвитку молодих демократій. Також позицію, що найбільш небезпечні форми корупції спостерігаються, як правило, в країнах, що перебувають у процесі політичного, економічного та соціального становлення підтримує Сар Дж. Пундея, підкреслюючи, що «корупція не є інфекцією, яку раптом може «підхопити» здорове суспільство. Вона є наслідком явищ і тенденцій політики, економіки та розвитку держави. Жодна країна не була ніколи повністю вільною від неї...» [143].

У Проекті розвитку України С. Тігіпко зазначає, що корені корупції – в грішній людській природі, тому повністю позбутися її неможливо, а можна тільки утримувати на рівні, котрий не загрожує самому життю суспільства. В цьому сенсі корупція – вже симптом більш складних, системних хвороб держави, тому намагання здолати її, не чіпаючи основ управління державою, в кращому випадку дасть короточасну видимість покращення, але частіше за все трапляється протилежний ефект: корупція тільки посилюється [172, с. 17-18].

З набуттям незалежності як Україна, так і Азербайджані не стали винятком та відчули руйнівні наслідки від утворення корупційного середовища.

Відповідно до щорічно оприлюдненого міжнародною організацією Transparency International Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), що класифікує країни та території залежно від того, наскільки корумпованим є їх державний сектор (ранг країни чи території вказує на її

позицію щодо інших країн та територій в індексі) рівень корупції в Азербайджані зменшився, і як наслідок, приніс йому позицію 128 місця у 2021 році у порівнянні зі 129 у році 2020. Нижче наведено відповідну тенденцію за десятиріччя (рис. 2.2; табл. 2.2).

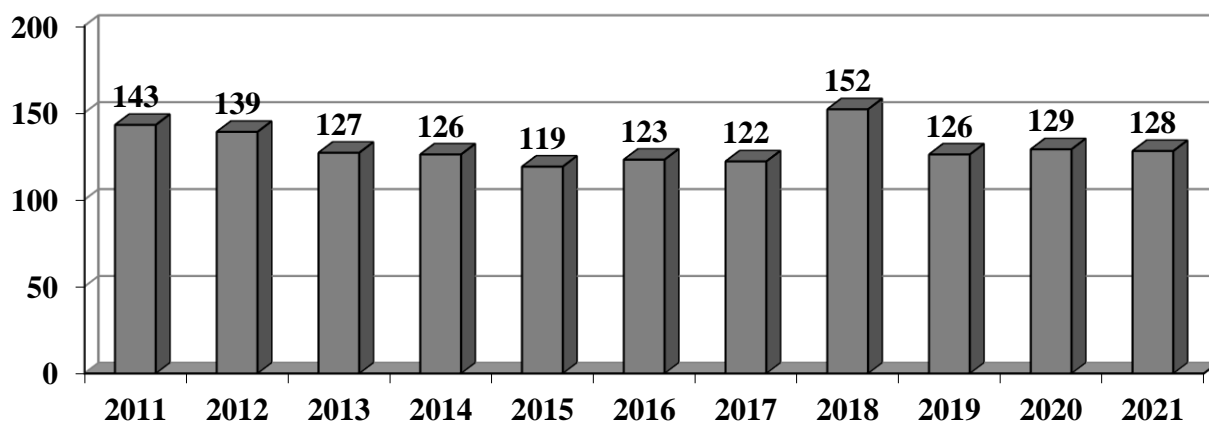

Рис.2.2 . Тенденція сприйняття рівня корупції в Азербайджані
у період з 2011 року до 2021 року

Джерело: складено автором за даними [122]

Таблиця 2.2

Рейтинговий показник сприйняття рівня корупції в Азербайджані у період з
2011 року до 2021 року серед країн світу

Місце у загальному рейтингу серед представлених 180 країн/територій	143	139	127	126	119	123	122	152	126	129	128
Рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021

Джерело: складено автором за даними [122]

Азербайджан у загальному рейтингу Corruption Perceptions Index серед представлених країн/територій за сприйняттям рівня корупції в середньому посідав 126 місце у період з 1999 до 2021 року, посівши рекордно низьке 84 місце у 2001 та 2008 роках [122].

Показники Індексу сприйняття корупції Transparency International у Азербайджанській Республіці є не надто втішними, а прогрес у боротьбі з корупцією – незначним. Демократичні інституції загалом у державі перебувають під загрозою, частково через авторитарний режим в країні. Громадяни держави не долучаються до активістського руху або демонстрації їм підтримки, адже переймаються наслідками такого вибору. У країні повноцінно не працює система стримувань та противаг, яка б не дозволяла приватним особам мати виключний вплив на рішення уряду. Відтак існують незаконні методи лобізму, а конфлікти інтересів лишаються прихованими. Країна не розкриває цілком інформацію щодо виборчих кампаній та фінансах політичних партій. Окрім того, влада цієї країни тисне на громадські організації, журналістів-розслідувачів або політичну опозицію. Азербайджан у даному рейтингу Transparency International за рік змінив своє місце розташування, опинившись з 129 місця у 2020 році на 128 – у 2021 році. Це відбулося за рахунок того, що у 2021 році зменшилася кількість країн, що традиційно брала участь у рейтингу, а кількість набраних Азербайджаном балів залишилася незмінною. Дана ситуація сталася через переслідування громадянського суспільства та незалежних журналістів. Взагалі, за останні кілька років влада Азербайджану значно ускладнила процес міжнародного фінансування для громадських організацій, зокрема й національного відділення Transparency International у країні. Окрім того, у вересні 2017 року Organised Crime and Corruption Reporting Project (Центр з розслідування корупції та організованої злочинності) опублікував результати резонансного розслідування щодо «відмивання» 2,9 млрд доларів, пов'язаних із махінаціями правлячої еліти Азербайджану [120].

Азербайджан є прикладом держави зі значною політичною турбулентністю (певне коло науковців визначають Азербайджан як країну з фасадною демократією) та визначають політичний режим цієї держави як неоавторитарний персоналістський династичний (Г. Алієв, І. Алієв). Важливе місце у суспільно-політичному житті належить кланам, наймогутнішим із яких є клан Алієвих-Пашаєвих. Політична система Азербайджану залишається

закритою та непрозорою. Владна верхівка цієї держави є низькопрозорою за відсутнього громадського контролю за владою. Спротив суспільства підривним інститутам незначний. Практично відсутні практики колегіальності у прийнятті політичних рішень. Азербайджанські експерти пояснюють це ментальними причинами (рішення приймає той, хто головний у сім'ї), коли важливою є наявність одноособової «твердої руки». Клановий характер азербайджанської влади проявляється й у політичному непотизмі, наприклад, син Президента Азербайджану І. Алієва – Г. Алієв-молодший є депутатом парламенту, дружина глави держави – М. Алієва – у 2017 році була призначена першим віцепрезидентом держави [133, с. 49-50].

Підписані міжнародні домовленості та угоди дозволили розпочати в Азербайджані процес поступового наближення законодавства і процедурної практики з міжнародними й європейськими нормами та стандартами у сфері торгівлі, покращення бізнес-клімату, системи вищої освіти. ЄС, управління. Але політична азербайджанська еліта не квапиться реагувати на критичні зауваження з боку ЄС щодо порушень прав людини й корупції та здійснювати відповідні значні структурні зміни в управлінні країною. Також влада Азербайджану не виявляє бажання щодо поглиблення інтеграції з ЄС, оскільки не бачать в цьому економічного смислу. Азербайджан, до речі, не є членом Всесвітньої торгової організації. [103, с.133]

Вочевидь, значний вплив неформальних підривних інститутів в Азербайджані пояснюється тим, що держава має значний дефіцит сучасних форм громадського життя. Так, незважаючи на сформований базис нормативно-правового забезпечення Азербайджанської Республіки у сфері запобігання та протидії корупції (додаток Г) політична та правова культура в країні є недостатньо розвиненою, фрагментарною, а західні норми політичного, економічного та соціального життя не імplementовані. Національна політична культура підживлюється укоріненими традиціями; релігійний чинник важливий при виборі поведінкової моделі азербайджанських суб'єктів політики. Це політична культура східного типу. Канали трансляції інформації не розвинені, а

політики є невідкритими, не публічними. Неконвенційні форми політичної участі населенням у своїй більшості не сприймаються.

Азербайджанські експерти вважають, що населення «свідомо відсторонюється від політики», «слабко виражена культура політичної участі», а владі вигідно стримувати розвиток політичної культури громадян, позаяк управляти аполітичною масою авторитарному режиму простіше. Стабільність – домінуюча політична цінність для азербайджанців; усе підпорядковано її забезпеченню. Політично нейтральних, індиферентних громадян є більшість [133, с. 50].

В якості варіативних шляхів конструктивної зміни вищеописаної ситуації на краще, вважаємо за доцільне активніше та змістовніше використовувати у практичній площині діяльності органів публічної влади як Азербайджану, так і України, універсальні рекомендації Transparency International, а саме [120]:

- забезпечити дійсно вільний простір для діяльності громадських організацій, зокрема реальний, а не декларативний, захист свободи слова та права на антивладні демонстрації;
- активно залучати громадян до моніторингу державних витрат;
- покращити підзвітність та прозорість органів публічної влади;
- забезпечити вільний доступ до інформації тощо

Поряд із фактично-наявною ситуацією відносно високого рівня існування корупції, Азербайджан, у межах реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, вживає низку відповідних антикорупційних заходів, серед яких, на окрему увагу заслуговує створення та діяльність державної структури «ASAN».

«ASAN» (азерб. «ASAN xidmət», від англ. Azerbaijan Service and Assessment Network – Азербайджанська мережа обслуговування та оцінки) – державне агентство з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської Республіки (далі – Державне агентство). Воно було створене Указом Президента Азербайджанської Республіки № 685 від 13 липня 2012 року. Це центральний орган виконавчої влади, який координує

діяльність працівників державних юридичних осіб, здійснює моніторинг та оцінку, взаємну інтеграцію інформаційних баз даних державних установ, пришвидшує процес організації електронних послуг та вдосконалює управління системою в цій галузі. Місія Державного агентства – досягти задоволеності громадян шляхом застосування сучасних інноваційних технологій та методів в організації послуг, що надаються державними органами відповідно до сфер діяльності. Згідно із напрямками своєї діяльності Державне агентство створює в Азербайджанській Республіці єдине управління такими центрами як «Служба ASAN» та «Комунальні послуги ASAN», створеними органами публічної влади [107].

Так, у 2014 р. між Азербайджаном і Францією укладено меморандум про застосування практики функціонування мобільної Служби «ASAN» у Франції [167]. Модель послуг «ASAN» була високо оцінена такими країнами як: Афганістан, Албанія, Італія, Естонія, Македонія, Південна Корея тощо. У 2015 році служба «ASAN» була нагороджена «Премією державної служби ООН» у категорії «Поліпшення надання державних послуг»; у 2015 році – Премією Британської ради охорони праці за «Безпечне робоче середовище в організації реалізації державних послуг»; у 2018 році – Національною інтернет-премією NETTY-2018 у номінації «Державний сайт». Все це дає підстави говорити про ефективність даної структури та про можливість використання елементів цієї практики також і в Україні.

Центри «ASAN» – це установи, які забезпечують реалізацію послуг, що надаються державними органами, уніфіковано та скоординовано. Вони слугують формуванню нового підходу до діяльності державних службовців для забезпечення задоволеності громадян, переходу на якісно новий рівень відносин державного службовця та громадянина в країні. Діяльність центрів базується на принципах ефективності, прозорості, ввічливості, відповідальності та зручності. Завданнями створення центрів є: зменшення додаткових фінансових витрат і втрат часу громадян; досягнення дотримання етичних правил та ввічливої поведінки стосовно громадян; підвищення рівня адміністративного

професіоналізму; подальше зміцнення довіри до державних установ; більш широке використання електронних послуг; підвищення ефективності інституційних реформ у галузі надання адміністративних послуг; підвищення прозорості діяльності органів публічної влади та посилення боротьби з корупцією [124].

Державне агентство має широко-розгалужену структуру (табл. 2.3), що сприяє реалізації відповідного спектру надання публічних послуг затребуваних сучасним азербайджанським народом.

Таблиця 2.3

Структура державного агентства з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської Республіки

КЕРІВНИЙ СКЛАД				
Голова				
<i>Перший заступник голови</i>	<i>Заступник голови</i>	<i>Керівник адміністрації</i>	<i>Помічник голови</i>	<i>Радник голови</i>
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД				
Відділ міжнародних відносин	Відділ зв'язків з громадськістю	Відділ електронного документообігу	Відділ юридичного супроводу	
Департамент інформаційних технологій	Відділ кадрів та навчання	Департамент фінансів та безпеки	Відділ моніторингу та оцінки	
Відділ роботи з Фондом «YASAT»	Департамент електронного уряду та цифрових інновацій	Центр моніторингу трудових відносин	Відділ кол-центру	

Джерело: [124].

За допомогою вищенаведеної структури та відповідно до свого Положення Державне агентство здійснює свою діяльність за низкою різних напрямів, а саме [124]:

- забезпечує єдине управління центрами «ASAN», координацію діяльності працівників державних органів, що діють у цих центрах;

- контролює реалізацію послуг, що надаються в центрах «ASAN», на основі принципів ефективності, прозорості, ввічливості, відповідальності та зручності;

- забезпечує оцінку реалізації, якості та прозорості кожної послуги, що надається у центрах «ASAN», відповідно до чинного законодавства;
- контролює дотримання правил етичної поведінки працівників державних органів, що діють у центрах «ASAN»;
- забезпечує організацію етично-моральних курсів для працівників державних установ, які працюють у центрах «ASAN»; проведення різноманітних тренінгів, що розвивають навички роботи персоналу із різними категоріями громадян;
- проводить оцінку державних послуг, керуючись параметрами, що складають «індекс послуг ASAN», а також проводить дослідження щодо застосування соціальних інновацій при здійсненні послуг державними органами;
- аналізує кожну послугу, що надається державними органами, та вживає заходів щодо створення та вдосконалення відповідного програмного забезпечення, інформаційних систем, баз даних та реєстру електронних послуг для їх впровадження в електронному вигляді тощо.

Державне агентство забезпечує контроль за виконанням послуг у центрах «ASAN» для всіх громадян та протягом усіх календарних днів, незалежно від реєстрації за місцем проживання, на основі принципів ефективності, прозорості, ввічливості, відповідальності та зручності. Державне агентство створило та підтримує кол-центр, оснащений єдиним номером телефону для обслуговування громадян [124].

З метою організації та вдосконалення послуг, що надаються державними органами в електронній формі, Державне агентство здійснює таку діяльність [124]:

- ознайомлюється із інформаційними системами, якими володіють державні органи, вживає спільні заходи з відповідними органами у зв'язку з організацією наданих послуг в електронній формі;
- готує пропозиції щодо визначення технічних норм, стандартів та вимог відносно надання електронних послуг;

- проводить оцінку щодо організації та надання електронних послуг у державних органах, а також організації та функціонування інформаційних систем державних установ та готує довідки та звіти про відповідні результати;

- надає методичну та практичну допомогу державним органам у наданні електронних послуг;

- аналізує зауваження та пропозиції громадян щодо електронних послуг державних установ та надсилає необхідну інформацію до відповідних державних органів тощо.

Служба «ASAN» здійснює низку послуг, серед яких:

- *Мобільна служба «ASAN».* З 1 червня 2013 року мобільні автобуси, оснащені новітнім технологічним обладнанням, використовуються для обслуговування громадян, які не можуть самостійно відвідати центри для використання послуг, що надаються службою «ASAN». Мобільні автобуси залишаються у кожному регіоні країни близько двох тижнів. У даний час кількість обслуговуваних мобільних автобусів становить більше десятка. Громадяни, зареєстровані у Баку і Сумгайите, можуть також скористатися цією послугою. До теперішнього часу більше 1 500 000 заявок були спрямовані у мобільні служби «ASAN»;

- *Поїзд «ASAN».* Відповідно до доручення Президента Азербайджанської Республіки Ільхама Алієва була розроблена концепція проекту «Поїзд «ASAN», оснащеного сучасним технічним обладнанням для надання громадянам державних послуг у регіонах, де немає центрів служби «ASAN». Послуги надаються 4 державними органами (Міністерством юстиції, Міністерством внутрішніх справ, Державним комітетом з питань власності, Міністерством праці та соціального захисту населення);

- *«ASAN» Communal».* Згідно з указом Президента Азербайджанської Республіки Ільхама Алієва у травні 2016 року створення центрів «ASAN» Communal» було доручено Державному агентству з надання послуг громадянам і соціальним інноваціям. З метою створення «ASAN» Communal» за короткий період спільно із відповідними установами було здійснено низку управлінських

заходів. Центри «ASAN» Communal» пропонують 45 видів комунальних послуг. У даний час у Баку функціонує 2 центри «ASAN» Communal» [132]. Метою створення подібних центрів є оптимізація управління та підвищення рівня прозорості у галузі надання послуг населенню у комунальній сфері, застосування досвіду служби «ASAN» в інших сферах обслуговування, забезпечення більш якісного, зручного надання послуг із застосуванням інновацій. Нові центри «ASAN» Communal» не фінансуються з державного бюджету, вони здійснюють свою діяльність за рахунок коштів трьох відповідних структур – Azerişiq, Azeriqaz, Azersu (організації із забезпечення електро-, водо-, газопостачання) [196];

- *Послуги функціональної підтримки.* Цілодобово функціонують онлайн-центри служби «ASAN», що надають інформаційно-роз'яснювальні послуги із банківських, страхових, юридичних, медичних, трансляційних та інших питань; із продажу квитків на заходи різної направленості та спрямованості тощо [132].

Служба «ASAN» пропонує населенню низку сервісів, серед яких: портал «ASAN» Viza» (створений з метою забезпечення оперативності й прозорості візового процесу. Отримання електронної візи зі створенням порталу «ASAN» Viza» здійснюється за єдиною системою); «Call-Центр» (завдяки Call-Центру громадяни можуть отримати інформацію про послуги, що надаються у центрах служби «ASAN», а також адресувати свої пропозиції і зауваження. Ця послуга була створена у 2013 році); «Онлайн-черга» (для використання послуг, що надаються у центрах служби «ASAN», громадяни мають змогу зайняти чергу шляхом реєстрації на офіційному сайті служби «ASAN»); «Самообслуговування» (завдяки маючим доступ до мережі Інтернет комп'ютерам у центрах служби «ASAN», громадяни отримують доступ до інформації про необхідні їм адміністративні послуги); «Банк ідей» (через «Банк ідей» громадяни мають можливість самостійно надавати свої пропозиції для розвитку відповідної системи) [132].

Як інноваційна модель ефективного управління «ASAN сервіс» реалізує не тільки принципи публічної прозорості, високої якості надання адміністративних

послуг та професіоналізму обслуговуючого громадян персоналу, але й, також, формує єдиний адміністративно-ввічливий стиль надання публічних послуг. Головною особливістю діяльності служби є інноваційний розвиток кадрового потенціалу її працівників, соціальне задоволення громадян від рівня якості наданих державних послуг та нівелювання корупційних ризиків при взаємодії органів публічної влади та громадян [198, с. 730].

Узагальнюючи вищенаведене варто наголосити, що основоположними чинниками результативної та ефективної боротьби з корупцією виступають відкритість і прозорість діяльності органів публічної влади всіх видів та рівнів; доцільність та чіткість процедур прийняття владно-управлінських рішень; ефективні механізми контролю громадянським суспільством за діяльністю державних інституцій; свобода совісті, висловлювань, засобів масової інформації; плюралізм думок та поглядів тощо. Але у різних країнах світу, – зазначені чинники мають свої специфічні відмінності.

Одними із найбільш вразливих до корупції є держави із перехідною економікою, включаючи Україну, Азербайджан та інші країни пострадянського простору. Кожен історичний та національний тип корупції походить від політичних, економічних, соціокультурних та інших суспільно-важливих явищ у країні.

Ситуація із корупцією у Азербайджанській Республіці є вкрай неоднозначно й суперечливою. З одного боку, цим антисоціальним явищем пронизані всі види і рівні влади, з іншого – цією ж владою здійснюється робота відносно формування і реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії корупції (але вибіркові антикорупційні заходи направлені на неугодних владно-політичному режимові).

З одного боку (негативного) корупція в Азербайджані сприймається як ендемічне і глибоко інституціолізоване явище, яке проникло у всі сфери життя за допомогою укоріненої мережі політичного патронажу, тісно пов'язаної з політичною елітою. У населення Азербайджану зберігається культура

корупційної толерації [133, с. 53]. Зазначені тенденції є характерними і для України, про що свідчать узагальнення пп.2.1.

З іншого боку (позитивного) досвід Азербайджану свідчить, що одним із низки дієвих механізмів запобігання та протидії корупції є активне, системне, багатосферне надання державно-адміністративних послуг саме в електронному вигляді, що сприяє зменшенню бюджетних видатків та подоланню бюрократичних перешкод у процесі надання відповідного спектру послуг. Даний елемент антикорупційного досвіду є корисним для України на даному етапі її розвитку, оскільки довгострокове впровадження сучасно-технічних електронних систем, заснованих на найкращих міжнародних практиках, покращить стан запобігання корупції, зменшить ризик її виникнення та потенціал. Окрім того, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій для надання публічних послуг заощаджуватиме кошти бюджетів різних рівнів, долатиме штучно створені бюрократичні перешкоди та усуватиме прямий, суб'єктивний контакт між постачальниками різного виду послуг та їх одержувачами.

Для України змістовним є досвід Азербайджану щодо розгляду превентивних практик, а не боротьби з корупцією, тобто принцип запобігання корупції та її проявам закріплений у кожному правовому акті, який визначає конкретні сфери діяльності у суспільно-публічних відносинах, що актуалізує прийняття певних заходів організаційно-правового характеру, наприклад, таких як:

- активне забезпечення спільної інтеграції баз даних публічної адміністративної інформації та здійснення стовідсоткового процесу надання адміністративних послуг в електронному вигляді;
- оптимізація системи управління та збільшення ступеня прозорості у сфері надання усього спектру існуючих нині в Україні житлово-комунальних послуг, активно створюючи та популяризуючи онлайн-центри надання цих послуг і, можливою їх отримання в електронному вигляді;
- забезпечення ефективного і швидкого процесу надання електронних віз для іноземців та осіб без громадянства, які перетинають кордон України;

- активне запровадження та розповсюдження можливості використання мобільних цифрових підписів з метою отримання публічних послуг в електронному вигляді;

- ефективно налагодження та активне використання спрощених процедур застосування громадянами новітніх інформаційно-комунікаційних технологій з метою полегшення процедур одержання таких публічних послуг як: видача та заміна документів, що засвідчують особу і слугують підтвердженням українського громадянства; видача та заміна посвідчень водія; видача довідок, що підтверджують або спростовують інформацію відносно наявності або відсутності судимості; надання довідок створених з використанням архівних даних; оформлення посвідчень постійного та тимчасового проживання тощо.

На думку міжнародних антикорупційних організацій та відповідного експертного середовища, успішний досвід антикорупційних зусиль можливий лише тоді, коли його характер є всеосяжним, безперервним, пронизуючим всі сфери суспільно-державного життя і знаходиться у фокусі уваги органів публічної влади і свідомо-активної громадськості.

Отже, із вищенаведеного можна констатувати, що пріоритетними цілями державної політики в сфері запобігання і протидії корупції як в Україні, так і в Азербайджанській Республіці має стати зниження обсягів корупції і забезпечення захисту прав та законних інтересів громадян, суспільства та країни від загроз, пов'язаних із явищем корупції, шляхом реалізації таких завдань:

- попередження корупційних правопорушень (превентивні заходи);
- створення дієвого правового механізму, який би перешкоджав підкупу осіб, які мають публічний статус;
- моніторинг корупційних чинників і ефективності заходів державної політики у сфері запобігання та протидії корупції;
- активне і системне формування антикорупційної суспільної свідомості з високим рівнем антагонізму до будь яких корупційних проявів;
- якісна реалізація каральної функції держави.

Результати наукового дослідження оприлюднені у п. 2.2. визначають перспективи подальших теоретико-практичних досліджень, серед яких пріоритетними є: адміністративно-правове регулювання запобігання та протидії корупції найменш корумпованих держав світу: можливості використання зарубіжного досвіду в сучасній Україні та міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості.

2.3. Досвід реалізації антикорупційних моделей найменш корумпованих країн світу

Проблема поширення корупції носить триєдиний характер: особливості виховання в осередках суспільства; рівень політичної культури в країні; правосвідомість громадян. У зв'язку із цим, одним із потужних засобів у процесах запобігання та протидії корупції є наукова думка: наукові методи необхідні для отримання достовірної інформації про прояви, причини і наслідки корупції; професійні вчені, які мають авторитет серед засобів масової інформації та у експертному співтоваристві, можуть стати правомірними лобістами ефективних антикорупційних ініціатив; дослідники, які займаються викладацькою діяльністю, транслюють цінності прозорості та відкритості студентам – майбутній інтелектуальній еліті країни.

Слід розуміти, що зменшення рівня корупції до безпечного для країни та громадянина можливе лише за умови ґрунтовного наукового аналізу, адаптування і впровадження у практичну діяльність органів публічної влади результативного закордонного антикорупційного досвіду. Йдеться, у першу чергу, про успішно діючі в інших країнах політичні, правові, організаційні та інші механізми та заходи подолання корупції.

На основі літературознавчих джерел [13, 18; 20; 22; 32; 36; 39; 50; 68; 73; 81; 88; 114; 153; 169; 193; 200; 201; 204; 205; 210] доходимо висновку, що сьогодні у світі існує два основних підходи до запобігання та протидії корупції, що використовують різні країни: широкий і вузький.

Під *широким* підходом розуміється комплекс заходів, що стосуються більшості сфер суспільного життя: починаючи від економічних заходів, спрямованих на демонополізацію ринку, і закінчуючи заходами щодо забезпечення незалежності національної судової системи і прозорості системи державного управління. Можна виділити кілька основних напрямів політики запобігання та протидії корупції у межах широкого підходу :

- ліквідація інституційних бар'єрів: незалежна судова система і прокуратура, законодавчий нагляд, підвищення ефективності роботи правозастосовних органів, скорочення кількості адміністративних процедур і їх спрощення;

- участь громадянського суспільства: забезпечення вільного доступу до інформації, громадська експертиза законопроектів та інших нормативно-правових актів, участь у політиці запобігання та протидії корупції інститутів громадянського суспільства та засобі масової інформації;

- прозорість державного апарату: правдиве декларування майна і доходів посадових осіб органів публічної влади, широке впровадження електронного уряду;

- конкурентний приватний сектор: проведення ринкових реформ, зниження державного регулювання, реорганізація монополій, приватизація;

- удосконалення системи державного управління: оптимізація системи державного контролю, скорочення кількості функцій державного апарату, децентралізація, підвищення відповідальності поряд з підвищенням рівня оплати праці посадових осіб органів публічної влади.

Таким чином, важливою особливістю є те, що паралельно з посиленням покарання за корупційні злочини або злочини, пов'язані із корупцією у межах широко підходу повсюдно використовуються інструменти економічної лібералізації. *Вузкий* підхід до запобігання та протидії корупції є багато у чому протилежністю. Так, основним напрямом державної політики у сфері запобігання та протидії корупції виступає посилення покарань, а об'єктом – публічні службовці. Зазвичай, інструменти цього підходу не виходять за межі

адміністративного та кримінального права. Можлива часткова реалізація деяких механізмів, властивих широкому підходу, однак найменша увага приділяється участі громадянського суспільства та повноцінній реалізації принципу транспарентності.

Аналіз міжнародних нормативно-правових актів, а також рекомендацій міжнародних антикорупційних організацій, показує, що у першу чергу запобігати та протидіяти корупції необхідно шляхом дебюрократизації державного апарату, спрощення адміністративних процедур і підвищення транспарентності системи державного управління [149, с. 101].

З огляду на здобутки і недоліки широкого та вузького методів, слід констатувати, що досягти реальних успіхів у процесах запобігання та протидії корупції можна двома основними шляхами. *Один* із них – цивілізаційне самовизначення держави і громадянського суспільства через адаптацію у практичну діяльність рекомендацій міжнародної антикорупційної громадської організації Transparency International, зокрема: зміцнення і забезпечення здатності працювати без залякування інститутів суспільно-політичної влади; усунення розбіжностей між антикорупційним законодавством та його практичною реалізацією; підтримка, особливо і на місцевому рівні, громадських організацій, що здійснюють контроль за діяльністю інститутів політичної влади; розвиток незалежних засобів масової інформації.

Іншим шляхом є використання успішного антикорупційного досвіду передових країн світу і конструктивна адаптація його відповідно до вітчизняних реалій. На основі аналізу джерел інформації [193; 210], у межах даного наукового дослідження ми виділяємо такі дві основні моделі антикорупційної діяльності:

- *горизонтальна модель* запобігання та протидії корупції (скандинавська модель), що орієнтована на поступове отримання результату, заснована на антикорупційних стимулах, тривалій антикорупційній діяльності. Дана модель використовується у таких країнах, як: Швеція, Данія, Фінляндія, Нідерланди тощо. Однією із низки країн, що найбільш ефективно застосовує зазначену

модель є Данія, сучасний досвід якої може бути розглянуто з метою його адаптації та застосування в Україні та Азербайджані;

- *вертикальна модель* запобігання та протидії корупції (сінгапурська або азійська модель), що має у своїй основі швидке досягнення бажаного результату, і наслідком якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення певного прийняттого для влади і суспільства рівня корупції. Використовується у таких країнах, як: Сінгапур, Японія, Південна Корея, Китайська Народна Республіка тощо [32, с. 128]. Однією із держав, що найбільш результативно застосовує саме цю модель є Сінгапур, досвід якого, у межах даної моделі, також може розглядатися Україною та Азербайджаном з метою його імплементації у національні антикорупційні системи.

Горизонтальна модель є однією із найбільш успішних антикорупційних моделей, про що свідчать щорічні показники Індексу сприйняття корупції, відповідно до яких, перші позиції займають такі країни як Данія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди тощо, які використовують дану модель (табл. 2.4). Основне завдання горизонтальної моделі полягає у встановленні високих етичних норм і стандартів для публічних службовців. Цей процес супроводжується високою заробітною платою посадовим особам органів публічної влади, що у 12-15 разів може перевищувати зарібок робітників у приватній сфері. Ключовими особливостями даної моделі є відкритий державний доступ до інформації та документів, а також створення дієвої і незалежної системи правосуддя. Антикорупційна діяльність у країнах, що застосовують горизонтальну модель носить в основному превентивний характер [145; 168, с. 70; 193, с. 185].

Об'єктивно, що кожна із зазначених моделей має свої здобутки і переваги, адже країни, що використовують ці діаметрально протилежні моделі посідають перші місця у рейтингу Індексу сприйняття корупції, що щорічно (починаючи з 1995 р.) складається міжнародною організацією Transparency International з метою визначення рівня корупції серед країн світу. Його основу формують опитування серед експертів та у ділових колах. Дане опитування здійснюють

незалежні фахівці у галузі державного управління або бізнес-клімату. За 2020-2021 рр. цей Індекс показав, що корупція негативно впливає на систему охорони здоров'я по всьому світу і призводить до порушення демократичних принципів, особливо на тлі пандемії COVID-19 та її наслідків. У країнах з високим рейтингом в охорону здоров'я інвестують більше засобів і існують більш широкі можливості для загального охоплення населення медико-санітарними послугами. У них з меншою ймовірністю порушуються демократичні норми і зневажається верховенство права [109]. За підсумками 2020-2021 рр. найбільш нетерпимими до корупції країнами виявилися Данія, Нова Зеландія, Сінгапур, Фінляндія, Швеція, Швейцарія. (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Список країн за Індексом сприйняття корупції

Місце у рейтингу за результатами 2021 р.	Країна	Індекс сприйняття корупції									
		2021р.	2020р.	2019р.	2018р.	2017р.	2016р.	2015р.	2014р.	2013р.	2012р.
1	ДАНІЯ	88 *	88	87	88	88	90	91	92	91	90
1	Нова Зеландія	88	88	87	87	89	90	88	91	91	90
4	СІНГАПУР	85	85	85	85	84	84	85	84	86	87
1	Фінляндія	88	85	86	85	85	89	90	89	89	90
4	Швеція	85	85	85	85	84	88	89	87	89	88
7	Швейцарія	84	85	85	85	85	85	86	86	85	86
122	УКРАЇНА	32	33	30	32	30	29	27	26	25	26
128	АЗЕРБАЙДЖАН	30	30	30	25	31	30	29	29	28	27

* - кількість балів

Джерело: складено автором на основі [121].

Отже, до країн, котрі мають значні досягнення у реалізації національних засад державної політики запобігання та протидії корупції і використовують різні *антикорупційні моделі*, відносяться Данія і Сінгапур.

Саме ці держави, вже тривалий час, займають лідируючі позиції світового рейтингу сприйняття корупції за системою Transparency International, будучи найбільш благополучними у корупційному відношенні країн. У цих державах всі

рівні і системи державного управління відслідковуються на факти корупції в усіх їх формах і проявах.

Процеси запобігання та протидії корупції є досить різноманітними: від створення дієвого антикорупційного законодавства і моніторингу тенденцій корупційної світової діяльності до виховання законослухняної поведінки громадян. Не випадково саме ці країни є найбільш конкурентоспроможними, і при цьому, найменш корумпованими у світі [181, с. 360 ; 178, с. 118]. Розглянемо антикорупційний досвід Данії та Сінгапуру, як країн-лідерів, що ефективно провели антикорупційні реформи за різними моделями антикорупційної політики.

Лідуючий рейтинг *Данії* в Індексі сприйняття корупції можна обґрунтувати високим ступенем свободи засобів масової інформації, абсолютно відкритим доступом до інформації про державні видатки, більш строгими стандартами сумлінності публічних посадових осіб і незалежністю судових систем. Великою довірою суспільства користується датська поліція, яка не схильна до корупції. Надійність служб поліції для захисту компаній від злочинності вважається дуже високою, а в уряді є ефективні механізми для розслідування і покарання поліцейських зловживань і корупції. Опитування громадської думки показують, що громадяни не дають хабарів поліцейським і що поліцейські служби вважаються одними із найменш корумпованих органів Данії [199].

Вагому роль у державній політиці запобігання та протидії корупції має Кримінальний кодекс Данії. Він забороняє активний і пасивний підкуп, торгівлю впливом, розтрату, шахрайство, зловживання довірою і відмивання грошей. Кодекс також криміналізує підкуп іноземних державних посадових осіб, хабарництво між підприємствами і корупцію, що здійснюється особами, які працюють від імені компанії. Покарання за хабарництво відповідно до Кримінального кодексу можуть включати штрафи і до шести років позбавлення волі. Доходи від корупційних дій також можуть бути конфісковані. Уряд у цілому ефективно забезпечує дотримання антикорупційних законів. Державним

прокурором видано меморандум, що доручає прокурорам переслідувати як компанію, так і окрему особу за корупційні дії, якщо співробітник працює на посадах вищого рівня. Якщо співробітник, який не є керівником, займається підкупом в інтересах компанії, за загальним правилом тільки компанія повинна бути притягнута до відповідальності. Не робиться відмінностей між хабарами і винагородою за спрощення формальностей, і правомірність подарунків і знаків уваги залежить від їх намірів і отриманої вигоди. Після критики з боку Організації економічного співробітництва та розвитку з приводу того, що Кримінальний кодекс дозволяє виплати за спрощення формальностей іноземним державним посадовим особам у країнах з дуже особливими умовами, директором прокуратури Данії було дано вказівку всім прокурорам розглядати виплати за спрощення формальностей як неправомірні і як ті, що складають кримінальний підкуп. Закон про заходи щодо запобігання відмивання грошей і фінансування тероризму вимагає від регульованих фінансових установ та інших організацій повідомляти про підозрілі операції до Державної прокуратури у справах про серйозні економічні і міжнародні злочини [137; 203; 209].

Так, юридична особа публічного права – Державний прокурор із тяжких економічних і міжнародних злочинів є основним органом, що відповідає за розслідування справ з корупційною складовою, багатопрофільна група якого складається з антикорупційних прокурорів і слідчих [209].

Окрім поліції та вже згаданого інституту прокуратури, спеціалізовано, з метою боротьби з корупцією, в Данії функціонує низка уповноважених осіб та установ, зокрема: 1) Національний аудиторський офіс (Rigsrevisionen), який був створений задля перевірки парламентських витрат та рахунків державних компаній; 2) Секретаріат із відмивання грошей (MLS) – це національний підрозділ фінансової розвідки, відповідальний за аналіз потенційної можливості відмивання коштів, фінансування тероризму та інших незаконних фінансових дій; 3) Данський парламентський омбудсмен – має у штаті 100 працівників та контролює адміністрацію уряду та муніципалітетів; 4) інші зацікавлені сторони – а) ЗМІ; б) громадянське суспільство [211].

На основі аналізу розглянутих джерел інформації [114; 137; 195; 199; 203; 209; 211] доходимо висновку, що досвід державної політики у сфері запобігання та протидії корупції Данії характеризується такими основними положеннями:

1. Данія має розвинену систему законодавства, правоохоронних і судових органів для боротьби з корупцією, хоча національної стратегії боротьби з корупцією немає. Датське агентство міжнародного розвитку Danida при Міністерстві закордонних справ встановило процедури для повідомлення про корупцію, забезпечило навчання з питань сумлінності і здійснило управління корупційними ризиками [203];

2. Що стосується хабарництва та інформації, то максимальний термін покарання за активне хабарництво у державному секторі збільшився з трьох до шести років, а доступ до інформації регулюється законом, і будь-хто може отримати легальний доступ до документів будь-якого державного адміністративного органу [114; 203];

3. У Данії у боротьбі з політичною і адміністративною корупцією використовується технологія «блокчейн», що дозволяє зробити систему управління і відстеження різних фінансових операцій ще більш прозорою і відкритою (дана пропозиція була запропонована Міністерством закордонних справ Данії у кінці 2020 р.) [195];

4. Інституційна зрілість та взаємоузгодженість антикорупційної системи держави.

Не дивлячись на значні досягнення в антикорупційній сфері Данії, процеси запобігання та протидії корупції не є вичерпними. У зв'язку із цим, у 2019 р. Група держав Ради Європи проти корупції (GRECO) закликала Данію посилити свою політику щодо запобігання та протидії корупції у відношенні осіб, наділених вищими виконавчими функціями (членів уряду і у деяких випадках спеціальних радників). Особливу увагу рекомендовано приділити правилам взаємодії осіб, які володіють вищими посадовими повноваженнями, з лобістами, а також їх працевлаштування після припинення служби у державному секторі. Також була дана рекомендація владі розробити стратегію, спрямовану на

зниження корупційних ризиків для осіб, які виконують вищі виконавчі функції, з урахуванням необхідності застосування розроблених кодексів поведінки та проведення систематичних брифінгів з питань сумлінності публічної діяльності. Прийняті данською владою заходи будуть оцінені у кінці 2021 – на початку 2022 рр.

Країною, що використовує діаметрально протилежну данській модель антикорупційної політики є *Сінгапур*.

Отож, розглядаючи інструменти боротьби з корупцією, що можуть позитивно впливати на її мінімізацію у сучасній Україні, можна узагальнити позитивний досвід Сінгапуру, багато років стримуючого рівень корупції.

Так, у 70-і рр. ХХ ст. Сінгапур почав боротьбу з корупцією саме з економічного сектора, за що і отримав своє загальне ім'я «економічне диво». Планомірний і обдуманий розвиток ринкової економіки, активний приплив міжнародних інвестицій, комплексна і нещадна боротьба з корупцією і майстерна дипломатія на зовнішньополітичній арені вивели Сінгапур на міцні позиції за рівнем добробуту на душу населення фактично за останні 25 років. У результаті істотно піднявся рівень життя населення, у значній мірі підвищилася довіра до уряду серед громадян, закон населення почало поважати і виконувати у всіх сферах життєдіяльності. Чинити незаконно стало не вигідно. Після реформування практично всіх державних секторів Сінгапуру і ротації кадрів у них, у разі зріс рівень заробітних плат, у позитивну сторону змінилися умови пільг, кредитування та іпотеки, у результаті чого сформувався стійкий середній клас населення, корупційно переучений завдяки загальній реформі освіти на новий лад і як такий, що дотримується вимог закону. Уряд Сінгапуру не приховує, що кращі свої ідеї оптимізації управління державою він запозичив у країн, що вже досягли стабільних результатів на цій ниві. Продовжуючи поліпшувати свої показники і зараз, Сінгапур навчає за державний рахунок нові, молоді уми у кращих юридичних і економічних університетах світу [9].

У результаті реалізації зазначених антикорупційних заходів сьогодні Сінгапур користується заслуженою репутацією країни з високим рівнем

непідкупності. Успіх Сінгапуру у боротьбі з корупцією є результатом ефективної системи контролю корупції з її чотирма ключовими стовпами законів, судовим рішенням, правозастосування та державним управлінням, підкріпленими політичною волею і лідерством [115].

У Сінгапурі державна політика у сфері запобігання та протидії корупції передбачає систему заходів, у межах яких можна виділити два основних етапи. Перший етап характеризується змінами у законодавстві – прийняттям Акту про запобігання корупції, де є чіткий перелік корупційних дій, а також встановлюється відповідальність за їх вчинення. Крім цього, існує спеціальний орган, який бореться з корупцією, – Бюро розслідування випадків корупції. Це єдиний орган, відповідальний за боротьбу з корупцією у Сінгапурі. Бюро знаходиться у веденні канцелярії Прем'єр-міністра і підпорядковується безпосередньо Прем'єр-міністру, що дозволяє йому діяти незалежно. Протягом більш ніж 60 років боротьби з корупцією завжди застосовувалася стримуюча позиція, яка гарантує, що не буде ніяких приховувань, а боротьба з корупцією вестиметься без остраху і переваг. Бюро вселяє страх і водночас користується довірою серед населення, що допомагає йому діяти швидко і рішуче для забезпечення неупередженого дотримання жорстких антикорупційних законів як у державному, так і у приватному секторі. У межах своїх розслідувань Бюро активно співпрацює з різними урядовими установами і приватними організаціями для збору доказів і отримання інформації [115; 163, с 26]. Згідно з кримінальним законодавством Сінгапуру, якщо вина в отриманні хабара буде доведена, то це загрожує позбавленням волі строком на 5 років або штрафом у розмірі 100 тис. дол. У разі помилкового повідомлення про вчинення корупційних діянь, особі, яка поширила недостовірну інформацію, загрожує покарання у вигляді 1 року ув'язнення або штраф у розмірі 10 тис. дол. Нерезидентів, яких викрили у корупції, позбавляють права здійснювати фінансово-господарську діяльність на території Сінгапуру [160 , с. 93].

Другий етап полягає у підвищенні якості кадрового підбору державного апарату. Причому впровадження цифрових елементів управління дозволило

забезпечити функціонування органів влади у режимі онлайн і зробило максимально простим і доступним щоденне спілкування з населенням. Визначальна складова державної політики у сфері запобігання та протидії корупції у Сінгапурі полягає в її спрямованості на мінімізацію впливу або нейтралізацію умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень. Окремо, ефективними заходами впливу на корупцію, служили такі: щорічна звітність чиновників про їх фінансовий стан та майно; інформаційна прозорість про корупційні дії чиновників; ліквідація державних бар'єрів для розвитку приватного бізнесу та економіки в цілому; заробітна плата публічних службовців прирівнюється до усереднених показників середньої заробітної плати підприємців [9, с. 302; 182, с. 111].

У Сінгапурі підвищення рівня оплати праці чиновникам стало основним інструментом посилення до них вимог як кваліфікаційного, так і морально-етичного характеру. Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції Сінгапуру, забезпечується дотриманням таких завдань, як максимальне спрощення бюрократичних процедур, чітка і жорстка регламентація повноважень чиновників, а також контроль за дотриманням етичних стандартів. У Сінгапурі майже кожен громадянин готовий співпрацювати із владою, щоб викоринити антисоціальне явище корупції, чого не можна сказати про сучасну Україну [115].

За 40 років Сінгапуру вдалося знизити рівень корупції до мінімуму без застосування надто жорстких репресій. Це було досягнуто за рахунок використання комплексу антикорупційних заходів. Так, зокрема, державні службовці за фактом позбавлені недоторканності, а правоохоронні органи мають можливість контролювати банківські рахунки самого чиновника, а також його родичів і знайомих. Ще одним заходом стало фактичне введення презумпції винності. Обставиною для порушення кримінальної справи є факт істотного перевищення наявного у службовця доходу над встановленою платнею [160 с. 93].

Підбиваючи підсумки розгляду антикорупційного досвіду Сінгапуру, варто резюмувати, що істотним впливом на зниження рівня корупції у Сінгапурі стало застосування таких трьох основних принципів: 1) прозорість і підзвітність державних органів; 2) відсутність адміністративних бар'єрів; 3) високий рівень заробітних плат у державному секторі.

Отже, результати застосування вище зазначених заходів у Сінгапурі довели, що запобігання та протидія корупції – один з найважливіших чинників соціально-економічного розвитку країни.

Азербайджан та Україна на відміну від Данії та Сінгапуру значно поступаються своїм рейтингом у Індексі сприйняття корупції. Основними передумовами для існування у сучасних Азербайджані та Україні корупції і досі є слабкість демократичних інститутів, монополізм і олігархія, особливості менталітету і традицій, а також недосконалість законодавства. Однак, влада країни поступово здійснює низку тематичних заходів у межах державної політики запобігання та протидії корупції.

Так, основним законом, що регулює антикорупційну політику, в Азербайджані є закон від 1 квітня 2005 року № 875-ІІІД. Даний закон спрямований на виявлення, запобігання і усунення наслідків корупційних правопорушень, захист соціальної справедливості, прав і свобод людини і громадянина, створення сприятливих умов для економічного розвитку, законності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Цей закон також спрямований на зміцнення довіри громадськості до органів публічної влади, заохочення професійних кадрів для роботи в органах державної влади та місцевого самоврядування, й також на створення умов, що не дозволяють окремим особам здійснювати корупційні злочини [129;180].

Сьогоднішній Азербайджан є активним учасником міжнародних та міждержавних антикорупційних взаємин. Передумовою успішного міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією є його наукова обґрунтованість. Це неможливо без об'єднання зусиль фахівців, перш за все професійних державних управлінців, юристів, правників і кримінологів, у

розробці проблем протидії корупції національними та міжнародними засобами. Інтерес наукової громадськості до проблеми корупції у даний час великий як ніколи. Міжнародні конференції та форуми, присвячені проблемам корупції, проходять практично щомісяця у різних точках світу. У зв'язку з цим видається, що вчені, на відміну від політиків і представників правоохоронних органів, досягли значних успіхів в об'єднанні зусиль у боротьбі з корупцією [23, с. 63]. Для Азербайджану участь у міжнародних процесах боротьби з корупцією має велике значення як в світлі завдання інтеграції Азербайджану у світове співтовариство цивілізованих держав, так і для ефективного протистояння корупції на національному рівні. З урахуванням сучасних глобалізаційних тенденцій міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції є взаємовигідним і необхідним .

Отже, Азербайджан активно долучається до міжнародної співпраці у сфері запобігання та протидії корупції. Останніми роками Генеральна адміністрація здійснила необхідні кроки для встановлення двостороннього співробітництва з міжнародними антикорупційними організаціями, а також із спеціалізованими антикорупційними агентствами країн з передовим і позитивним досвідом у цій сфері, таких як Італія та Ісламська Республіка Монголія і Ісламська Республіка Іран. Також успішно триває плідна співпраця з правоохоронними органами зарубіжних країн, у межах якої Генеральна адміністрація підписала меморандум про взаєморозуміння з Ісламською інспекційною організацією Ісламської Республіки Іран і Незалежною антикорупційною службою Монголії. З 2018 р. були здійснені заходи щодо підвищення ефективності державного управління, прозорості та відкритості уряду [103; 189, с. 314].

У межах державної політики у сфері запобігання та протидії корупції Азербайджанської Республіки були здійснені такі заходи [103;129;180]:

- приєднання Азербайджану до всіх міжнародних документів в антикорупційній сфері;
- створення спеціалізованої структури – Управління з питань боротьби з корупцією при генеральному прокурорі Азербайджану;

- застосування інформаційно-комунікаційних технологій у взаємодії між громадянами і державою (створення Служби «ASAN», що виключає втрату часу громадянами і допомагає у боротьбі з корупцією);

- видання Указу Президента Азербайджанської Республіки про розвиток електронних послуг і перехід до цифрового уряду з метою реалізації державної політики у сфері електронного уряду та ефективної інтеграції державних інформаційних систем;

- у зв'язку з розширенням сфери етичної поведінки відповідно до міжнародної практики були прийняті закони, що стосуються Кодексу етики депутатів, членів муніципалітетів і муніципальних службовців;

- внесення змін до Цивільного кодексу Азербайджанської Республіки з метою запобігання негативним наслідкам продажу квартир кільком особам у споруджуваних або споруджуваних багатоповерхових будинках;

- створення Державної служби фінансового моніторингу тощо.

Останніми роками найбільш істотним внеском у боротьбу з корупцією в Азербайджані стала податкова реформа: з 1 січня 2019 року понад 200 статей Податкового кодексу Азербайджану були змінені. Поправки охоплювали багато суттєвих концептуальних та процедурних питань, зокрема нові податкові пільги, що сприяють виходу більшої частини доходу з тіньового сектора і покликані прискорити процес формалізації економіки країни. Наприклад, з 1 січня 2019 року прибутковий податок для працівників, які працюють у приватній не нафтогазовій галузі, становить 0% для щомісячного доходу до 8 тис. манатів (національна валюта Азербайджану) і 14% від щомісячного доходу, що перевищує 8 тис. манатів протягом 7 років. Жорсткістю вимог до підприємців проводити безготівкові розрахунки налагоджується важливий елемент – державний фінансовий облік, у результаті чого відбувається поступове зниження питомої ваги тіньової економіки, а отже, і рівня корупції.

У порівнянні з вище розглянутими країнами – Данією і Сінгапуром, Азербайджану, так як і Україні, є ще над чим працювати у сфері запобігання та протидії корупції. Багато дослідників пов'язують низький рівень корупції не з

жорстким антикорупційним законодавством, а з високим рівнем антикорупційної культури суспільства і посадових осіб, транспарентністю, гласністю, неприйняттям корупції у суспільстві на всіх рівнях. Основними не декларативними, а фактично-виконуваними антикорупційними принципами Азербайджану та України мають стати такі: прозорість та відкритість влади; забезпечення законності у діяльності органів публічної влади; відповідальність і добропорядність державних посадових осіб і службовців. Як і у Данії та Сінгапурі, в Азербайджані та Україні одним із основних механізмів контролю корупції мають бути етичні кодекси, кодекси честі чиновників, спеціальні контрольно-наглядові органи у сфері етики, висока громадянська ініціатива, гласність і відкритість на рівні уряду.

На основі аналізу результатів державної політики у сфері запобігання та протидії корупції вище наведених найменш корумпованих країн світу, а саме Данії і Сінгапуру, доходимо до висновку, що у даних країн сьогодні рівень свободи, толерантності та громадянської відповідальності є вкрай високим. У випадках означених країн використовувався вже готовий позитивний досвід та інструменти, що довели ефективність свого впливу: особиста свобода, свобода засобів масової інформації, відмова від недоторканності президента, депутатів, чиновників і суддів, реально працюючі принципи відкритості та гласності і вплив на суспільну свідомість.

Данія і Сінгапур живуть за принципом нульової терпимості, нульової толерантності до корупції, і життя без корупції є національною ідеєю. Нульова терпимість до корупції у даному випадку розглядається як політична технологія, що передбачає неприйняття корупції в будь-яких її формах і проявах. Прийти до верховенства нульової терпимості у суспільстві відносно будь-яких злочинних форм можна за допомогою зміни правосвідомості громадян. Ведення ефективної антикорупційної діяльності – процес трудомісткий, витратний і немаючий негайного і однозначного успіху. Необхідно поширювати антикорупційний світогляд серед населення, спираючись, перш за все, на запобігання і профілактику.

Помилково вважати, що тільки уряд країни відповідальний за наявність явища корупції. Корупцію зменшить до задовільного мінімуму не уряд самотужки, а громадяни, згуртувавшись в єдиній національній ідеї, разом і спільно з державою. У даному випадку загальною національною ідеєю має виступити нульова терпимість до корупції і її проявів як першочергове завдання державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. Викорінення корупції вимагає наявності ідеї, що об'єднує все суспільство, в якому благо більшості у порівнянні з індивідуальним благополуччям є пріоритетним.

На основі проведеного аналізу зарубіжного досвіду запобігання та протидії корупції у найменш корумпованих країнах світу доходимо висновку, що серед основних чинників, що гальмують антикорупційну діяльність у напрямі мінімізації рівня корупції в Україні та Азербайджані, можна виділити наступні:

- соціальний і економічний розвиток, що має у своїй природі безпосереднє формування умов для поширення такого антисоціального явища, як корупція;
- історичне минуле та культурний розвиток держави, зокрема, дотримання традицій і етичних норм поведінки, особливості менталітету; (крім цього, у державах, яким притаманні елементи патерналізму (наприклад Азербайджан), населення не вважає за доцільне втручатися у політично-правові сфери країни);
- традиційне сприйняття представників влади як престижну привілейовану групу осіб з великими можливостями і імунітетом до відповідальності.

Дослідження зарубіжних моделей запобігання та протидії корупції дозволили дійти висновку, що зосередження зусиль лише на репресивному підході у боротьбі з корупцією, посилюючи кримінально-правовий вплив, – є невиправдано одностороннім підходом.

В цілому питання запобігання та протидії корупції, зачіпає майже всі держави, так як корупція, у межах явища глобалізації, є і на міжнародному рівні. У зв'язку із цим, необхідно розробляти міжнародні програми запобігання та протидії корупції, на підставі отриманого антикорупційного досвіду передових країн світу з урахуванням національної ментальності. Корупцію можна суттєво

зменшити тільки об'єднаними зусиллями урядів різних країн у конструктивній співпраці з інститутами громадянського суспільства.

Варто відзначити, що низка методів та заходів запобігання та протидії корупції, що використовуються у зарубіжних країнах, застосовуються і у системі права Україна та Азербайджану: заборона на отримання подарунків, декларування доходів тощо. Але введених заходів не вистачає для забезпечення результативних процесів запобігання та протидії корупції у повному обсязі. Сьогодні у цих країнах відсутній соціальний ідеал публічного службовця-патріота, який готовий чесно служити своїй країні та народу, отримуючи за це середню винагороду.

Світовий досвід показує, що повністю позбутися від корупції не вдається ні в одній країні, але істотно знизити її рівень цілком можливо. У багатьох розвинених країнах світу рівень корупції був порівнянний з нинішнім українським та азербайджанським, але їм вдалося і знизити його, і домогтися того, щоб явища корупції не ставали непереборною перешкодою для модернізації цих країн, розвитку їх економік і соціумів. Аналіз зарубіжного досвіду протидії корупції з цих причин може допомогти не стільки вибрати зі світового досвіду набір антикорупційних заходів, скільки зрозуміти, по-перше, що корупції є можливість протидіяти і у більш складних умовах, ніж у сформованих у визначених у предметі дослідження країнах; по-друге, що існують перевірені досвідом принципи і методи ефективної протидії корупції, а також показники, що дозволяють обґрунтовано судити про рівень ефективності застосовуваних антикорупційних заходів.

Розглянувши інструментарій запобігання та протидії корупції найменш корумпованих країн світу, не можна ігнорувати специфічні чинники, що впливають на обсяг корупції у державі: чисельність населення, рівень економічного розвитку, взаємодія з іншими країнами та ін. Саме тому сучасні Україна та Азербайджан повинні не просто переймати успішний досвід низки країн світу, а ретельно аналізувати його і підбирати та імплементувати ті методи, що будуть ефективними в існуючих умовах життя держав.

Висновки до розділу 2

Відповідно до проблематики, що досліджувалась у межах другого розділу, зроблено такі висновки.

1. Аналіз сучасного стану антикорупційної реформи України засвідчив, що дієвість системи антикорупційних органів в Україні (багатоцільовий спеціалізований орган, що наділений правоохоронними повноваженнями та превентивними функціями – НАБУ; орган протидії корупції в структурі діючого правоохоронного органу – Спеціалізована антикорупційна прокуратура у структурі Генеральної прокуратури України; інституція із запобігання корупції, розроблення політики і координації дій – Національне агентство з питань запобігання корупції), правоохоронний орган – ДБР у частині кримінального переслідування корупціонерів) не проходить перевірку часом. Констатовано, що антикорупційні органи в Україні мають дещо декларативний статус, їх діяльність не скоординована між собою, відсутня ефективна взаємодія, наявні конфлікти як всередині таких органів, так і між ними самими. Створення ще одного органу спеціальної юрисдикції – Вищого антикорупційного суду – не забезпечило очікуваного результату без проведення системної реформи державного механізму запобігання та протидії корупції.

Виявлено, що відсутність у 2017-2021 рр. антикорупційної стратегії призвела до розбалансованої та малоефективної діяльності публічних інституцій у питаннях запобігання та протидії корупції. Наслідком цього став фрагментарний підхід та брак узгодженості в реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, на що неодноразово звертали увагу міжнародні партнери України (GRECO, Антикорупційна мережа ОЕСР тощо).

Констатовано, що ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки наближує досягнення стратегічної мети боротьби з корупцією, а саме: забезпечення і впровадження заходів, спрямованих на зменшення темпів зростання корупційних діянь з подальшою їх стабілізацією і значним

зменшенням рівня цих явищ у суспільстві, створення надійної системи соціального контролю і протидії.

Найбільш ефективними антикорупційними заходами, конструктив яких покладено в основу антикорупційної стратегії сучасної України, є такі: довічне відсторонення корупціонерів від посади, позбавлення всіх пільг і права займати керівні посади; застосування практики «провокації хабара»; поліграфічна перевірка та психологічне тестування на схильність до корупції при прийомі на публічну службу; усунення адміністративних бар'єрів; громадянський контроль за виконанням антикорупційного законодавства; створення позитивного образу публічного службовця; географічна зміна посади кожні 5-6 років топ-чиновників; підтримка розвитку інституту викривачів.

Обґрунтовано доцільність створення онлайн-платформи моніторингу виконання Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки та комплексного оцінювання ефективності державної антикорупційної політики. Така платформа формує інформаційну основу для визначення рівня сприйняття корупції в державі та інтеграції проривних технологій та нових політичних і соціальних вимірів у процесну компоненту публічного управління.

2. Виявлено, що ситуація із корупцією в Азербайджанській Республіці є вкрай неоднозначною й суперечливою. З одного боку, цим антисоціальним явищем пронизані всі види і рівні влади, з іншого – цією ж владою здійснюється робота відносно формування і реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції (але вибіркові антикорупційні заходи направлені на неугодних владно-політичному режимові).

Здобутком антикорупційної діяльності Азербайджану визначено створення та діяльність державної структури «ASAN» як унікальної моделі управління, що виступає своєрідним антикорупційним брендом Азербайджанської Республіки, основними принципами якої є прозорість та комфортність надання публічних послуг з використанням сучасних інноваційних комунікативних технологій, поваги та етичної поведінки.

Центри «ASAN service» за рахунок інтеграції баз даних державних установ у єдину інформаційну систему, постійного вдосконалення процедур надання електронних послуг, а також безперервного навчання працівників, що сприяє підвищенню професіоналізму та компетентності персоналу, ефективно забезпечують стримування рівня корупції в державі.

На основі аналізу результативного досвіду Азербайджанської Республіки відносно реалізації антикорупційної політики запропоновано українській стороні реалізацію апробованих напрямів-заходів організаційно-правового характеру, а саме: активне забезпечення спільної інтеграції баз даних публічної адміністративної інформації та здійснення стовідсоткового процесу надання адміністративних послуг в електронному вигляді; ефективно налагодження та активне використання спрощених процедур застосування громадянами новітніх інформаційно-комунікаційних сервісних технологій.

3. Розглянуто антикорупційний досвід Данії та Сінгапуру, як країн-лідерів, що ефективно провели антикорупційні реформи за різними моделями антикорупційної політики, що дозволило дійти висновку, що зосередження зусиль лише на репресивному підході в боротьбі з корупцією з посиленням кримінально-правового впливу є не виправдано одностороннім підходом. Зазначене зумовлене констатацією ефективності антикорупційної моделі за принципом упередження. Так, найбільш дієві превентивні інструменти, що довели ефективність свого впливу, такі: прозорість і підзвітність державних органів; відсутність адміністративних бар'єрів; високий рівень заробітних плат у державному секторі; особиста свобода, свобода засобів масової інформації, відмова від недоторканності президента, депутатів, чиновників і суддів, реально працюючі принципи відкритості та гласності і вплив на суспільну свідомість.

Данія і Сінгапур живуть за принципом нульової терпимості, нульової толерантності до корупції, і життя без корупції є національною ідеєю. Нульова терпимість до корупції у цьому випадку розглядається як політична технологія, що попереджає прийняття корупції в будь-яких її формах і проявах. Відповідно, прийти до верховенства нульової терпимості в суспільстві відносно будь-яких

злочинних форм можна за допомогою зміни правосвідомості громадян. Констатовано, що в Україні та Азербайджані сьогодні, на жаль, відсутній соціальний ідеал публічного службовця-патріота, який готовий чесно служити своїй країні та народу, отримуючи за це середню винагороду.

На основі розглянутого антикорупційного досвіду Данії і Сінгапуру зроблено висновок, що основними не деклараційними, а фактично-виконуваними антикорупційними принципами Азербайджану та України мають стати такі: прозорість та відкритість влади; забезпечення законності у діяльності органів публічної влади; відповідальність і добропорядність державних посадових осіб і службовців. Як і у Данії та Сінгапурі, в Азербайджані та Україні основними превентивно-профілактичними й контрольними інструментами мають бути етичні кодекси, кодекси честі чиновників, спеціальні контрольні-наглядові органи у сфері етики, висока громадянська ініціатива, гласність і відкритість на рівні уряду.

Основні положення і результати досліджень другого розділу дисертації опубліковано у наукових працях [1];[3];[4].

Висновки зроблені у другому розділі закладають подальші наукові дослідження, що розкриваються у розділі третьому.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

3.1. Шляхи активізації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади

Корупція, є одним із найбільш масштабних, з огляду на негативні наслідки, соціальних явищ, тому боротьба з нею є пріоритетним напрямом політики кожної свідомої держави. У сучасних умовах ефективна боротьба з корупцією неможлива без міжнародного співробітництва.

Наприкінці ХХ століття із поглибленням різногалузевих зв'язків та взаємин між різними країнами світу та активною інтеграцією національних економік у межах глобалізації антисоціальне явище корупції набуло транскордонного характеру. У сучасному цивілізованому світі корупція вважається саме глобальною світовою загрозою, а самотійно-внутрішня боротьба окремих, хай і розвинутих країн, проти цього явища зазнає очевидної невдачі. Саме тому міжнародна спільнота почала активно формувати універсальні стандарти, що спрямовані на комплексний процес запобігання та протидії корупції. Глобальні масштаби загрози корупції для людського розвитку визначають гострий пріоритет боротьби із нею серед міжнародного співтовариства. Об'єктивне прагнення світової спільноти зменшити рівень корупції знайшло своє логічне відображення у створенні та забезпеченні функціонування численних міжнародних антикорупційних ініціативах та заходів, формулюванні основоположних міжнародних документів відносно боротьби з корупцією, створенні механізмів міжнародного співробітництва та нормативно-правової допомоги у цій галузі. В останні декілька десятиків років наявність та дієвість важливих міжнародних антикорупційних документів схвалених Організацією Об'єднаних Націй, регіональними та субрегіональними

організаціями і розроблений на їх основі тематичний інструментарій запобігання та протидії корупції, у своїй сукупності призвели до стабільного прогресу розвитку міжнародного антикорупційного співробітництва.

Міжнародне співтовариство що стурбоване збільшенням кількості корупційних злочинів, корупційних правопорушень та правопорушень пов'язаних із корупцією у всьому світі створило низку основних міжнародних документів та інструментів боротьби з корупцією. Серед них своєю фундаментальністю виділяється «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції» підписана в 2003 році. Візія того, що міжнародні організації та уряди різних країн світу повинні тісно співпрацювати з суспільством з метою забезпечення ефективної боротьби з корупцією стала основою коаліції Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2006 року – міжнародної мережі організацій громадянського суспільства, що підтримують дану конвенцію. З цього часу та моменту почав формуватися єдиний глобально-світовий стандарт боротьби з корупцією під впливом державних та недержавних суб'єктів [22,с. 118].

Особлива актуальність тематики міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією саме в органах публічної влади полягає у серйозності та масштабах вже існуючих нині та потенційних у майбутньому проблем, а також в ураженні корупцією різних сфер суспільства та всіх рівнів публічного управління.

З урахуванням інтенсивних глобалізаційних процесів проблема корупції з кожним днем набуває все більш чітко вираженого транснаціонального характеру. Антикорупційне міжнародне співробітництво базується на міждержавній взаємодії між органами публічної влади, інститутами громадянського суспільства, бізнес-структурами та низкою інших зацікавлених суб'єктів запобігання та протидії корупції, що у своєму загальному підсумку за рахунок спільних зусиль забезпечує змістовні можливості для боротьби з корупцією на державному та міждержавному рівнях. Неможливо проаналізувати міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією в органах публічної влади без урахування та використання результатів вже існуючого досвіду держав

визначених предметом дослідження та закордонного наукового доробку, який розкриває сучасні тенденції світового розвитку, глобалізації, міжнародних конфліктів та криз і визначає шляхи їх подолання.

Незважаючи на той факт, що низка авторитетних українських, азербайджанських та закордонних дослідників написали значну кількість антикорупційних праць, що містять великий обсяг інформації відносно формування та здійснення заходів щодо боротьби з цим соціально-негативним явищем, об'єктивно слід зазначити, що сучасний вплив корупції модифікації 20-х років XXI століття на світову спільноту та участь України у міжнародних процесах боротьби з корупцією в органах публічної влади з урахуванням світових та вітчизняних реалій висвітлені не у всіх аспектах.

Віддаючи належне існуючому науковому доробку, варто констатувати, що незважаючи на значну кількість наукових публікацій, окремі аспекти проблематики міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади саме для України та Азербайджану залишаються недостатньо висвітленими.

Метою нашої наукової діяльності на даному етапі дослідження є висвітлення сучасного стану міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади та визначення користі від участі у міжнародному антикорупційному співробітництві для України та Азербайджану.

Одними із низки ключових елементів процесу формування та впровадження засобів результативної боротьби з явищем корупції в Україні та Азербайджані є чітко визначене міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з корупцією, заздалегідь обумовлена співпраця між різними країнами світу на регіональному та міжнародному рівнях та участь у тематичних заходах щодо боротьби, запобігання та протидії корупції розроблених та запроваджених суб'єктами протидії та запобігання корупції.

Засадам міжнародного співробітництва української держави у сфері боротьби, запобігання і протидії корупції присвячений XII розділ чинного Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII

[61]. Зазначеним нормативно-правовим актом визначено низку тематичних положень, а саме: Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, що здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції (п. 1 ст. 70); міжнародна правова допомога та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюються компетентними органами відповідно до законодавства та міжнародних договорів (п. 2 ст. 70); у разі якщо міжнародними договорами встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про запобігання і протидію корупції, застосовуються правила міжнародних договорів (п. 1 ст. 71); компетентні органи України можуть надавати відповідним органам іноземних держав та одержувати від них інформацію, зокрема з обмеженим доступом, з питань запобігання і протидії корупції з додержанням вимог законодавства та міжнародних договорів (п. 1 ст. 72); Україна здійснює заходи щодо повернення в Україну коштів і іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, та розпоряджається цими коштами та іншим майном відповідно до законодавства та міжнародних договорів (п. 1 ст. 73) [61].

З метою підготовки і здійснення результативних заходів щодо боротьби з корупцією, її запобігання і протидії ухвалюються міжнародні антикорупційні нормативно-правові акти, за допомогою яких країни здійснюють спроби скоординувати криміналізацію корупційних правопорушень і правопорушень пов'язаних із корупцією та встановити загальні для всіх стандарти і принципи боротьби з корупцією, застосування яких на національному рівні сприятиме формуванню уніфікованих підходів до забезпечення запобігання і протидії корупції [28].

Серед таких актів особливе місце займають міжнародні конвенції – багатосторонні угоди між різними суб'єктами міжнародного права, що регулюють між ними відповідні відносини щодо всього комплексу питань, пов'язаних з антикорупційною тематикою шляхом створення взаємних прав та обов'язків. Міжнародні конвенції виступають єдиними універсальними

юридично обов'язковими для виконання усіма суб'єктами антикорупційної діяльності документами, що визначають основні засади, положення, принципи та механізми боротьби з корупцією. Саме зобов'язуючий характер конвенційних положень робить міжнародні конвенції унікальним інструментом для визначення та реалізації комплексно-тематичних заходів відносно боротьби з корупцією.

Ключовими подіями у межах міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією на межі XX-XXI століть були: прийняття федерального Закону Сполучених Штатів Америки «Про корупційну діяльність за кордоном» (1977 рік); підписання «Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» (2003 рік), створення Коаліції Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2006 рік).

Вибір Україною євроінтеграційного вектору свого розвитку та транснаціональний характер сучасної корупції зумовлюють логічну необхідність приєднання країни до існуючого тематичного нормативного доробку. Основними міжнародними конвенціями, що регламентують протидію та запобігання корупції до яких у правовому полі дотична Україна є: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, підписана від імені України 11 грудня 2003 року у м. Меріда (Мексиканські Сполучені Штати) та ратифікована згідно із Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, підписана від імені України 27 січня 1999 року у м. Страсбурзі та ратифікована згідно із Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252-V; Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, підписана від імені України 04 листопада 1999 року у м. Страсбурзі та ратифікована згідно із Законом України від 16 березня 2005 року № 2476-IV.

Найбільш значущим із документів стала прийнята у 2003 році Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (містить 71 статтю, що поділені на 8 глав). Із прийняттям конвенції почався новий етап світової антикорупційної кампанії, що підвищив якість боротьби з корупцією у світовому масштабі і поклав початок вироблення глобальної антикорупційної стратегії. Норми

Конвенції виступають міжнародно-правовим базисом у сфері розслідування злочинів та унормовують ефективні юридичні механізми щодо повернення активів, технічної допомоги та обміну інформацією [168, с. 68].

Однією із головних проблем на шляху міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах влади є неповна реалізація положень міжнародно-правових актів. Уповільнена імплементація даних положень пов'язана не стільки з об'єктивними економічними і соціально-культурними передумовами, скільки з відсутністю політичної волі у державних лідерів, необхідної для здійснення комплексної багатосуб'єктної антикорупційної політики [166, с. 336].

Контроль за виконанням країнами взятих на себе зобов'язань міжнародних конвенцій покладено на The Group of States against Corruption (GRECO, Групу держав проти корупції). Дана міжнародна організація – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу, – спрямована на вдосконалення методів боротьби з корупцією в державах-учасниках, а також створення бази для обміну позитивним досвідом у сфері виявлення, запобігання та протидії корупції. GRECO встановлює антикорупційні стандарти діяльності країн-учасниць організації та здійснює контроль за практикою дотримання цих стандартів. Організація сприяє виявленню недоліків у національній антикорупційній політиці, надає пропозиції нормативно-правового, інституціонального або оперативного характеру тощо. Членом GRECO є також і Україна.

Досліджуючи сучасну систему заходів, що вживаються світовою спільнотою для викорінення корупції на універсальному рівні, необхідно зазначити, що у травні 2016 р. у Лондоні за ініціативою прем'єр-міністра Великобританії Девіда Кемерона відбувся перший Глобальний антикорупційний Саміт. В роботі Саміту взяли участь представники понад сорока держав світу. Важливо зазначити, що Україна приєдналася до спільної Декларації Глобального антикорупційного саміту та зобов'язалась виконувати її положення та здійснювати пріоритетні кроки щодо подолання корупції, озвучені на Саміті.

Підтримавши вказану Декларацію, Україна держава зобов'язалась забезпечувати за участю державних органів, насамперед, ДФС такі антикорупційні заходи [74, с. 33]:

- запровадження міжнародних стандартів по боротьбі з відмиванням грошей;
- забезпечення перевірки точності інформації про кінцевих бенефіціаріїв компаній;
- зменшення можливості для корупції в зонах високого ризику;
- налагодження та підтримка співпраці з іншими країнами, міжнародними організаціями і громадянським суспільством щодо впровадження міжнародних стандартів антикорупційної діяльності.

Профілактика, запобігання, протидія і боротьба з корупцією у глобально-світовому масштабі, як заходи, що націлені на вироблення поваги та дотримання прав і свобод людини та громадянина, можуть реалізовуватися у декількох напрямках. Серед основних напрямів міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією вирізняємо такі: практичний (як приклад: надання необхідних предметів, речовин тощо для здійснення експертизи, розслідування та інших заходів); інформаційно-освітній (як приклад: обмін інформацією між відповідними міждержавними антикорупційними органами, освітній обмін працівниками компетентних установ та організацій); нормотворчий (як приклад: участь у процесах удосконалення нормативно-правової бази міжнародного співробітництва) [135, с. 141]. Беручи до уваги характер і тип злочинності, напрями міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією можна типологізувати таким чином: співробітництво у боротьбі з міжнародними злочинами; співробітництво зі злочинами міжнародного характеру; співробітництво у боротьбі зі загально-кримінальною злочинністю [166, с. 336].

Також, міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією відповідно до принципу його організації можна поділити на два такі рівні: 1) вищий міжнародний політичний рівень (виконання зобов'язань взятих на себе відповідно до міжнародних договорів; екстрадиція злочинців, які вчинили

корупційні злочини тощо); 2) співробітництво на рівні інституцій громадянського суспільства (діяльність громадських організацій; освітньо-наукова співпраця; заходи з підвищення антикорупційної грамотності суспільства; розробка сучасних комунікаційних систем; розповсюдження та популяризація загальнолюдських цінностей тощо) [22, с. 119].

На сьогодні міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією в органах публічної влади ведеться відразу у декількох напрямках – як між державами, так і за участю транснаціональних суб'єктів. При цьому варто парадоксально відмітити, що міждержавне співробітництво хоча і є осердям міжнародної боротьби з корупцією, залишається однією із головних причин її низької ефективності. Вирішувати проблему корупції в органах публічної влади зусиллями тільки держав, у частині з яких корупція є засобом здійснення влади, без підтримки громадянського суспільства у даний час не є можливим.

Як засвідчує світовий досвід, корупція в тій чи іншій мірі притаманна всім державам без виключення. Навіть держави, що результативно з нею ведуть боротьбу, не убезпечені від проявів корупції у різних рівнях влади, зокрема у вищих [210, , с. 66].

Досвід молодих держав, зокрема, пострадянських, наприклад таких як Україна, Азербайджан тощо, переконливо свідчить про те, що у держави і у громадянського суспільства, що перебуває на етапі свого становлення, не вистачає необхідних можливостей для здійснення ефективних заходів боротьби з корупцією. Саме тому архіважливе значення має міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією в органах публічної влади, адже лише ті держави, що будуть найбільш відкриті для конструктивної взаємодії з глобальним громадянським суспільством у сфері запобігання та протидії корупції відбудуться як ефективні та конкурентоспроможні.

Завдання боротьби з корупцією в органах публічної влади в Азербайджанській Республіці продовжує позиціонуватися як пріоритетне. За даними Transparency International в 2021 році у порівнянні з 2020 роком кількість корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією в

Азербайджані лишилась на тому ж місці [122]. Серед причин такої ситуації, за оцінкою експертів є: нездатність окремих чиновників встояти перед спокусою збагачення, а також в організаційних прорахунках: керівники державних та інших органів не знають норм антикорупційного законодавства; вимогливість щодо їх дотримання підлеглими працівниками – низька; робота кадрових, юридичних та інших служб щодо державних посадових осіб ведеться неналежним чином. В якості варіативних заходів поліпшення ситуації експертне середовище бачить перевірку на поліграфі осіб, які претендують на посади із наявним корупційним ризиком; вдосконалення механізмів декларування майна і доходів; удосконалення системи держзакупівель у частині термінів виділення грошей; введення у закладах вищої освіти спеціального курсу, присвяченого питанням корупції [16, с. 230].

Для істотного поліпшення ситуації у сфері протидії корупції таких заходів недостатньо. Забезпечення ефективної боротьби з корупцією, за оцінками профільних міжнародних організацій, вимагає, крім підвищення ролі громадянського суспільства та залучення широких верств громадськості до контролю за витрачанням бюджетних коштів, забезпечення де-факто, а не де-юре незалежності судової гілки влади; підвищення рівня підзвітності адміністративних органів суспільству. Наголос на притягнення до відповідальності, роз'яснювальну та профілактичну роботу, незважаючи на всю важливість цієї роботи, спрямований більшою мірою на боротьбу з корупціонерами, ніж із корупцією як із антисоціальним явищем. Якщо країна націлена на викорінення або, щонайменше, мінімізацію корупційних проявів, необхідно активізувати та покращити співпрацю із міжнародними антикорупційними організаціями (GRECO, Transparency International та ін.).

Одним із ключових елементів формування та впровадження сучасної ефективної антикорупційної системи постає обопільна взаємодія країн, особливо їх органів, що здійснюють правоохоронну діяльність, на регіональному та міжнародному рівнях, а також активна участь у комплексі заходів боротьби з корупцією, запроваджених Радою Європи, Організацією Об'єднаних Націй,

Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Інтерполом та іншими міжнародними організаціями [178, с. 145].

У глобалізаційному світі боротьба з корупцією в органах публічної влади лише на національному рівні держав не вбачається мега ефективною. З огляду на дані Міжнародної антикорупційної організації Transparency International щодо рейтингу корупції в Україні та Азербайджані [122] доходимо висновку, що обсяг корупції в країні може залежати від політичної системи та режиму. Як показує минуле і сьогодення, більшість авторитарних режимів (до яких певний час належали визначені у предметі дослідження країни) є корумпованими у більшій мірі у порівнянні із країнами з довготривалими демократіями. У даній ситуації зміна влади у державі шляхом періодичного проведення демократичних виборів за участю міжнародних спостерігачів виступає дієвим профілактичним заходом щодо запобігання та протидії корупції в органах публічної влади.

Чинники результативної боротьби з корупцією вже доволі тривалий час відомі міжнародному співтовариству та практично апробовані ним. До основних із таких чинників відносимо: відкритість влади; прозорість та чітку зрозумілість процедур прийняття державно-управлінських рішень; ефективні механізми контролю громадянського суспільства за діяльністю державних установ; свободу слова, незалежність засобів масової інформації тощо [166, с. 336].

У контексті розуміння світовою спільнотою сучасних масштабів корупції, її проявів та наслідків, основна увага свідомого міжнародного товариства приділяється питанням усунення першопричин явища корупції, а не боротьбі з його конкретними проявами. Тому правовим системам привалюючої кількості розвинених країн, особливо країн-членам Європейського Союзу, не властиве використання терміну «боротьба» (а отже, і його змістовної сутності) у своєму законодавстві. Європейські нормотворці закріпили у своїх тематичних правових актах принципи попередження і запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаних із корупцією, що стосуються певної сфери життєдіяльності країни та людини. Вживання терміну «боротьба з корупцією» (а

отже, і здійснення низки відповідних заходів) більш характерне для країн Співдружності Незалежних Держав.

Серед розвинутих демократій та передових країнах світу на національному та міжнародному рівнях вирізняється процес, спрямований саме на профілактику та здійснення превентивних заходів щодо корупції з метою дотримання основоположних прав і свобод людини та громадянина [164, с. 30]. Зокрема це реалізується шляхом прийняття міжнародних нормативно-правових актів, серед яких конвенції, декларації, угоди тощо, що спрямовані на співпрацю та взаємодію між різними державами світу в антикорупційній сфері. У даному напрямі хоч і здійснено достатньо багато, однак викорінення корупції потребує як активнішого запровадження міжнародних правових стандартів, норм та принципів щодо профілактики та протидії виникнення явища корупції у національне законодавство кожної із країн, так і їх найвідповідальнішої реалізації [135, с. 140].

При чітко вираженій і помітній різниці у методах і засобах боротьби, успіхах та невдачах при здійсненні антикорупційної політики, сьогодні об'єктивно існує низка проблем, що не дозволяють державам ефективно боротися з корупцією в органах публічної влади. До таких проблем відносяться: складність виявлення передумов, причин, чинників виникнення тощо корупції; неможливість здійснення об'єктивного вимірювання рівня корупції (станом на сьогодні і досі існує лише Індекс сприйняття корупції); псевдо-підтвердження націленості влади на боротьбу з корупцією. До сьогодні у світі не існує універсальної і точної системи, що дозволяє визначити рівень корупції у державі. Наявність даної системи допомогла б змістовно і ґрунтовно вибудувувати світову антикорупційну стратегію, сформувані дієвіші засади міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади і знаходити відповідні засоби для боротьби з корупцією в тій чи іншій державі [19, с. 40].

У 20-х роках ХХІ столітті найбільш ефективним і, ймовірно, єдином можливим засобом боротьби з державною та міждержавною корупцією, з огляду на її транснаціональний характер, є міжнародне співробітництво. Лідери

переважної більшості держав світу визнають необхідність міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією загалом, та в органах публічної влади зокрема, і готові в ньому, в тій або в іншій мірі, брати участь, незважаючи на труднощі, що виникають в реалізації антикорупційних програм, стратегій та політик.

Країни Європи почали формувати свої національні антикорупційні політики за довго до прийняття Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. У результаті чого вони різняться за внутрішнім змістом і якістю, але у будь-якому випадку вони заохочують до здійснення певних тематичних заходів у сфері антикорупції. Незабаром після прийняття Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2006 року щонайменше 22 країни Європи сформулювали та прийняли власні державні антикорупційні політики, що різняться своєю якістю. Варто відмітити, що у деяких державах ініціатором та найактивнішим учасником процесу розробки проекту антикорупційної політики виступили інститути громадянського суспільства. Так наприклад у Болгарії перша антикорупційна стратегія в її історії була сформульована громадською організацією. The Group of States against Corruption (GRECO, Група держав проти корупції), – найвпливовіший суб'єкт з моніторингу боротьби з корупцією в Європі, під час свого першого оцінювального заходу виявила, що Болгарія, Фінляндія, Греція, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Словенія, Іспанія та США досі не мають національних скоординованих між різними суб'єктами антикорупційної політики відповідних тематичних стратегій, які б були задовільними у всіх відношеннях. І тільки через рік-два по завершенню проведення оцінки Болгарія, Польща та Словенія прийняли власні стратегії та виконали взяті на себе міжнародні зобов'язання. Антикорупційні стратегії не є абсолютно ідеальними і досі. Навіть для держав, що мають власні національні стратегії, GRECO були сформульовані відповідні рекомендації відносно їх покращення з метою максимального дотримання міжнародних стандартів та практики [178, с. 294-295].

Опираючись на вище наведене доходимо висновку що велика кількість країн із різним рівнем свого розвитку розробляють та реалізують національні антикорупційні стратегії. Це означає, що держави використовують системний підхід для створення механізмів мінімізації явища корупції. Сьогодні кожна країна має мати у своєму нормативно-правовому доробку антикорупційну стратегію державного розвитку із обов'язковим системним та періодичним переглядом тематичних положень.

Все більшого значення у межах міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади відіграють інституції громадянського суспільства, що у певній мірі виступають протипоставленням офіційній владі. Влада далеко не всіх держав через історичну традиційність культурно-політичних підвалин своєї життєдіяльності усвідомлює необхідність боротьби з корупцією. Парадокс постає у тому, що без державно-владної підтримки боротьба з корупцією в органах публічної влади зусиллями лише громадянського суспільства априорі не може бути надефективною.

У найближчому майбутньому з урахуванням активізації діяльності громадських організацій та об'єднань, інтенсивного розвитку інформаційних технологій, збільшення суспільно-політичного впливу соціальних мереж комунікації можливе остаточне завершення процесу формування глобального громадянського суспільства, яке може постати провідним суб'єктом у боротьбі з корупцією в органах публічної влади на міжнародному, а отже, і як наслідок, – на національному рівнях.

Отже, міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією в органах публічної влади – це багатостороння взаємоузгоджена діяльність як мінімум квінтету основних суб'єктів запобігання та протидії корупції: національних урядів держав, міжнародних антикорупційних інституцій, громадянського суспільства, бізнес-структур та експертного середовища у різноманітних її формах та проявах, що постає у сучасному глобалізаційному світі одним із ефективних механізмів боротьби з корупцією в органах публічної влади, а отже і складовою державної політики в сфері запобігання і протидії корупції.

Відповідно до поставленої на даному етапі наукового дослідження мети, узагальнення результатів здійсненої роботи надало можливість сформулювати нищенаведені теоретико-практичні висновки.

Явище корупції в органах публічної влади та його негативні наслідки є глобальною проблемою сучасного світу. Слід констатувати, що на тлі боротьби із коронавірусною інфекцією, у світовій політиці, комплексу проблем корупції приділяється недостатня кількість уваги. Будучи однією із глобальних проблем сучасності, корупція відрізняється від них більш тісним взаємозв'язком з іншими глобальними проблемами. Вона підриває основи ринкової економіки, знижує інвестиційну привабливість держави, є порушенням основ демократії, веде до нерівномірного розподілу доходів і зростання бідності. Корупція в органах публічної влади, будучи живильним середовищем для організованої злочинності, міжнародного тероризму та наркоторгівлі, знижує авторитет держави на міжнародній арені і підриває довіру громадськості до влади. Якість державного управління в цілому падає, соціальна напруга, що зростає створює передумови для соціальних протестів і революцій, цілісність і саме існування держави ставиться під загрозу через тотальну корупцію в органах публічної влади, адже саме вони створюють відповідні умови для існування та розвитку суспільства.

Явище корупції в органах публічної влади та його наслідки постають сьогодні нагальною для вирішення проблемою для багатьох країн світу, зокрема і для України та Азербайджану. Незважаючи на певні здобутки, опираючись на показники Transparency International [122] слід констатувати, що дані країни приділяють недостатню уваги міжнародному співробітництву у боротьбі з корупцією саме в органах публічної влади, особливо на рівні взаємодії недержавних суб'єктів антикорупційної діяльності. При цьому, у контексті явища глобалізації, участь у даному співробітництві для зазначених країн об'єктивно є вкрай важливою.

З метою підвищення ефективності боротьби з корупцією в органах публічної влади України та Азербайджану необхідно брати активнішу участь у

міжнародному співробітництві. Керівництво цих країн має усвідомити необхідність і результативність комунікаційної відкритості для взаємодії з глобальним громадянським суспільством у боротьбі з корупцією для позиціонування себе як рівноправного суб'єкта міжнародної політики.

З урахуванням результатів наукового дослідження на даному етапі вважаємо за доречно запропонувати деякі практичні рекомендації щодо підвищення якості антикорупційних заходів запобігання та протидії корупції для України у межах міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади:

- з метою поширення глобального антикорупційного стандарту поведінки доцільним вбачається на рівні держави із залученням міжнародних спеціалістів створення експертної групи, що займалася б аналізом ймовірних передумов виникнення проявів корупції саме в органах публічної влади й вживала комплексних заходів щодо їх мінімізації і профілактики корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією;

- представлення міжнародній антикорупційній спільноті ініціативи щодо створення вузькоспеціалізованого міжнародного органу при Організації Об'єднаних Націй, що спеціалізувався би на розробці та реалізації превентивних антикорупційних заходів в органах публічної влади;

- у межах підвищення кваліфікації державних службовців категорії «А» ввести до програми навчання обов'язкові для засвоєння модулі пов'язані із вивченням найкращих і передових практик міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади.

Перспективними напрямками подальших теоретико-практичних досліджень, що будуть розкриті на наступних підрозділах роботи є такі:

- формування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції як чинника забезпечення національної безпеки України з урахуванням міжнародного досвіду;

- взаємодія вітчизняних органів публічної влади та міжнародних інституцій громадянського суспільства у запровадженні системи заходів антикорупційної спрямованості.

Отже, на даному етапі дослідження сформульовано та вирішено актуальне наукове завдання у галузі державного управління, що полягає в аналізі, узагальненні та висвітленні сучасного стану міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади та визначення користі від участі у міжнародному антикорупційному співробітництві для України та Азербайджану. Результати наукового дослідження, наведені висновки і пропозиції слугують підґрунтям для подальшого теоретико-практичного дослідження механізмів запобігання та протидії корупції і подальших наукових досліджень.

3.2. Концепт формування та ефективного функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції

Незмінним постулатом у межах нашого наукового дослідження постає твердження відносно того, що сьогодні запобігання та протидія корупції є одним із пріоритетних напрямів державної політики будь-якої сучасно-розвинутої держави світу. Вирішення державних стратегічних антикорупційних завдань в Україні та Азербайджані обумовлює необхідний рівень забезпечення національної безпеки країн, а також створення умов для захисту конституційних прав і свобод громадян. Рішення означеної проблеми носить як національний, так і міжнародний характер.

Об'єктивно слід зазначити, що тематику формування та практичної реалізації механізмів запобігання та протидії корупції у конкретних країнах, наприклад, у досліджуваних нами Україні, Азербайджані та найменш корумпованих державах світу розглядало чимало вітчизняних і закордонних дослідників як галузі державного управління, так і політології, права, юриспруденції, соціології тощо. Однак проблеми у досліджуваній сфері не покидають позиції у проблематиці, що потребують нагального розв'язання та

вимагають комплексного підходу до їх вирішення – поєднання теорії та практики, адже рівень корумпованості може розглядатися як потужний декаталізатор реформ у будь-якій сфері.

Основною передумовою для розуміння внутрішньої змістовної сутності багатоаспектного поняття «механізм запобігання та протидії корупції» є основоположна дефініція державно-управлінської науки, а саме – «механізм державного управління». У контексті удосконалення категоріального апарату науки «Державне управління», інтегральне визначення даної дефініції у її широкому розумінні надав О. Радченко, за яким «механізм державного управління» – це системна сукупність інститутів, структур, послідовних дій, форм, станів та процесів у державі як продукт організованої людської діяльності, що має за мету реалізацію інтересів і потреб людей та вирішення нагальних суспільно-політичних проблем за рахунок державного впливу й регулювання суспільної життєдіяльності на основі усталених суспільних цінностей, норм і правил; є формою реалізації функцій держави та має в якості суб'єкта органи державного управління [144, с. 24].

Опираючись на вище наведене визначення, а також на основі розробленої А. Михненком класифікації механізмів запобігання та протидії корупції під якими автор розуміє – складну систему комплексних дій, спрямовану на виявлення, припинення, обмеження поширення і запобігання корупційних дій у сфері суспільно-владних відносин [68, с. 217] (враховуючи в угруповання заходів запобігання та протидії корупції на державній службі, що зроблене Н. Кризиною), виділимо та охарактеризуємо найбільш актуальні сьогодні, на нашу думку, механізми запобігання та протидії корупції.

Соціально-економічний механізм запобігання та протидії корупції. Соціально-економічний механізм запобігання та протидії корупції представляє собою організаційно-технологічний компонент управління системою підтримки соціального порядку, сукупність методів запобігання, розслідування, санкціонування відповідальності, зниження шкоди наслідків девіантної корупційної поведінки суб'єктів взаємодії у сфері реалізації владних

повноважень, у формі ефективної взаємодії складових соціальної структури (інститутів, організацій, соціальних груп, норм, цінностей тощо), досягнення функціональності, дотримання адміністративних регламентів і норм поведінки посадових осіб органів державного і муніципального управління [8, с. 62].

У межах даного механізму на особливу увагу заслуговують тематично-актуальні механізми профілактичного напрямку. З метою підвищення ефективності соціально-економічних механізмів профілактики корупційної поведінки серед населення науковцями [17; 31; 51; 76; 152; 164; 170; 171; 192; 194; 204;] запропоновано такі три основні актуальні положення.

1. Основоположне місце у процесах наукового забезпечення системи профілактики корупції мають посісти заходи подальшого безупинного розвитку антикорупційної нормативно-правової бази у відповідності з сучасними міжнародними нормами адаптованими до вітчизняних реалій і соціально-правових засобів запобігання та протидії корупції серед різних категорій населення, а саме необхідно:

а) продовжити розробку і юридичне закріплення кримінологічних ланцюжків зростання ступеня суспільної небезпеки корупційних правопорушень на основі родинних формулювань їх об'єктивної сторони: від найменших – дисциплінарних, до адміністративних, а потім, і до найбільших – кримінальних;

б) удосконалювати нормативно-правове поле функціонування публічної служби;

в) передбачити розширення обсягу повноважень служб управління персоналом органів влади, які повинні мати додаткові важелі управління щодо антикорупційної перевірки при найменшій підозрі (на основі інформації, що надійшла, за винятком анонімної, ініціативно, за рішенням комісії із врегулювання конфлікту інтересів, зверненням громадян і організацій) без згоди тієї особи, відносно якої здійснюється ця перевірка (дана згода має бути отримана під час прийняття на відповідну службу), але з її повідомленням.

2. Необхідне проведення ґрунтовних та комплексних наукових досліджень соціально-психологічних методів розвитку критичного мислення та навчання

навичкам безпечного отримання та використання інформації сучасною молоддю (як однією із основоположних категорій населення, яка формуватиме майбутнє «обличчя» держави) з проблем корупції, формування правових компетенцій з аналізу існування виникаючих при цьому колізій, а також правильній оцінці достатності, правомірності і оперативності прийнятих заходів до порушників ;

3. Потрібні наукові роботи у галузі інформатики, інформатизації навчального процесу у частині активного розвитку цифрового освітнього простору за рахунок включення інтернет-сервісів, що містять об'єктивну інформацію з проблем корупції, прийняття державою заходів впливу на осіб, які вчинили корупційні правопорушення або правопорушення, пов'язані із корупцією; при цьому важливо постійно розширювати перелік застосовуваних освітніх технологій, що передбачають збір, систематизацію навчальної інформації, а також адаптації результатів аналізу великих даних відповідно до когнітивних особливостей учнівської молоді; досить перспективним у цьому плані є створення віртуальних тренажерів, що мають великі можливості для включення пізнавальних і комунікативних процесів учнівської молоді в освоєння компетенцій щодо здійснення професійної діяльності з відкиданням корупційних практик.

Отже, сучасне суспільство, що характеризується зокрема і явищем цифровізації, трансформує деякі умови реалізації соціально-економічних механізмів запобігання та протидії корупції серед різних категорій населення, особливо серед молоді, які пов'язані як зі зміною ціннісно-мотиваційної структури особистості сучасних людей (особливо молодих) з «розмиванням» традиційних орієнтацій на безумовне домінування адміністративного регулювання системи соціального контролю поведінки та діяльності чиновників, використання альтернативних джерел інформації, обліку авторитетних лідерів громадської думки, так і появою додаткових цифрових сервісів забезпечення прозорості здійснення владними інститутами повноважень у сфері публічного управління, і що у свою чергу вимагає удосконалювати соціально-правові, організаційно-технологічні та психолого-педагогічні основи їх діяльності .

Резюмуючи предметну сутність соціально-економічного механізму запобігання та протидії корупції зазначаємо, що його *соціальна складова* полягає у створенні системи суспільно-економічних відносин, за якої правомірною поведінкою державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, політичних і громадських діячів, урядовців та високопоставлених чиновників є соціально престижною і вигідною; забезпеченні справедливої та адекватної оплати праці, завдяки чому можна було б уникнути негативних проявів фаворитизму, непотизму кумівства, протегування, клановості та сімейності. *Економічна складова* полягає у нейтралізації чинників тінізації національної економіки, формування прозорих сприятливих умов господарювання, як рушійних сил економічних явищ та процесів; якісне задоволення потреб ринку; активне впровадження економічних стимулів виробництва й матеріальних стимулів праці тощо.

Міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції. У зв'язку з тим, що явище корупції набуло сьогодні транснаціонального характеру, односторонніх зусиль, прийнятих державами для максимальної мінімізації корупції, явно недостатньо. Корупційні злочини все частіше виходять за межі однієї держави. З цієї причини, як зазначалося у пп. 3.1 увагу міжнародної спільноти у значній мірі зосереджено на процесах ліквідації корупції як проблеми, що носить не тільки внутрішньодержавний, а й міжнародний характер. Відповідно, проблематика міжнародно-правового запобігання та протидії корупції потребує особливої уваги з боку всього світового співтовариства і є одним з важливих напрямів політики кожної держави, що поважає права і свободи громадян і захищає ці права саме правовими засобами.

Виходячи з того, більшість науковців під міжнародним співробітництвом у сфері запобігання та протидії корупції розуміють систему взаємодії держав в особі їхніх органів, міжнародних урядових і неурядових об'єднань, транснаціональних організацій і міжвідомчих зв'язків у сфері запобігання та протидії корупції, змістовне наповнення дефініційної конструкції «міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції» позиціонує даний механізм

як сукупність різних за своєю природою і функціями юридичних засобів, організованих за принципами системності, взаємопов'язані та взаємообумовлені, які утворюють комплекс правових елементів, що становлять на основі спільної мети щодо запобігання та протидії корупції єдину систему впливу на суспільні відносини.

Даний механізм зорієнтований на комплексне застосування низки різноманітних заходів: організаційних; кадрових; просвітницьких; виховних; правових тощо.

Архіважливе значення у межах міжнародно-правового механізму запобігання та протидії корупції відіграють тематичні нормативно-правові акти. Міжнародно-правові механізми реалізації антикорупційних документів отримують змістовну підтримку у вигляді різноманіття відповідних внутрішньодержавних заходів. Так, у статті 65 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року зазначено, що кожна держава-учасниця вживає відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства необхідні заходи, включаючи законодавчі та адміністративні, для забезпечення виконання своїх зобов'язань, що випливають з Конвенції [79]. Сьогодні до даної Конвенції приєднані країни світу, які цілком свідомо взяли на себе зобов'язання діяти згідно із принципами системності, чесності, прозорості, відкритості, публічності та співпраці, реалізуючи на цій основі державну політику у сфері запобігання та протидії корупції.

Складовими елементами міжнародно-правового механізму запобігання та протидії корупції, встановленими у Конвенції, слід назвати також заходи з контролю над державними закупівлями та управління публічними фінансами, над судовими органами і органами прокуратури щодо зміцнення їх непідкупності; зміцнення стандартів бухгалтерського обліку та аудиту у приватному секторі; встановлення у ньому ефективних цивільно-правових, адміністративних або кримінальних санкцій за недотримання цих заходів та ін.

Варто наголосити на тому, що запобігання та протидію корупції на загальносвітовому рівні забезпечують зусиллями багатьох міжнародних

організацій: Організацією Об'єднаних Націй, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Спеціальною групою протидії у сфері фінансів, Міжнародною організацією вищих органів фінансового контролю, Радою Європи, Групою держав проти корупції та ін., які розробляють і приймають акти, що регламентують міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції і визначають основні інструменти і механізми в окремих сферах суспільного життя і державного управління. Ці акти носять обов'язковий характер. Як бачимо, міжнародне співтовариство прагнуло законодавчо врегулювати відносини у сфері запобігання та протидії корупції шляхом прийняття численних актів, починаючи з розробки правових норм кримінально-правового, цивільно-правового характеру та закінчуючи підготовкою специфічних документів. Однак й до сьогодні немає вагомих підстав вважати, що досягнута належна скоординованість правових засобів і практичних механізмів запобігання та протидії корупції [28].

На нашу думку як українська, так і азербайджанська сторони не мають бездумно ратифіковувати і керуватися абсолютно всіма новими міжнародними антикорупційними нормативно-правовими актами мотивуючи це вибором європейського вектору свого розвитку, у зв'язку із тим, що дійсної уваги з максимальним коефіцієнтом результативності заслуговують тільки ті акти, що реально здатні врахувати національну ментальність, історію, культуру та адаптуватися до умов національного законодавства для сприяння активізації суспільного розвитку держав.

Отже, питання запобігання та протидії корупції, регламентовані численними міжнародними актами і регулюють різні аспекти цього полікомпонентного антисоціального явища, вимагають науково-обґрунтованого, системного і комплексного підходу до антикорупційних заходів, що вживатимуться.

Інституційний механізм запобігання та протидії корупції. В інституційному механізмі запобігання та протидії корупції виділяємо два рівня його функціонування: публічно-муніципальний і публічно-державний. У межах

публічно-муніципального рівня передбачається розгляд сутності організації та здійснення антикорупційної діяльності органами місцевої влади загальної та спеціальної компетенції, іншими державними інститутами, а також інститутами громадянського суспільства муніципального рівня. У межах публічно-державного рівня зазначеного механізму можна розглядати діяльність органів державної влади та інших державних органів, наділених компетенцією антикорупційного характеру, а також інститутів громадянського суспільства – загальнодержавного і регіонального значення [15, с.118; 163, с 42].

Крім того, варто зазначити, що успішна реалізація положень багатокomпонентних антикорупційних заходів, неможлива без організації та функціонування публічно-правових інститутів загальної та спеціальної компетенції, а також інститутів громадянського суспільства, покликаних забезпечувати формування і виконання профільних нормативних і програмних положень, безпосередньо здійснювати заходи із запобігання та протидії корупції. Тобто, в інституційному механізмі знаходить своє вираження динамічна сторона комплексу антикорупційних механізмів, а домогтися результативної реалізації антикорупційних заходів як на місцевому рівні, так і на загальнодержавному можливо лише за умови поєднання і дієвості правової статички і динаміки у даній сфері.

Ведучи мову про сучасний стан складових інституційного механізму слід наголосити на тому, що передбачений Законом України «Про запобігання корупції» перелік спеціально уповноважених суб'єктів в сфері протидії корупції (органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції) не вичерпує інституційного механізму запобігання та протидії корупції в Україні. Обов'язковою складовою тут мають виступати і реально-дієві інститути громадянського суспільства.

Як зазначає І. Милосердна. «для проведення ефективної антикорупційної політики складні завдання постають перед великою кількістю відповідних суб'єктів з різним обсягом компетенції: від міжнародних організацій та

інституцій до муніципальних утворень, місцевих інститутів громадянського суспільства і окремих осіб. Відповідно, необхідними кроками виступають: становлення суспільства як рівного партнера в розробці та реалізації національної стратегії протидії корупції; залучення різних інститутів громадянського суспільства до антикорупційної протидії» [97, с.37].

При цьому недостатню ефективність діянь в антикорупційній сфері дослідник безпосередньо пов'язує з низьким рівнем взаємодії між органами публічної влади і інститутами громадянського суспільства, яку, між тим, передбачено низкою тематичних міжнародних нормативно-правових актів: Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Загальними рекомендаціями щодо заходів боротьби з корупцією і забезпечення добропорядності співробітників органів юстиції та безпеки тощо [54]. Отже, ступінь ефективності запобігання та протидії корупції пов'язаний з обов'язковою взаємодією між органами публічної влади і інститутами громадянського суспільства, а ініціатива даної взаємодії має належати здебільшого саме органам публічної влади.

Що стосується напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства в сфері запобігання і протидії корупції, то найбільш перспективними сьогодні, вбачаються такі з них: формування серед громадськості нульової толерантності до проявів корупційної поведінки, включаючи активне та системне здійснення інформаційно-просвітницьких заходів; громадський контроль та антикорупційна експертиза нормативно-правових актів, їх проектів та управлінських рішень; налагодження системної співпраці з органами публічної влади з питань запобігання та протидії корупції; реалізація делегованих повноважень органів публічної влади; здійснення альтернативних соціологічних досліджень щодо виявлення рівня корупції у сучасній Україні та ефективності здійснення заходів антикорупційної спрямованості тощо [54; 26, с. 285]. Реалізація зазначених напрямів діяльності більш актуальною вбачається на рівні місцевого самоврядування, а функціонування міжрегіональних та державного масштабу антикорупційних громадських організацій бачиться більш адекватним з точки

зору оптимізації вирішення завдань при реалізації заходів запобігання та протидії корупції

Морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції. Свою специфіку та надактуальне значення для сучасних України та Азербайджану має морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції. Він спрямований на забезпечення ментальних змін щодо суспільного засудження корупції.

Складність у реалізації ефективних процесів запобігання та протидії корупції полягає зокрема і у тому, що корупція є не лише соціальним, але і психологічним, моральним та етичним явищем, так як вона не існує поза діяльністю та поведінкою людей. Отже, корупція – це ще й спосіб мислення, що визначає спосіб життя людини і життєдіяльності країни.

Моральні, етичні та психологічні аспекти разом із соціальними та правовими чинниками мають досить великий вплив на сумлінність суб'єктів владних повноважень при виконанні ними своїх посадових обов'язків, оскільки останні, як правило, завжди приймають рішення у першу чергу на підставі власного апробаційного досвіду, суб'єктивно-психологічного відношення до конкретно-виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціальному та матеріальному становищі.

Суб'єкти владних повноважень зобов'язані, перш за все, саме знати основоположні принципи та норми, якими вони мають керуватися у своїй повсякденній роботі, та чіткі межі допустимої поведінки. Цього можна досягнути шляхом систематичного та постійного інформування і викладення зазначених етично-моральних норм та принципів публічної служби. Зокрема, це кодекс доброчесної поведінки, що дозволить досягнути єдиного розуміння зазначених принципів та норм як на всіх рівнях державного управління, так і більш широких колах суспільства. Також, у межах публічної служби мають діяти адекватні механізми підзвітності: публічні службовці мають бути підзвітні не лише керівництву, а і суспільству. Засоби реалізації підзвітності можуть бути як

внутрішніми по відношенню до установи або відомства, так і діючими у масштабах усього державного апарату [167].

С. Тимофеев акцентує увагу що формування у громадян культури як загальної, так і антикорупційної, має бути першочерговим пріоритетом для всієї системи публічного управління, яка виступає одночасно у таких ролях: «взірець», «механізм- провідник», «спостерігач», «випробувач», «дослідник». Науковець зазначає, що нормативні акти антикорупційного характеру необхідно створювати за наступними принципами формування антикорупційної культури: 1) у відносинах чиновника та громадянина головним є додержання принципу «одна сторона не бере хабарів – інша не дає»; 2) базові постулати політичної культури максимально доводиться до відома кінцевому споживачу – тобто пересічному громадянину; 3) закріплення у свідомості громадян морально-етичних норм антикорупційного характеру; 4) активне залучання громадськості до розгляду питань проявів корупції, а також практиці боротьби з цим явищем [170, с. 960].

Захист громадської свідомості від корупційного впливу, який, зокрема, включає збереження моральних цінностей та зростання суспільної свідомості, має де-факто стати одним із стратегічних напрямів запобігання та протидії корупції [143]. Для ефективної антикорупційної діяльності повинна існувати саме дієва соціальна база, що, зокрема, знаходить активний прояв у бажанні значної частини суспільства протидіяти антисоціальному явищу корупції. За відсутності такого психологічного настрою суспільства антикорупційна діяльність спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції не матиме надто позитивного ефекту

Загальноприйняті морально-етичні норми і принципи людської поведінки повинні бути широко представлені та чітко відображені у нормативно-правовій системі, що виступає першоосновою для доведення мінімально-обов'язкових норм і принципів поведінки до відома кожного учасника суспільних відносин [100, с. 4].

Усвідомлюючи та враховуючи психологічну складову корупційної поведінки людини, висуваємо припущення, що особа, яка стає на антигуманний шлях здійснення корупційних діянь не є корумпованою від природи. Риск корумпованості поведінка особи набуває у процесі власної соціалізації. Отже, стане чи ні особа корупціонером залежить не стільки від того, які традиції або психологічні настанови вона увібрала у себе на початку свого життя, а від того, в якій суспільній атмосфері вона свідомо зростала, який психологічний клімат панував навколо неї, які вчинки визнавалися аморальними, а які з боку моралі заохочувались. Отже, мова йде про суспільну свідомість, у якій фіксується велика кількість аспектів суспільного життя, зокрема відношення громадян до закону та їх ставлення до корупції

В існуючих офіційних антикорупційних нормативно-правових актах України та Азербайджану не приділяється достатньої уваги механізмам формування антикорупційної свідомості, а наявні елементи представляються більшою мірою формальними. В цілому всю сукупність можливих механізмів формування антикорупційної свідомості політичними засобами, зокрема із залученням політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства, можна об'єднати у декілька груп:

- політичні або політико-правові, що включають розробку і вдосконалення відповідних нормативних правових і підзаконних актів, а також доктринальних документів і положень антикорупційної спрямованості, що передбачають окремі методи розвитку правосвідомості;

- виховні або освітньо-виховні, що включають різні засоби навчання, розвитку професійних компетенцій службовців, виховання у громадян в цілому почуття неприйняття корупції та негативного ставлення до неї;

- прогностичні, що включають розвиток системи антикорупційного моніторингу, транслявання його на сферу поведінки владно-управлінських суб'єктів;

- організаційні, що включають координацію та узгодженість дій усіх органів влади, громадських організацій, засобів масової інформації та інших

інститутів з питань розвитку антикорупційної свідомості службовців і представників громадянського суспільства.

Окрім прямого впливу на процеси розвитку і вдосконалення антикорупційної свідомості публічних службовців системними механізмами (розвиток професійних і особистісних компетенцій, вдосконалення системи антикорупційної освіти і підготовки, проведення тематичних конференцій і форумів тощо), особливу увагу необхідно приділяти чинникам і процесам, що мають опосередкований вплив на формування антикорупційної свідомості службовців і всіх громадян в цілому. До таких можна віднести, наприклад, зміцнення авторитету публічної влади в очах громадянського суспільства, необхідність збільшення інформаційної прозорості процесу і прийняття будь-яких управлінських та інших рішень.

Важливі цілеспрямована і системна робота з громадською правосвідомістю та підвищення правової культури населення. Також варто спростити доступ громадян до відповідної інформації шляхом періодичного опублікування повних статистичних даних та інших матеріалів антикорупційної спрямованості на офіційних сайтах у мережі Інтернет і різних засобах масової інформації [184; 113].

Отже, сутність морально-психологічного механізму запобігання та протидії корупції полягає у формуванні у мешканців територіальних громад антикорупційної свідомості.

Організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції. Організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції орієнтований на запобігання та протидію корупції як з точки зору організаційно-процесуальних заходів, етичних і моральних норм і принципів, так і з боку міжнародної значимості її у системі суспільно-державних та публічних відносин. У сучасній публічній службі України та Азербайджану своєчасного оновлення, а отже, і подальшого удосконалення потребують адміністративні процедури, що зумовлюють порядок її проходження, зокрема проведення конкурсів на заміщення вакантних посад, кваліфікаційних іспитів тощо.

Отже, управлінська складова організаційно-правового механізму запобігання та протидії корупції передбачає чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень, оптимізацію чисельності державних структур з метою уникнення паралелізму у роботі, зменшення кількості контрольних та наглядових інстанцій. Правова складова – передбачає уніфікацію нормативно-правових актів у сфері публічної служби України, удосконалення процедур проведення атестації відповідних осіб тощо .

Суспільно-громадянський механізм запобігання та протидії корупції.

Головним інструментом суспільно-громадянського механізму виступає громадський контроль, якому притаманний величезний потенціал в антикорупційній сфері, але, слід констатувати, що на сучасному етапі розвитку українського та азербайджанського суспільства він діє не достатньо ефективно, хоча даний механізм може значно впливати на стан справ у сфері запобігання та протидії корупції, так як за своєю природою і внутрішньою сутністю вбачається найбільш незалежним і об'єктивним, який діє виключно в інтересах громадян, тобто спрямований на відстоювання інтересів суб'єктів антикорупційної діяльності.

Зрозуміло, що варіативність існування механізмів запобігання та протидії корупції об'єктивно не вичерпується наведеними механізмами. Як приклад, подальшої наукової уваги заслуговують такі із них як: *адаптаційний механізм запобігання та протидії корупції* (приведення вітчизняної структури публічної служби у відповідність до стандартів країн-членів Європейського Союзу тощо); *каральний механізм запобігання та протидії корупції* (створення сучасно-ефективної системи протидії явищу корупції, за якої вчинення корупційних дій неминуче тягне сувору відповідальність осіб, що винні у їх вчиненні, з настанням негативних соціальних і службових наслідків (втрати пенсійного забезпечення; обмеження кар'єрного зросту, зайняття політичною та іншою діяльністю тощо); *превентивний механізм запобігання та протидії корупції* (запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних дій тощо); *соціально-економічний механізм запобігання та протидії корупції* (вдосконалення процедур державного регулювання

економіки і розумне визначення сфер державної присутності у національній економіці тощо); *політичний механізм запобігання та протидії корупції* (зменшення впливу корупції на виборні процеси тощо) ; *кадровий механізм запобігання та протидії корупції* (спрямований на формування кадрового складу органів публічної влади, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та суб'єктів, на яких поширюється дія чинного антикорупційного законодавства. Від компетентності, ступеня знання законів, моральності зазначених суб'єктів залежить результативність заходів державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та стан, рівень і обсяги корупції у державі) та інші.

Комплексний механізм запобігання та протидії корупції. Одним із найбільш результативно-дієвих механізмів запобігання та протидії корупції вбачається сьогодні комплексний механізм, оскільки найбільшу ефективність суспільство отримує не за умови одиночного, самостійного застосування тих чи інших з перерахованих вище і існуючих взагалі механізмів у тій чи іншій сфері державного регулювання, а за умови синергетичного поєднання всіх існуючих механізмів в єдиному комплексному механізмі запобігання та протидії корупції.

У зв'язку з тим, що корупція це явище системне та полікомпонентне, розроблені механізми запобігання та протидії корупції не можуть бути односторонніми і впливати на неї тільки з боку суспільства, фінансів або ж нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів, на яких поширюється, як приклад, дія чинного Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно, тематичні заходи, що застосовуються у межах державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, повинні впливати на дане явище комплексно і у сукупності. Вважаємо, що першочерговими повинні бути механізми, що включають у себе систему адміністративно-правових заходів, спрямованих на процеси запобігання та протидії корупції саме на публічній службі. Визначено такий пріоритет тим, що «корупція у більшій мірі пов'язана з отриманням вигоди саме за рахунок спекуляції своїм посадовим становищем посадовими особами, які мають, у силу своїх повноважень, можливість розпоряджатися адміністративними, фінансовими та іншими видами ресурсів»[Кохан]. За такої ситуації ущемляються конституційні права та свободи громадян.

Сьогодні сучасний комплексний механізм запобігання та протидії корупції має бути заснований на взаємозв'язку організаційно-практичних заходів щодо попередження та профілактики злочинів корупційної спрямованості і оптимізації заходів кримінально-правового впливу. Обов'язкову силу інструменти такого комплексного механізму повинні отримати шляхом консолідації спеціальних норм у межах закону. Так, поряд з поступовою корекцією кримінального та спеціального законодавства, приведенням його у відповідність до сучасних міжнародних антикорупційних стандартів, такий нормативно-правовий акт дозволить спланувати роботу щодо попередження та профілактики корупційної злочинності, оптимізувати заходи, спрямовані на розвиток громадянського суспільства, підвищення соціальної активності населення, стимулювання антикорупційної діяльності громадян і громадських об'єднань, посилення соціального контролю щодо органів державної влади, місцевого самоврядування, а також інститутів підприємницької діяльності.

Опираючись на предметну сутність вище розглянутих антикорупційних механізмів, пропонуємо в якості генерації таке визначення поняття «комплексний механізм запобігання та протидії корупції» як штучно створеної системи, в основі якої шляхом цілеспрямованих дій посадові особи органів центральної і місцевої публічної влади, службовці силових структур, представники бізнес-середовища, засобів масової інформації, інститутів громадянського суспільства та інші суб'єкти антикорупційної діяльності, які за допомогою низки інших елементів цієї системи та тематичних заходів здійснюють вплив на суб'єктів корупційних діянь з метою досягнення головних цілей державної політики у сфері запобігання та протидії корупції: забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, зміцнення демократичних загальнолюдських цінностей, виховання громадянської нетерпимості до проявів корупції, попередження та невідворотне покарання корупційних відносин. Схематично комплексний механізм запобігання та протидії корупції зображено на рис. 3.1.

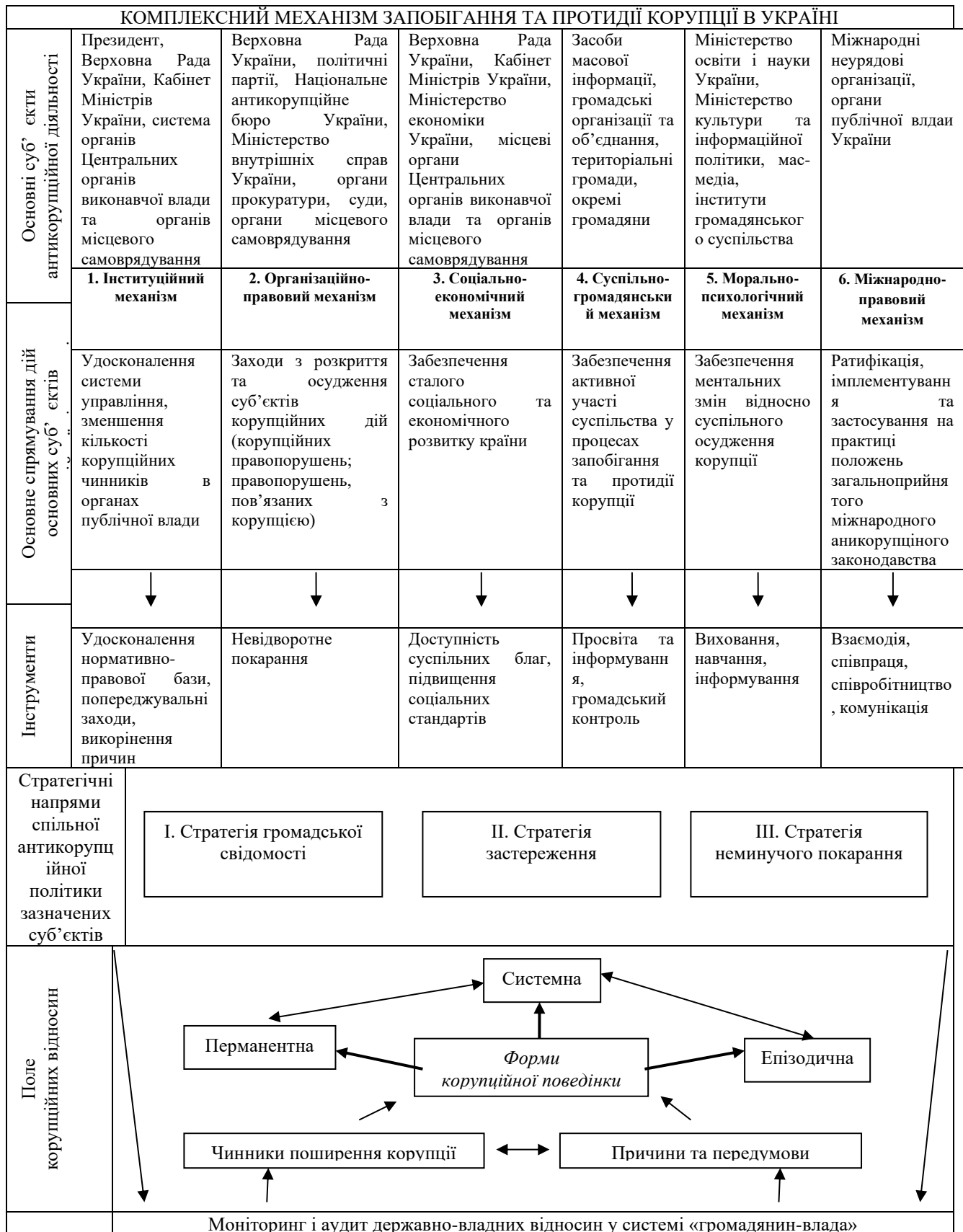

Рис. 3.1 .Концептуальні основи формування комплексного механізму запобігання та протидії корупції

Джерело: складено автором на основі [54]

Вважаємо, що спільна політика у сфері запобігання та протидії корупції зазначених основних суб'єктів антикорупційної діяльності у програмно-цільовому вимірі має поєднувати три актуальні сьогодні стратегічні напрями:

I. Стратегія громадської свідомості, що полягає у: загальному аудиті й моніторингу ситуації відносно стану корупції та прийняття і подальше удосконалення на цих підставах антикорупційної стратегії; антикорупційній громадянській просвіті; вільному доступі до інформації і незалежних засобів масової інформації;

II. Стратегія застереження, змістовна сутність якої лежить у сфері формування транспарентності органів публічної влади; активного залучення інститутів громадянського суспільства та окремих осіб до антикорупційної діяльності; зменшення втручання держави у справи бізнесу та бізнес-структур; прийнятті сучасно-актуальних кодексів етики для чиновників, працівників закладів, установ та організацій, підприємців тощо; зниженні адміністративних бар'єрів;

III. Стратегія неминучого покарання, що передбачає підвищення рівня кадрових компетентностей і результативності розкриття корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією силовими відомствами; постійне удосконалення процесу формування незалежної судової системи; неухильне виконання закону та положень нормативно-правових актів; громадську експертизу нормативно-розпорядчих та правових документів і державно-управлінських рішень; підвищення доступності громадян до правової допомоги і юридичного захисту.

Отже, розв'язання такої системної проблеми як корупція вимагає сьогодні застосування відповідного системного інструментарію і комплексного механізму запобігання та протидії корупції, що передбачає спільні скоординовані системні дії представників таких основних інститутів – державної виконавчої влади; органів місцевого самоврядування; силових органів, зокрема і судів; бізнес-структур; громадянського суспільства; засобів масової інформації як «четвертої гілки влади» тощо.

Резюмуючи все вище наведене та узагальнюючи ситуацію у сфері запобігання та протидії корупції зазначаємо, що незважаючи на досить велику кількість напрямів попередження і припинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, чималі зусилля для подолання цього антисоціального явища з боку держави і суспільства, – рівень корупції все ще не втратив статусу загрози національній безпеці України та Азербайджану, а обсяги корупції в означених країнах суттєво не зменшуються. Практика показує, що діючі нормативно-правові, організаційні, освітньо-пропагандистські та інші заходи запобігання та протидії корупції є недостатніми і малоефективними на сучасному етапі розвитку української та азербайджанської держави, а отже, потребують свого подальшого ґрунтовного вивчення, удосконалення та розвитку. Отож, тільки комплексні, консолідовані дії всіх суб'єктів антикорупційної діяльності, починаючи від органів публічної влади та закінчуючи усім громадянським суспільством в цілому можуть привести до результативного успіху в архіважливій діяльності, що спрямована на міжнародне зміцнення правопорядку, законності й сумлінності поведінки загалом, та запобігання та протидію корупції в Україні та Азербайджані зокрема.

3.3. Стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції

Сучасний досвід взаємних відносин між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства демонструє, що через національну специфіку, економічні, політичні, соціальні та інші умови, що відображають культуру, історію, традиції тощо країни, зазначені вище суб'єкти не мають універсального способу ефективної взаємодії. Тому виникає актуальна потреба в удосконаленні та, відповідно, підвищенні дієвості механізмів цієї взаємодії та визначенні заходів налагодження конструктивних відносин між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства в сучасній Україні.

Проблематика налагодження конструктивних відносин між органами публічної влади різних видів і рівнів та громадянським суспільством і його конкретними представниками вже протягом тривалого часу є об'єктом активного наукового дослідження як вітчизняних так і зарубіжних вчених різних категорій знань. Варіативність моделей взаємодії органів публічної влади та суспільства у свій час пропонували такі науковці як: Н. Васильєва [23], Г. Попов [35], Я. Жовнірчик [49], А. Марченко [94], В. Ортинський [116], Н. Підбережник [131] та інші.

Вектор нашого наукового дослідження корелюється із напрямками дослідницької діяльності таких науковців як: Адилов Надир Адил Огли [189], Н. Гавкалова [26], М. Грузд [26], В. Горник [33], В. Завгородній [52], С. Кравченко [33], А. Марченко [94], І. Милосердна [97], В. Ортинський [116], О. Рудакевич [152], І. Танас [167], Л. Герасименко [167], С Шрамко [184], Б. Якимюк [187]

Звертаючи увагу на існуючий науковий доробок та швидку динаміку змін у сучасному суспільстві, слід констатувати, що спектр розглянутих тематичних питань не є вичерпним. Це дає підстави для здійснення подальшого наукового теоретико-практичного дослідження багатокomпонентного явища корупції, зокрема: державної політики у сфері запобігання та протидії корупції у контексті порівняння досвіду (провідних країн світу, українського та азербайджанського); особливостей та специфіки взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції. У зв'язку із цим означена тематика даного етапу дослідження вбачається актуальною, а розробка тематичних рекомендацій і надання відповідних пропозицій – практично значущими.

Нашою метою на даному етапі дослідження є узагальнення та висвітлення основних напрямів та форм налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції і визначення найбільш ефективних та перспективних із них. На даному етапі використано міждисциплінарний підхід, здійснений на основі принципу системності, комплексного і логічного підходів.

Ефективність діяльності із запобігання та протидії корупції безпосередньо залежить від активної участі не лише державних, а й громадських інститутів. Як багатокomпонентне суспільне явище, корупція включає економічні, правові, соціальні, політичні та етичні елементи: у сучасній Україні корупція проявляється у всіх сферах соціальної взаємодії. За нинішніх умов саме інститути громадянського суспільства можуть постати як сила для забезпечення того, щоб влада змістовно реалізовувала законні суспільні інтереси при прийнятті державно-управлінських рішень.

Запорукою ефективної та результативної боротьби з корупцією є взаєморозуміння та конструктивна взаємодія між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства. Під *взаємодією у сфері запобігання та протидії корупції* ми розуміємо безпосередній або опосередкований обопільний вплив різних суб'єктів запобігання та протидії корупції, зокрема органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства антикорупційної та іншої спрямованості, один на одного і відповідне соціальне середовище для досягнення заздалегідь поставленої осяжної спільної мети – зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян та суспільства.

На наше глибоке переконання, спеціального, чітко означеного критерію, що дозволяв би визначити антикорупційне призначення того чи іншого інституту громадянського суспільства, виробити не можливо: всі існуючі інститути громадянського суспільства безпосередньо або опосередковано у певній мірі можуть бути задіяні у процесах запобігання та протидії корупції.

З огляду на практичну площину відносин між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства, варто відзначити, що як в Україні, так і в Азербайджані між даними суб'єктами спостерігається чимала роз'єднаність.

Варто визнати, що у значній мірі ефективність антикорупційної політики сьогодні залежить від ступеня залучення інститутів громадянського суспільства у діяльність з виявлення і розголосу фактів корупційних правопорушень. Підвищення ефективності антикорупційної політики країн предмету дослідження на сучасному етапі пов'язане в основному з посиленням ролі інститутів громадянського суспільства у цій сфері. Обумовлена ця обставина

тим, що влада, у принципі, не зацікавлена у тому, щоб реально вести боротьбу з корупцією. Без участі громадськості та забезпечення гласності у цьому процесі, як показує практика, влада не хоче і не може реально протидіяти тому, що є її породженням. Але реальні масштаби поширення корупції, сьогодні такі, що вона стає основною причиною знищення інститутів демократії і влади в суспільстві. По суті, сама влада стає заручницею корупції [116, с. 4].

В Україні у зв'язку із цим, значна кількість ініційованих інститутами громадянського суспільства пропозицій щодо взаємодії у сфері протидії корупції не підтримується органами державної влади та органами місцевого самоврядування, зокрема через не бажання порушувати сформовані корупційні зв'язки і технології, або підтримується тільки словесно і підміняється запрошеннями до участі у формальних заходах, не пов'язаних із прийняттям і виробленням конкретних заходів.

Ситуація, що склалася породила глибинні суперечності в оцінках самої можливості налагодження конструктивного діалогу і взаємну недовіру, засновану на тому, що органи публічної влади апріорі розглядаються інститутами громадянського суспільства в якості ключового елемента корупційного механізму, а органи влади, у свою чергу, побоюються «розмивання» своїх повноважень і додаткового зовнішнього контролю з боку громадських інститутів [97, с. 37].

У межах *проблеми взаємодії* державних і громадських інститутів в антикорупційній діяльності слід виділити дві основні групи причин, що сприяють прояву корупції, – низький рівень правосвідомості і відсутність дієвих механізмів зворотного зв'язку суспільства і держави. Так, *низький рівень правосвідомості* громадян та інших учасників правовідносин у чималому ступені сприяє поширенню корупції. Організація і проведення заходів щодо підвищення рівня правосвідомості – сфера спільної діяльності держави та інститутів громадянського суспільства. У числі основних напрямів реалізації антикорупційної політики має бути розширення системи правової освіти населення. Підвищення рівня правосвідомості у суспільстві також є одним із напрямів діяльності низки громадських організацій, наприклад, Transparency International Ukraine. Взаємодія держави з громадянським суспільством у даному

напрямі здійснюється за допомогою залучення інститутів громадянського суспільства до реалізації антикорупційних освітніх програм, організації експертних обговорень, сприяння в наданні ефірного часу в інформаційно-комунікаційних мережах тощо.

Іншою причиною корупції є *слабкий зворотний зв'язок* громадян з органами публічної влади зокрема у сфері захисту їх прав. Держава, з одного боку, створює спеціалізовані органи і посади для забезпечення такої взаємодії (наприклад, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини), а інститути громадянського суспільства, з іншого боку, сприяють зміцненню такого зв'язку, представляючи інтереси своїх членів.

Ще однією з проблем запобігання та протидії корупції залишається високий рівень її *латентності*. Виявити корупцію досить складно. Для ефективної протидії корупції слід у великій мірі приділити увагу її попередженню [33, с . 127].

Взаємодія держави з громадянським суспільством з метою зменшення рівня корупції має бути націлена у двох напрямках: 1) подолання корупційної свідомості і поведінки громадян, посадових осіб, інших учасників правовідносин; 2) боротьба з корупціогенними проявами у нормативно-правових актах і діяльності органів публічної влади.

Під *механізмом взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції* ми розглядаємо систему взаємозв'язаних між собою елементів, в середині якої органи публічної влади і інститути громадянського суспільства, за допомогою таких системних складових як: функції, методи, інструменти, норми, принципи, ресурси і заходи здійснюють практичний взаємний вплив один на одного для досягнення візії та реалізації мети і завдань державної політики у сфері запобігання та протидії корупції у межах антикорупційної стратегії. Даний механізм є багатовекторним та полікомпонентним. Концептуальну модель механізму взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції представлено на рис. 3.2.

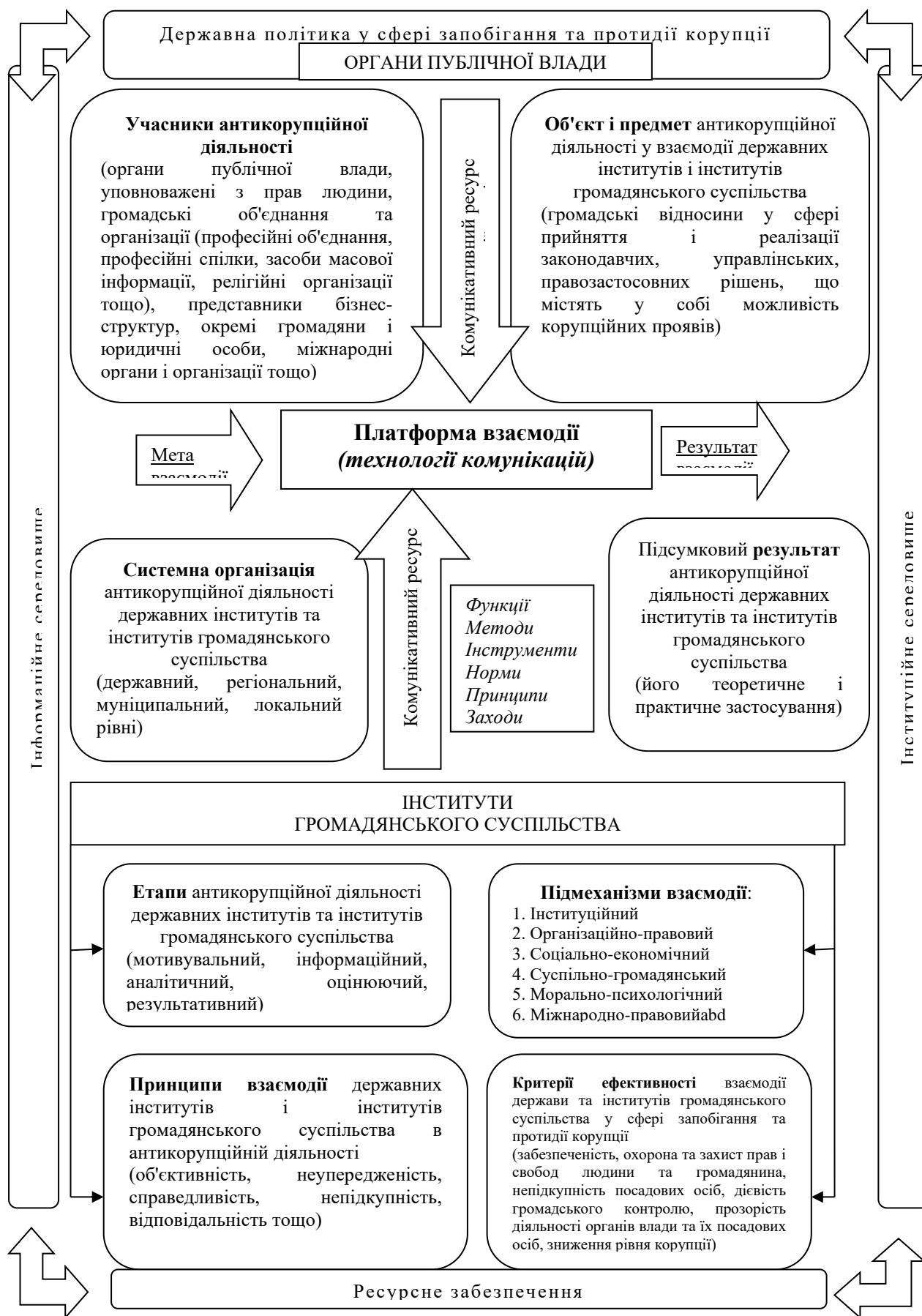

Рис. 3.2. Механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції

Джерело: систематизовано автором

З урахуванням браку науково-дослідницької інформації, окрему увагу у межах даного механізму варто звернути на *етапи* антикорупційної діяльності.

Взаємодія між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції має пронизувати всі етапи антикорупційної діяльності: від висунення антикорупційних ініціатив до контролю за ефективністю державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. На етапі висунення антикорупційних ініціатив взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади має здійснюватися у такий спосіб: спільне обговорення антикорупційних ініціатив, запропонованих органами публічної влади із зацікавленими інститутами громадянського суспільства; надання пропозицій щодо громадських антикорупційних ініціатив до органів публічної влади і їх спільне обговорення із зацікавленими органами; спільне висунення антикорупційних ініціатив інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади. Дані форми антикорупційного взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади реалізуються під час проведення спільних нарад, круглих столів, конференцій та інших організаційних заходів.

Критерієм ефективності такої взаємодії має бути не кількість спільних засідань з проблем протидії корупції, а кількість і якість реалізованих антикорупційних ініціатив. Антикорупційна взаємодія інститутів громадянського суспільства і органів публічної влади виникає із спільної участі цих суб'єктів антикорупційної політики на взаємовигідних умовах і виходить далеко за межі обговорення антикорупційних ініціатив і реалізовується в якості спільної діяльності [49, с. 26-27].

Механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції характеризується специфічними якісними і кількісними *показниками*, до низки яких можна віднести, наприклад: кількість заходів щодо підвищення рівня правосвідомості; кількість учасників правовідносин, залучених до заходів щодо підвищення рівня правосвідомості; кількість висунутих громадських ініціатив, спрямованих на запобігання та

протидію корупції; кількість проведених громадських антикорупційних експертиз проектів нормативних правових актів. Шляхом опитування зі зверненням з питаннями щодо довіри до влади з боку громадян; щодо переконання населення у необхідності боротьби з корупцією; щодо задоволення рівнем інформованості населення про хід та результати боротьби з корупцією; щодо ступеня залученості інститутів громадянського суспільства у проведення антикорупційних заходів спільно з державними органами; щодо прозорості діяльності органів публічної влади тощо .

Реалізація механізму взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції у соціальній практиці сприятиме розвитку правосвідомості громадян, професійної етики, правової культури посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, вдосконалення нормотворчої і правозастосовчої діяльності.

Ефективність даної взаємодії перш за все залежить від результативності напрямів та форм взаємодії та співпраці органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції (у запровадженні системи заходів антикорупційної спрямованості) [33, с. 129].

Розглядаючи корупцію як системне явище, важливо протидіяти їй в усіх напрямках, активно використовуючи можливості всіх відповідних *суб'єктів*, зокрема таких як: засоби масової інформації, громадські організації, професійні спілки та об'єднання, громадські рухи, органи громадської самодіяльності, політичні партії, бізнес-спільнота тощо. У таблиці 3.1 розкрито змістовну сутність ролі та значення інститутів громадянського суспільства у питаннях взаємодії з органами публічної влади у сфері запобігання та протидії корупції.

Таблиця. 3.1

Роль та значення інститутів громадянського суспільства у питаннях взаємодії з органами публічної влади у сфері запобігання та протидії корупції

Інститути громадянського суспільства	Роль та значення
<i>Засоби масової інформації</i>	Засоби масової інформації у взаємодії з органами публічної влади сприяють вихованню громадян у дусі поваги права, сприяють утвердженню у масовій свідомості демократичних цінностей і розуміння небезпеки явища корупції. Засоби масової інформації отримують і поширюють інформацію про факти корумпованості в усіх сферах суспільного життя, здійснюючи тим самим своєрідний контроль за діяльністю органів публічної влади.
<i>Громадські організації</i>	Громадські організації (асоціації, об'єднання, фонди, союзи) у взаємодії з органами публічної влади можуть здійснювати розробку і реалізацію антикорупційних програм; забезпечувати громадський контроль за законопроектами; проводити спільні заходи, спрямовані на вироблення рекомендацій у питаннях боротьби з корупцією; займатися пропагандою, направленою на боротьбу з корупцією; проводити спеціальні антикорупційні дослідження (правові, соціологічні, економічні та ін.).
<i>Професійні спілки та об'єднання</i>	Професійні спілки та об'єднання покликані у взаємодії з Міністерством соціальної політики України контролювати дотримання законодавства у сфері зайнятості, зокрема у руслі боротьби з корупцією, представляти і захищати від корупційного впливу соціально-трудові права громадян; брати участь у розробці державних програм зайнятості.
<i>Громадські рухи</i>	Громадські рухи, спрямовані на пропаганду нетерпимості корупції, зокрема за допомогою проведення відповідних санкціонованих акцій, мітингів, демонстрацій тощо.
<i>Органи громадської самодіяльності</i>	Органи громадської самодіяльності спільно з органами публічної влади покликані вирішувати різні соціальні проблеми за місцем проживання, навчання, роботи громадян. При цьому можливе здійснення громадського антикорупційного контролю реалізації актів державних органів влади при вирішенні локальних соціальних завдань.
<i>Політичні партії</i>	Політичні партії покликані формувати громадську антикорупційну думку; виховувати громадян у дусі нетерпимості до будь-яких форм корупційного прояву; брати участь у виробленні антикорупційних рішень органів публічної влади; брати участь і контролювати проведення виборів і референдумів; через своїх представників розробляти і реалізовувати у законодавстві правову політику.
<i>Бізнес-спільнота</i>	Бізнес-спільнота як невід'ємна складова громадянського суспільства бере участь у діяльності із запобігання та протидії корупції як за допомогою участі в обговореннях проектів нормативних правових актів, так і шляхом подання відповідних ініціатив.

Джерело: складено автором за джерелом [10;33;49; 116].

На окрему увагу заслуговує розгляд політичних партій. В сучасній науковій літературі не існує єдиної думки щодо чітких критеріїв визначення інституту громадянського суспільства. Тому постійно виникають дискусії щодо

того, відносити до них чи ні політичні партії, органи місцевого самоврядування тощо, оскільки вони перебувають «на пограниччі» суспільних, громадських державних відносин і виступають своєрідним посередником між суспільством і державою. З точки зору організаційно-структурального підходу, політичні партії є громадськими об'єднаннями і представляють інтереси різних суспільних груп. Але як неурядові чи недержані організації такі об'єднання не класифікуються, оскільки безпосередність когерентності (поєднання) з владою може виступати інструментом лобіювання вузьких політичних інтересів окремих осіб або груп, а не суспільних справ. Політичні партії є членськими організаціями і тому їх відносять до громадських об'єднань, наприклад, як товариства чи профспілки. Проте політичні партії не належать до недержавних організацій, до яких відносять, зокрема, фонди чи асоціації. Причиною невключення політичних партій до недержавних організацій полягає в тому, що такі добровільні об'єднання можуть бути безпосередньо пов'язані з владою. Стосовно політичних партій варто підкреслити, що українське законодавство відносить партії до добровільних громадських об'єднань, які вбачають мету своєї діяльності у формуванні і вираженні політичної волі громадян. Діяльність політичних партій регулюється окремим законом «Про політичні партії» від 5 квітня 2001 р. Також, варто наголосити на тому, що громадська організація має як спільні з політичною партією риси (добровільність об'єднання громадян, наявність організаційної структури та діяльність на засадах самоврядування), так і суттєві відмінності: громадська організація зазвичай не є ідеологічною спільнотою і не ставить собі за мету оволодіння державною владою. Завдання такого об'єднання полягає в задоволенні інтересів і потреб різних соціальних груп населення в державі. Громадяни все частіше довіряють інститутам громадянського суспільства у сфері оцінки прийнятих політичних рішень, контролю за діяльністю органів влади.

З огляду на існуюче нормативно-правове поле України та науковий доробок щодо взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства у сфері реалізації державної політики протидії корупції виділено *три*

основні напрями, в яких вона найбільш повно реалізується [63]: перший напрям взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади проявляється через участь представників інститутів громадянського суспільства у роботі спеціалізованих антикорупційних органів – дорадчих, консультативних, координаційних та експертних постійних і тимчасових рад (комісій та робочих груп); другий напрям взаємодії – це взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади при використанні окремих інструментів або механізмів протидії корупції; третій напрям взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства пов'язаний з формуванням і розвитком інституту громадського контролю за реалізацією державної політики протидії корупції.

Відповідно, з приводу підвищення ефективності та конструктивізму, взаємодію органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції доцільно виокремили такі вектори:

- вдосконалення державної антикорупційної політики, зокрема у сфері антикорупційного законодавства;
- забезпечення на системній основі узгоджених і цілеспрямованих спільних дій органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства;
- розширення кола питань у сфері запобігання та протидії корупції, до вирішення яких залучаються інститути громадянського суспільства;
- створення системи стимулів для активної участі інститутів громадянського суспільства у вирішенні завдань, поставлених державою у сфері запобігання та протидії корупції;
- створення для інститутів громадянського суспільства умов, що сприяють підконтрольності, відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади при прийнятті та реалізації управлінських рішень у сфері запобігання та протидії корупції;
- впровадження ефективних механізмів врахування громадської думки при виробленні рішень органами публічної влади у сфері запобігання та протидії корупції та їх вдосконалення;

- формування у населення антикорупційного світогляду;
- вивчення і застосування міжнародного досвіду взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції.

Системний та комплексний процес запобігання та протидії корупції передбачає безпосередню взаємодію органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства, зокрема під час вироблення управлінських рішень. Тому важливим показником даної взаємодії є включення представників інститутів громадянського суспільства у реалізацію антикорупційних заходів та до складу рад, комісій, тощо, що функціонують в органах публічної влади.

З урахуванням положень чинного законодавства України і правозастосовчої практики можна визначити такі *організаційні та інституційні форми взаємодії* інститутів громадянського суспільства і органів публічної влади [33;114; 94, с. 25]:

- громадські ради при органах виконавчої влади;
- експертні ради при органах публічної влади;
- саморегульовані організації;
- професійні об'єднання та громадські організації;
- майданчики для обговорення питань суспільно-політичного життя у мережі Інтернет, зокрема на офіційних веб-сайтах органів державної влади;
- публікації у засобах масової інформації;
- інститут громадської експертизи проектів нормативно-правових актів;
- інститут досудового (позасудового) оскарження тощо.

Однак, в сучасних реаліях України, більшість із зазначених вище форм взаємодії є не досить ефективними, що зумовлює вивчення відповідного закордонного досвіду.

Сучасні європейські країни використовують три *моделі взаємодії* між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади, а саме: 1) нормативну модель, засновану на ліберальній традиції; 2) легітимаційну модель, засновану на системному підході, де інститути громадянського суспільства

виконують важливі функції на «вході» політичної системи; 3) інструментальну модель, за якою інструментальна функція інститутів громадянського суспільства полягає в ефективному рішенні соціальних проблем [94, с. 28].

Як не парадоксально, азербайджанське суспільство сприймає корупцію не як соціальне зло, а як усталений феномен на тлі проведених у країні реформ. Це стверджують представники майже всіх категорій суспільно-управлінських відносин, зокрема і політичні та державні діячі, які своїми реальними діями часто самі створюють корупційну піраміду, що підриває всі починання відносно реформування соціальної сфери та економіки республіки. Чиновницький апарат, розробляючи соціально-економічні програми, закони і підзаконні акти, свідомо включає у них такі статті і положення, які або суперечать іншим підзаконним актам, або створюють умови для вільного трактування тих чи інших статей. Тому чиновник з легкістю може нав'язати іншим суб'єктам державно-громадських відносин свою принципову і суб'єктивну позицію з того чи іншого питання [103; 180].

Не дивлячись на таку фактичну ситуацію керівництво Азербайджанської Республіки декларує боротьбу із явищем корупції. Загальнонаціональний азербайджанський лідер Гейдар Алієв, називає корупцію «загальною хворобою» і заявляє, що злочинність, хабарництво і корупція є основними питаннями, що турбують громадськість і викликають її невдоволення [180].

Відповідно до чинного Національного плану діяльності з розвитку відкритого уряду в Азербайджанській Республіці [147], діяльність із застосування принципів прозорості та відкритості органів публічної влади побудована на низці конструктивних положень, серед яких провідне місце посідає положення щодо співпраці останніх з інститутами громадянського суспільства та забезпечення участі громадськості у суспільно-політичному житті країни. Даний план об'єднує у собі тематичні заходи різної направленості, зокрема і заходи, що пов'язані з боротьбою із протиправними діями, несумісними з соціальними нормами і моральними цінностями. Відповідні заходи покликані сприяти забезпеченню особистої участі громадян і

громадських організацій у боротьбі з корупцією, а також активізувати діяльність органів публічної влади відносно розгляду звернень, що надходять у зв'язку із зазначеною соціальною проблемою і корупційним правопорушенням (удосконалення роботи з розгляду заяв і скарг; розвиток співпраці з інститутами громадянського суспільства у сфері боротьби з корупцією; просвітницька діяльність з питань своєчасного запобігання та протидії корупції) [189].

Найпоширенішими формами взаємодії органів публічної влади Азербайджанської Республіки та інститутів громадянського суспільства є загальнорозповсюджені і широковживані, а саме: висунення антикорупційних ініціатив; формальна участь у роботі дорадчих органів; проведення спільних тематичних заходів; інформаційно-роз'яснювальна діяльність у сфері запобігання та протидії корупції тощо. Однак реалізація форм даної взаємодії, які іноді носять декларативний характер, фактично не є надефективною.

У зв'язку із цим, з поступальним розвитком суспільних відносин формування актуального, дієвого і життєздатного інституційного механізму, що надає комплексні послуги з точки зору припинення випадків корупції і підвищення прозорості побудови взаємних відносин чиновник-громадянин на основі законного надання послуг громадянам, може стати надперспективним напрямом проведених реформ, передбаченим на довгостроковий період. Наочним прикладом може вважатися створення Державного агентства з надання послуг громадянам і соціальним інноваціям при Президентові Азербайджанської Республіки і формування центрів послуг «ASAN» в якості його структурної складової [189], досвід функціонування якого розкрито у пп.2.2.

З урахуванням наявності варіативності форм, засобів, моделей взаємодії між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства, можемо стверджувати, що апріорі не існує універсальної моделі даної взаємодії, яка б в абсолютно всіх своїх аспектах стовідсотково була б прийнятною для України та Азербайджану. Але певний досвід щодо напрямів та форм взаємодії влади й громадського суспільства інших країн з урахуванням історичних

традицій, менталітету, нормативно-правової бази та реалій сучасної України частково та видозмінено може бути застосований.

Створення актуальної та ефективно-дієвої системи публічної влади є сьогодні важливим чинником поступового соціально-економічного розвитку України, що у кінцевому підсумку забезпечить становлення держави як реально правової, соціальної та високорозвиненої європейської країни із соціальною стабільністю та демократичним урядуванням. У контексті антикорупційної діяльності держава повинна удосконалити свою політику в усіх сферах суспільного життя; де-факто, а не де-юре підтримати інститути громадянського суспільства; розвивати, зміцнювати їх і результативно співпрацювати із ними. Саме ефективне публічне адміністрування має забезпечити конструктивне функціонування практичного організаційно-правового механізму виявлення, узгодження та реалізації суспільних потреб і інтересів шляхом використання різновидових правових засобів, формування суб'єктивних прав і обов'язків учасників суспільних процесів та відносин, переведення їх зв'язків та взаємних залежностей у визначені правові відносини [26, с. 285].

Маючи на меті досягнення реально-демократичного та ефективного механізму управління, охорони та захисту прав громадян, підвищення рівня правосвідомості та формування законослухняних світоглядних установок вважаємо за необхідне реалізувати на практиці комплекс взаємопов'язаних між собою загальнодержавних *заходів*, серед яких найбільш значущими є такі:

- організація змістовно обґрунтованої і детально розробленої правової пропаганди у засобах масової інформації на всіх територіальних рівнях;
- забезпечення широкого доступу громадян до нормативно-правової інформації всіх її видів, окрім інформації секретної значущості (відповідно до вимог чинного законодавства України);
- розробка і законодавче закріплення новітньо-дієвих форм і способів (з відповідними правовими гарантіями) реального інституційного залучення громадян в управлінську, охоронно-захисну та іншу діяльність української держави;

- стимулювання набуття навичок і умінь правомірної поведінки дітьми та підлітками з метою профілактики асоціальних дій, в.т.ч і проявів корупції та недопущення їх делінквентної поведінки у майбутньому.

Звичку й уміння дотримуватись вимог права й моралі слід розглядати як продукт свідомого ставлення підлітків до визнання свого громадянського обов'язку, дотримання правових норм. Як правомірна, так і неправомірна поведінка залежать від певних мотивів.

Варто також зазначити, що ефективність застосування антикорупційних заходів залежить від низки *чинників* політичного, правового, управлінського, економічного та інформаційного характеру: відповідність інтенсивності антикорупційних заходів характеру корупційних проявів; правильна розстановка акцентів при виборі найбільш дієвих організаційно-правових засобів протидії корупційним проявам з урахуванням: оцінки корупційних ризиків у конкретній сфері чи галузі державного управління; характеру скоєних корупційних правопорушень у даній сфері та на певній території; даних соціологічних досліджень про стан корупції у певній сфері діяльності органів публічної влади; результатів антикорупційного моніторингу, зокрема моніторингу правозастосування; інших чинників, що дозволяють у тій чи іншій мірі індивідуалізувати застосування антикорупційних засобів. Ефективність проведення антикорупційної політики залежить від забезпечення необхідного рівня спеціалізації антикорупційних заходів з урахуванням чинників, що впливають на корупційні ризики, від правильно обраного об'єкта антикорупційного впливу: сьогодні це особи, які обіймають посади в органах публічної влади [87, с. 30].

Запорукою підвищення рівня ефективності антикорупційної діяльності в країні є активність інститутів громадянського суспільства і підтримка органами публічної влади ретельно підготовлених та продуманих ініціатив громадськості у сфері запобігання та протидії корупції [201, с. 336]. Разом з тим, варто констатувати, що в Україні та Азербайджані рівень розвитку громадянського суспільства поки що знаходиться на недостатньо високому рівні для формування

ефективної системи громадського контролю за прийняттям та реалізацією управлінських рішень. З урахуванням цього, головний акцент варто робити на комплексному та всепронизуючому процесі підвищення рівня правосвідомості та правової освіченості усіх учасників суспільних правовідносин.

Отже, протидія та запобігання корупції – архіскладне і відповідальне завдання, що одночасно вирішується різними суб'єктами з використанням різноманітних засобів, інструментів і технологій, спрямоване на досягнення загального результату – зниження рівня корупції у системі соціального управління. Саме тому конструктивна взаємодія різних суб'єктів протидії та запобігання корупції для досягнення спільної для них кінцевої мети є однією з умов ефективності державної антикорупційної політики. Чинне антикорупційне законодавство закріплює взаємодію органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в якості основного принципу сучасної антикорупційної діяльності.

Квінтесенція ефективної взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства з питань запобігання та протидії корупції буде здобувати рис згуртованості влади та суспільства за такими напрямками : залучення у діяльність колегіальних антикорупційних органів представників інститутів громадянського суспільства; надання їм умов для використання окремих інструментів протидії корупції; здійснення громадського контролю за реалізацією заходів із запобігання та протидії корупції; проведення регулярного моніторингу цього напрямку діяльності.

На сучасному етапі розвитку української держави одним із пріоритетних завдань є комплексна активізація громадянського суспільства у процесах запобігання та протидії корупції. Для цього необхідне формування сучасного і ефективного *механізму* громадського запобігання та протидії корупції, що включає у себе такі складові: знання та активне застосування існуючої нормативно-правової бази усіма громадянами; подолання корупційних дефектів правосвідомості; суцільне та неухильне дотримання антикорупційних заборон із застосуванням функції контролю; активізація антикорупційної діяльності у

межах традиційно-існуючих інститутів та інститутів, що створюються завдяки громадської ініціативи; вдосконалення взаємодії між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства з метою впорядкування системно-комплексного впливу на корупційні явища.

Актуальним на наш погляд вбачається посилення уваги до формування високої правосвідомості як основного превентивного чинника у запобіганні та протидії корупції, а також використання інструментів соціології у праві. Таким чином відбудуватиметься зменшення зони неправомірної поведінки і відчуження від права та розширюватиметься сфера правомірної поведінки.

Ще однією складовою ефективного запобігання та протидії корупції є освоєння антикорупційних програм, що мають стати складовою професійної кваліфікації всіх працівників.

Діяльність протидії та запобіганню корупції з боку інститутів громадянського суспільства спільно з органами публічної влади буде ефективною тільки тоді, коли стане колегіальною діяльністю. Узгодженість і консолідація антикорупційних зусиль різних структур створює істотну *синергію*. Ефект узгоджених дій набагато перевершує результат розрізнених зусиль більшого у кількісному і якісному відношенні складу учасників різних антикорупційних проектів і програм. Саме синергічний ефект може стати найважливішим чинником, здатним вплинути на скорочення рівня корупції в Україні

Проведене дослідження переконує у актуальності подальшого здійснення наукових розробок у сфері запобігання та протидії корупції у різних спектрах розгляду даного явища. Дослідження та вирішення такої проблематики, як свідомість та людська поведінка, норма і відхилення, ефективність комплексу заходів зміцнення законності, моральне стимулювання зразкової поведінки і діяльності, передбачення ризиків корупції, має сприяти зниженню рівня корупції у державах предмету дослідження. Зосередження та акцентування спільних зусиль ланцюжка «держава-громадянське суспільство» має буде сконцентровано на розробці та запровадженні актуальних морально-етичних засобів зниження

масштабності корупційних проявів у сучасній Україні; на нових напрямках формування антикорупційної свідомості громадян і посилення їх антикорупційної мотивації; на антикорупційному вихованні як інструменту антикорупційної політики держави.

Отже, на завершальному етапі дослідження сформульовано та вирішено актуальне наукове завдання у галузі державного управління, що полягає в узагальненні та висвітленні основних напрямів та форм удосконалення взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції і визначенні найбільш ефективних та перспективних із них. Результати даного етапу наукового дослідження, наведені положення та пропозиції слугують підґрунтям для подальшого теоретико-практичного дослідження державної політики у сфері запобігання та протидії корупції загалом, та напрямів удосконалення формування сучасних механізмів запобігання та протидії корупції зокрема.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи результати дослідження, що були досягненні у контексті третього розділу, маємо такі висновки.

1. Виявлено, що однією із головних проблем на шляху міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією в органах публічної влади є неповна реалізація положень міжнародно-правових актів, а уповільнена імплементація даних положень пов'язана не стільки з об'єктивними економічними і соціально-культурними передумовами, скільки з відсутністю політичної волі у державних лідерів, необхідної для здійснення комплексної багатосуб'єктної антикорупційної політики.

Аналіз даних та показників Transparency International, Global Corruption Barometer (барометр світової корупції), Bribe Payers Index (індекс хабародавців), Index of Economic Freedom (індекс економічної свободи), Opacity Index (індекс непрозорості) показав, що на тлі боротьби із гострою респіраторною хворобою

COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, у світовій політиці проблемам корупції у 2020-2021 рр. приділялося менше уваги порівняно з показниками 2017-2019 рр.

Конкретизовано варіативність використання дефініцій «запобігання та протидія корупції» і «боротьба з корупцією». Виявлено, що у контексті розуміння світовою спільнотою сучасних масштабів корупції, її проявів та наслідків основна увага свідомого міжнародного товариства приділяється питанням усунення першопричин явища корупції, а не боротьбі з його конкретними проявами. Саме тому правовим системам превалюючої кількості розвинених країн, особливо країн-членам Європейського Союзу, не властиве використання терміна «боротьба», а отже, і його змістовної сутності у своєму законодавстві. Європейські нормотворці закріпили у своїх тематичних правових актах принципи попередження і запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним із корупцією, що стосуються певної сфери життєдіяльності країни та людини. Вживання терміна «боротьба з корупцією», а отже, і здійснення низки відповідних заходів більш характерне для пострадянських країн.

Констатовано, що Україна та Азербайджанська Республіка приділяють недостатню уваги міжнародному співробітництву в боротьбі з корупцією саме в органах публічної влади, особливо на рівні взаємодії недержавних суб'єктів антикорупційної діяльності. Запропоновано для визначених у предметі дослідження країнах практичні рекомендації щодо підвищення якості антикорупційних заходів запобігання та протидії корупції у межах міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади, а саме: створення на рівні держави із залученням міжнародних спеціалістів експертної групи, що займалася б аналізом ймовірних передумов виникнення проявів корупції саме в органах публічної влади й вживала комплексних заходів щодо їх мінімізації і профілактики корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією; представлення міжнародній антикорупційній спільноті ініціативи щодо створення вузькоспеціалізованого міжнародного органу при Організації

Об'єднаних Націй, що спеціалізувався би на розробці та реалізації превентивних антикорупційних заходів в органах публічної влади; у межах підвищення кваліфікації державних службовців категорії «А» ввести до програми навчання обов'язкові для засвоєння модулі, пов'язані із вивченням найкращих і передових практик міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади.

2. Набув подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат науки державного управління шляхом визначення: сутності комплексного механізму запобігання та протидії корупції як штучно створеної системи взаємозв'язаних між собою елементів, у середині якої суб'єкти взаємодії (органи публічної влади й інститути громадянського суспільства) за допомогою системних складових антикорупційної стратегії (функції, методи, інструменти, норми, принципи, ресурси і заходи) здійснюють взаємне стимулювання і корекцію антикорупційної діяльності для досягнення візії та реалізації мети і завдань державної політики у сфері запобігання та протидії корупції .

Обґрунтовано актуальність та показано особливості формування та функціонування комплексного механізму запобігання та протидії корупції, синергетичний вплив якого забезпечується дією таких механізмів, як:

інституційний механізм запобігання та протидії корупції (виділено два рівні функціонування механізму: публічно-муніципальний і публічно-державний; обґрунтовано успішність поєднання тріади компонентів: публічно-правових інститутів загальної компетенції, спеціальної компетенції, інститутів громадянського суспільства);

організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції (запобігання та протидія корупції з позиції організаційно-процесуальних заходів, етичних і моральних норм і принципів; міжнародної значущості її у системі суспільно-державних та публічних відносин);

соціально-економічний механізм запобігання та протидії корупції (містить дві складові: соціальну – створення системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців публічної служби та інших відповідних

посадових осіб була б соціально престижною і вигідною; та економічну складову – нейтралізація чинників тінізації національної економіки, формування прозорих сприятливих умов господарювання, як рушійних сил економічних явищ та процесів; якісне задоволення потреб ринку; активне впровадження економічних стимулів виробництва й матеріальних стимулів праці);

суспільно-громадянський механізм запобігання та протидії корупції (головним інструментом виступає громадський контроль, спрямований на відстоювання інтересів суб'єктів антикорупційної діяльності та реалізацію права громадян на участь в управлінні державними справами);

морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції (забезпечення ментальних змін щодо суспільного засудження корупції; функціонування внутрішніх та зовнішніх механізмів підзвітності; здійснено угруповання напрямів формування антикорупційної свідомості у чотири групи: політичні або політико-правові; виховні або освітньо-виховні; прогностичні, організаційні);

міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції (українська та азербайджанська сторони мають ратифікувати і керуватися тільки тими міжнародними антикорупційними нормативно-правовими актами, що реально здатні врахувати ментальність, історію, культуру та адаптуватися до умов національного законодавства).

Доведено, що державна політика у сфері запобігання та протидії корупції у програмно-цільовому вимірі має поєднувати три блоки:

Блок I. Стратегія громадської свідомості, що полягає у загальному аудиті й моніторингу ситуації відносно стану корупції та прийняття і подальше вдосконалення на цих підставах антикорупційної стратегії; антикорупційній громадянській просвіті; вільному доступі до інформації і незалежних засобів масової інформації.

Блок II. Стратегія застереження, змістовна сутність якої лежить у сфері формування транспарентності органів публічної влади; активного залучення інститутів громадянського суспільства та окремих осіб до антикорупційної

діяльності; зменшення втручання держави у справи бізнесу та бізнес-структур; прийнятті сучасно-актуальних кодексів етики для чиновників, працівників закладів, установ та організацій, підприємців тощо; зниженні адміністративних бар'єрів.

Блок III. Стратегія неминучого покарання, що передбачає підвищення рівня кадрових компетентностей і результативності розкриття корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією силовими відомствами; постійне вдосконалення процесу формування незалежної судової системи; неухильне виконання нормативно-правових актів; громадську експертизу нормативно-розпорядчих та правових документів і державно-управлінських рішень; підвищення доступності громадян до правової допомоги і юридичного захисту.

3. Визначено, що найпоширенішими формами взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства України та Азербайджанської Республіки є такі: висунення антикорупційних ініціатив; формальна участь у роботі дорадчих органів; проведення спільних тематичних заходів; інформаційно-роз'яснювальна діяльність у сфері запобігання та протидії корупції. Однак реалізація форм даної взаємодії, що мають декларативний характер, фактично не є надфективною. Маючи на меті досягнення реально-демократичного та ефективного механізму управління, охорони та захисту прав громадян, підвищення рівня правосвідомості та формування законослухняних світоглядних установок, вважаємо за необхідне реалізувати на практиці комплекс взаємопов'язаних між собою загальнодержавних заходів, серед яких найбільш значущими є такі:

- організація змістовно обґрунтованої і детально розробленої правової пропаганди в засобах масової інформації на всіх територіальних рівнях;
- забезпечення широкого доступу громадян до нормативно-правової інформації всіх її видів, окрім інформації секретної значущості (відповідно до вимог чинного законодавства України);

- розробка і законодавче закріплення новітньо-дієвих форм і способів (з відповідними правовими гарантіями) реального інституційного залучення громадян в управлінську, охоронно-захисну та іншу діяльність Української держави;

- стимулювання набуття навичок і вмінь правомірної поведінки дітьми та підлітками з метою профілактики асоціальних дій, у т.ч. і проявів корупції та недопущення їх делінквентної поведінки у майбутньому;

- освоєння антикорупційних програм, що мають стати складовою професійної кваліфікації всіх працівників.

Доведено, що квінтесенція ефективної взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства з питань запобігання та протидії корупції буде здобувати рис згуртованості влади та суспільства за умови реалізації таких напрямів: залучення у діяльність колегіальних антикорупційних органів представників інститутів громадянського суспільства; надання їм умов для використання окремих інструментів протидії корупції; здійснення громадського контролю за реалізацією заходів із запобігання та протидії корупції; проведення регулярного моніторингу цього напрямку діяльності.

Узгодженість і консолідація антикорупційних зусиль різних структур створює істотну синергію, яка може стати найважливішим чинником, здатним вплинути на скорочення рівня корупції в Україні та Азербайджанській Республіці.

З метою запровадження дієвих механізмів реалізації антикорупційної політики вважаємо за доцільне комплексне та системне впровадження як прямих, так і непрямих (особливо в частині інституційних реформ) заходів протидії корупції в Україні та Азербайджанській Республіці, а саме:

- ефективно оптимізувати систему, структуру та складові правоохоронних органів;

- вдосконалити процедуру професійно-компетентного відбору працівників;

- підвищити рівень матеріально-фінансового заохочення та інформаційно-технічної підтримки;

- запровадити безперервну корекцію законодавства та вдосконалення процесу законотворення, спрямовані на максимальну конкретизацію й усунення прогалин;

- забезпечити функціонування інституту лобіювання та антикорупційний ефект від його дії на основі консолідації представників інститутів громадянського суспільства, бізнесу, державної влади, місцевого самоврядування й науково-експертного середовища задля утворення дієвої легітимної моделі лобіювання.

Основні положення і результати досліджень третього розділу дисертації опубліковано у наукових працях [6]; [7];[190];[191].

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Відповідно до поставлених у роботі завдань, узагальнення результатів проведеного дослідження надало можливість сформулювати низку висновків і пропозицій, що мають теоретичне і практичне значення.

1. На основі систематизації науково-теоретичних засад дослідження державної політики у сфері запобігання та протидії корупції визначено змістовно-сутнісний базис об'єкта дослідження та, відповідно, розглянуто такі полікомпонентні поняття, як «корупція», «національна безпека України», «національні інтереси України», «загрози національній безпеці України», «державна політика у сфері запобігання та протидії корупції» («антикорупційна політика»), «антикорупційна стратегія», «інститути громадянського суспільства антикорупційної спрямованості». Виявлено основні детермінанти та чинники антисоціального феномену корупції модифікації 20-х рр. XXI ст., а саме: всепоглинаюча природа корупції пронизує абсолютно всі без винятку сфери життєдіяльності держави і людини; корупція існуватиме доти, доки існуватиме суб'єкт владних повноважень, а в публічно-суспільно-сервісних відносинах матиме місце людський чинник; виважена державна політика у сфері запобігання та протидії корупції є однією з найактуальніших соціальних потреб сьогодення; жодна соціально-політична, соціально-економічна та інші системи із соціальною складовою не можуть бути повністю позбавлені антисоціального явища корупції. Видозмінюються лише її масштаби, кількісний та якісний склад, характер проявів, варіації її пагубного впливу на соціальну сторону життя громадянина зокрема і держави загалом.

2. Визначено особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. Обґрунтовано, що для системного усунення корупції в Україні необхідна глибинна зміна структури й характеру державного управління, його переорієнтація з дозвільно-розпорядчо-контрольних функцій, що найбільше стимулюють виникнення корупційних відносин, до сервісного,

обслуговуючого типу регулювання, головною метою якого є створення умов для всебічної реалізації прав і свобод громадян. Зазначено, що запобігання та протидію корупції необхідно розглядати не як вузько направлену в одній конкретній сфері життєдіяльності країни галузеву реформу, а як необхідність системно-комплексних інституційних змін, що мають видозмінити громадську свідомість.

За результатами визначення ролі громадянського суспільства в запобіганні та протидії корупції встановлено, що підвищення рівня ефективності реалізації антикорупційної політики забезпечується лише за активної участі свідомої громадськості, що проявляється діяльністю інститутів громадянського суспільства, зокрема громадськими організаціями антикорупційного спрямування, і ґрунтуватися на комплексному застосуванні процедур такого характеру, як: попереджувальний, просвітницький, контролюючий та викривальницький.

З метою формування ефективного механізму довгострокової взаємодії між громадськими організаціями антикорупційного спрямування та органами публічної влади обґрунтовано доцільність створення при органах публічної влади спеціалізованих підрозділів, що б безпосередньо співпрацювали з антикорупційними громадськими організаціями відносно мінімізації проявів корупції та об'єднували ресурсні можливості у реалізації заходів, спрямованих на профілактику та виявлення корупційних правопорушень.

3. Аналіз сучасного стану антикорупційної реформи України засвідчив, що дієвість системи антикорупційних органів в Україні не проходить перевірку часом. Констатовано, що антикорупційні органи в Україні мають дещо декларативний статус, їх діяльність не скоординована між собою, відсутня ефективна взаємодія, наявні конфлікти як всередині таких органів, так і між ними. Створення спеціальної юрисдикції – Вищого антикорупційного суду – не забезпечило очікуваного результату, що доводить необхідність подальшого проведення системної реформи державного механізму запобігання та протидії

корупції. Зазначено, що має місце фрагментарний підхід та неузгодженості в реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції.

Констатовано, що ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки наближує досягнення стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку та взятих Україною міжнародних зобов'язань.

Найбільш ефективними антикорупційними заходами, конструктив яких покладено в основу антикорупційної стратегії сучасної України, є такі: довічне відсторонення корупціонерів від посади, позбавлення всіх пільг і права займати керівні посади; застосування практики «провокації хабара»; поліграфічна перевірка та психологічне тестування на схильність до корупції при прийомі на публічну службу; усунення адміністративних бар'єрів; громадянський контроль за виконанням антикорупційного законодавства; створення позитивного образу публічного службовця; географічна зміна посади кожні 5-6 років топ-чиновників; підтримка розвитку інституту викривачів.

Обґрунтовано доцільність створення онлайн-платформи моніторингу виконання Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки та комплексного оцінювання ефективності державної антикорупційної політики. Така платформа формує комунікативну основу для визначення рівня сприйняття корупції в державі та інтеграції проривних технологій та нових політичних і соціальних вимірів у процесний компонент публічного управління.

За результатами дослідження досвіду реалізації антикорупційної політики в Азербайджанській Республіці виявлено, що ситуація із корупцією в Азербайджанській Республіці є вкрай неоднозначною й суперечливою. З одного боку, цим антисоціальним явищем пронизані всі види і рівні влади, з іншого – влада у межах реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції вживає низку ефективних антикорупційних заходів, серед яких унікальна модель управління – державна структура «ASAN», що виступає антикорупційним брендом Азербайджанської Республіки, основними принципами якої є прозорість та комфортність надання публічних послуг з

використанням сучасних інноваційних комунікативних технологій, поваги та етичної поведінки.

Надано рекомендації стосовно можливостей обміну досвідом:

1) щодо зменшення рівня корупції в Азербайджані зосередити владою зусилля на: забезпеченні вільного простору для діяльності інститутів громадянського суспільства, захист свободи слова; активне залучення громадян до моніторингу державних витрат; забезпечення підзвітності та прозорості діяльності органів публічної влади; забезпечення вільного доступу до інформації;

2) щодо зменшення рівня корупції в Україні забезпечити реалізацію апробованих напрямів-заходів організаційно-правового характеру, а саме: активне забезпечення спільної інтеграції баз даних публічної адміністративної інформації та здійснення стовідсоткового процесу надання адміністративних послуг в електронному вигляді; ефективне налагодження та активне використання спрощених процедур застосування громадянами новітніх інформаційно-комунікаційних сервісних технологій.

4. Розглянуто антикорупційний досвід Данії та Сінгапуру, як країн-лідерів, що ефективно провели антикорупційні реформи за різними моделями антикорупційної політики. Констатовано, що найбільш дієві інструменти, що довели ефективність свого впливу, такі: особиста свобода, свобода засобів масової інформації, відмова від недоторканності президента, депутатів, чиновників і суддів, реально працюючі принципи відкритості та гласності і вплив на суспільну свідомість. Акцентовано, що Данія і Сінгапур живуть за принципом нульової терпимості, нульової толерантності до корупції, і життя без корупції є національною ідеєю. Нульова терпимість до корупції в цьому випадку розглядається як політична технологія, що передбачає неприйняття корупції в будь-яких її формах і проявах.

На основі розглянутого антикорупційного досвіду Данії і Сінгапуру зроблено висновок, що основними не деклараційними, а фактично-виконуваними антикорупційними принципами Азербайджану та України мають

стати такі прозорість та відкритість влади; забезпечення законності в діяльності органів публічної влади; відповідальність і добропорядність державних посадових осіб і службовців. Як і у Данії та Сінгапурі, в Азербайджані та Україні основними превентивно-профілактичними та контрольними інструментами мають бути етичні кодекси, кодекси честі чиновників, спеціальні контрольні-наглядові органи у сфері етики, висока громадянська ініціатива, гласність і відкритість на рівні уряду. Обґрунтовано комплексний підхід до реалізації державної політики в сфері запобігання і протидії корупції, що спрямований на захист прав та законних інтересів громадян від деструктивного впливу корупції, шляхом трансформації репресивно-каральної та превентивної компонент антикорупційної політики у інтегративний системоутворюючий публічно-управлінський вплив на суспільно-державні відносини

5. Окреслено шляхи активізації міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади, що спрямованні на усунення перешкод налагодженню і реалізації міжнародних контактів та підвищення міжнародного іміджу країни, а також передбачають реалізацію комплексу заходів з підвищення рівня демократизації процесу прийняття державно-управлінських рішень, де інтегруючою складовою виступає інституціоналізація функціоналу експертної групи, що створена на рівні держави із залученням міжнародних фахівців, які спеціалізуються на аналізі ймовірних передумов виникнення проявів корупції в органах публічної влади.

Наголошено, що неоднозначний тренд динаміки позицій у рейтингових дослідженнях Індексу сприйняття корупції Азербайджану та України зумовлює необхідність забезпечення комплексності у проведенні антикорупційних реформ, де підсилюючим чинником транспарентності заходів та системного координування виступав би потенціал незалежної спеціалізованої інституції міжнародного рівня. Обґрунтовано доцільність представлення міжнародній антикорупційній спільноті ініціативи щодо створення вузькоспеціалізованого міжнародного органу при Організації Об'єднаних Націй, що наділений

функціоналом з розробки та реалізації превентивних антикорупційних заходів в органах публічної влади.

6. Розкрито особливості формування і функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії. Представлено положення програмно-цільового підходу до формування комплексного механізму запобігання та протидії корупції, синергетичний вплив якого забезпечується дією соціального, економічного, міжнародно-правового, інституційного, морально-психологічного, організаційно-правового, суспільно-громадянського механізмів запобігання та протидії корупції.

Доведено, що державна політика у сфері запобігання та протидії корупції у програмно-цільовому вимірі має поєднувати три стратегічних блока антикорупційного впливу держави: Стратегія громадської свідомості; Стратегія застереження; Стратегія неминучого покарання.

Обґрунтовано стратегічні вектори налагодження конструктивної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства, що базуються на реалізації комплексу взаємопов'язаних між собою загальнодержавних заходів, серед яких найбільш значущими є такі: організація змістовно обґрунтованої і детально розробленої правової пропаганди у засобах масової інформації на всіх територіальних рівнях; забезпечення широкого доступу громадян до нормативно-правової інформації всіх її видів; розробка й законодавче закріплення новітньо-дієвих форм і способів реального інституційного залучення громадян в управлінську, охоронно-захисну та іншу діяльність держави; стимулювання набуття навичок і вмінь правомірної поведінки дітьми та підлітками з метою профілактики асоціальних дій та недопущення їх делінквентної поведінки у майбутньому; освоєння освітніх антикорупційних програм; здійснення громадського контролю за реалізацією заходів із запобігання та протидії корупції та проведення регулярного моніторингу цього тематичного напрямку.

Наголошено, що узгодженість і консолідація антикорупційних зусиль різних структур створює істотну синергію, яка може стати найважливішим чинником, здатним вплинути на скорочення рівня корупції в Україні та Азербайджанській Республіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаєв В. Досвід реалізації антикорупційної політики в Азербайджані: уроки для сучасної України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 127-135.
2. Абдуллаєв В. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 5-13.
3. Абдуллаєв В. Сучасний стан антикорупційної реформи України Могілянські читання - 2021 : *Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти*: збірник тез ХХІV всеукр. наук.-практ. конф (м. Миколаїв, 8-12 листопада 2021 р.). Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2021. С. 131-133.
4. Абдуллаєв Вагіф. Досвід реалізації антикорупційних моделей найменш корумпованих країн світу - Данії та Сінгапуру: уроки для України та Азербайджану. Могілянські читання - 2020 : *Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів* : збірник тез ХХІІІ всеукр. наук.-практ. конф (м. Миколаїв, 20 листопада 2020 р.). Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2020. С. 97-99.
5. Абдуллаєв Вагіф. Особливості формування державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. *Ольвійський форум - 2020: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі* : ХІV міжнар. наук. конф. 4-7 червня 2020 р., м. Миколаїв : тези доп. : Актуальні проблеми юриспруденції. Публічне управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 88 с. С. 82-84.

6. Абдуллаєв Вагіф. Особливості формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 4. С. 826-849.

7. Абдуллаєв Вагіф. Сучасні механізми запобігання та протидії корупції. *Ольвійський форум - 2021: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XV міжнар. наук. конф. 10-13 червня 2021 р., м. Миколаїв : тези доп. : Актуальні проблеми юриспруденції. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 108 с. С. 100-102.*

8. Алфьоров С.М. Адміністративно - правова діяльність щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ: [монографія]. Х.: Золота миля, 2011. 372 с.

9. Ангеленюк А.-М. Ю. Добросесність у поліції Сінгапуру через призму антикорупційних програм: правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: право*. 2021. № 67. С.302-306

10. Андріяш В. І., Бондар Г. Л. Роль громадянського суспільства у досягненні сталого розвитку та боротьбі з корупцією в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2018. №1. С. 32-50.

11. Антонова Л., Абдуллаєв В. Корупція як чинник загрози національній безпеці. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. 12. С. 336-355. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/246>.

12. Антонова Л., Абдуллаєв В. Перспективні напрями запобігання та протидії явищу корупції як чинника загрози національній безпеці. *Модернізація професійної підготовки державних службовців в умовах глобальних викликів та сучасних змін в суспільстві : зб. тез міжнар. круглого столу, Україна-Литва, 08 липня 2021 р., м. Київ / редкол. : Ольга Андрєєва, Ірина Криворучко, Наталія Ларіна ; за заг. ред. Лариси Комахи. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2021. С. 7-8.*

13. Беглиця В. П. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії. *Наукові праці*. 2015. Вип. 252. Т. 263. Державне управління. С. 17-23.
14. Беглиця В. П. Проблеми розуміння дефініції «корупція» та причини розповсюдження цього явища в Україні. *Наукові праці*. 2014. Вип. 237. Т. 249. Державне управління. С. 21-26.
15. Береза О. Д. Становлення та особливості інституційної основи антикорупційної політики України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 116-122.
16. Боровик А. Крупційні практики та методи їх подолання у державах Європи. *Кримінальне право*. 2019. №5. С. 229-236
17. Братковський М.Л. Довіра як механізм реалізації публічної влади: [монографія]. Донецьк: «ВІК», 2010. 287 с.
18. Брус Т. М., Ковальов В.Г. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=954> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).
19. Бугайчук К. Л. Корупційні ризики: поняття, класифікація, методологія оцінки, заходи усунення. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2017. С.39-40
20. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : [монографія]. К. : Ін Юре, 2014. 564 с.
21. Буяджи Г. Особливості управління майном національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Юридичний журнал «Право України»*. 2018. № 2. С. 185-198.
22. Васильєва В. П. Про міжнародну співпрацю у сфері профілактики та протидії корупції. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах*

формування правової держави : збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 30 травня 2019 року. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2019. С. 117-119. (Кримінально-правові аспекти захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави).

23. Васильєва Н. В., Васильєва О. І. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 13. С. 62-65.

24. Вищий антикорупційний суд України. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

25. Войтович І. І. Протидія корупції у сфері воєнної безпеки:[монографія]. ПУ «Наук.-дослід. ін-т публічного права» ; відп. ред. К. О. Біла. Дніпро : Біла К. О., 2020. 391 с.

26. Гавкалова Н., Грузд М. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. *Актуальні проблеми економіки (демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика)*. 2014. № 10 (160). С. 281-290.

27. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf. (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

28. Гвоздецький В.Д, Ляш А.О Левчук А.О Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції в Україні *Юридичний науковий електронний журнал* . 2021. № 11. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/202.pdf (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

29. Гірський Б.О. До питання створення вищого антикорупційного суду. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018. Серія Право. Випуск 49. Том 1. С. 115-117

30. Гладун А. Сучасний стан протидії корупції в Україні. *Revista Institutului Național al Justiției*. 2018. № 1 (44). С. 56-60.

31. Глинчак Т. Д., Чепульченко Т. О. Механізм громадського контролю та участі в діяльності антикорупційних структур . *Право і суспільство*. 2018. № 2, ч. 3. С. 9 - 14.
32. Головкін О. В. , Бурова В. В. Міжнародний досвід боротьби з корупцією. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. №12. С. 122 - 133.
33. Горник В. Г., Кравченко С. О. Взаємодія держави та громадянського суспільства у запобіганні корупції як чинник національної безпеки. *Вчені зап. Тавр. нац. ун - ту ім. В. І. Вернадського*. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 123 - 130.
34. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку : [навч. посіб.] / уклад.: Ю. П. Сурмін, Т. П. Крушельницька, В. В. Карлова та ін. ; за заг. ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2008. 56 с.
35. Гуменюк Л. Й. Теоретико-соціологічний аналіз корупції як загрози національній безпеці України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Вип. 2. (серія економічна). Львів. 2009. С. 100-110.
36. Дем'янчук В.А. Організаційно-правовий аспект антикорупційної політики України: [монографія]. Харків: Константа. 2017. 509 с.
37. Драган І. О., Нонік В. В., Кравчук К. М. Вплив корупційної діяльності на економічну політику держави. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: економіка, управління та адміністрування. 2019. №1(87). С.174-179.
38. Драган І., Мохова Ю., Козирєва О., Гавкалова Н. Фінансування процесів інформатизації адміністративних послуг в публічному секторі України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. Том 4. № 39. С.77-86.
39. Дралюк І. М. Корупція як загроза національним інтересам у внутрішній та зовнішній сферах діяльності об'єктів національної безпеки України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і*

практика.: наук.-практ. журн. / Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвід. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з орг. злочинністю. Київ : Міжвід. наук.-дослід. центр з проблеми боротьби з орг. злочинністю, 2014. № 2 (33). С. 45-49.

40. Драчук С. Індекс сприйняття корупції: Україна поліпшилась, але є ризики. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/indeks-spryjniattia-korupciji-2020/31070408.html> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

41. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ. 2011. Т. 6 : Державна служба / наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін (співголова), В. М. Сороко (співголова) та ін. 2011. 524 с.

42. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.

43. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

44. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Про Реєстр. URL: <https://public.nazk.gov.ua/> (Дата звернення: 28.03.2023 р.).

45. Єдиний реєстр громадських формувань. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist>

46. Ємельянов В. М., Татаренко В. Б. Державна влада України в боротьбі з корупцією в органах правосуддя. *Наукові праці : наук.-метод. журнал*. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили. 2010. Вип. 117 (Сер.: Державне управління). С. 19-22.

47. Ємельянов В., Антонова Л., Івашова Л. Адміністративно-правові засади функціонування антикорупційного суду: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. №16. С. 314-336..

48. Жадан О. Актуальні питання щодо перевірки документів, які підтверджують проведення процедури закупівлі. *Казна України*. 2013. № 6. С. 35-42.

49. Жовнірчик Я. Ф. Напрямки оптимізації взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Управління. 2013. № 4. С. 25-32.

50. Жовнірчик Я. Ф., Бандура І. С. Проблеми запобігання і протидії корупції в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 70-74.

51. Жовнірчик Я. Ф., Тимофєєв С. П. Корупція як одна з перешкод у формуванні професійної культури публічних службовців. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022, (16), 466-496.

52. Завгородній В. А. Зарубіжний досвід участі громадських організацій у заходах щодо протидії корупції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 295-307.

53. Задирака Н., Кабанець Р. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. *Віче*. 2014. № 10. С. 27-29.

54. Задорожний С. А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади : дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Національна академія державного управління при Президентові України, Київ, 2016. 251 с

55. Закон Азербайджанської Республіки «Про боротьбу з корупцією» від 13.01.2004 р. № 580-ІІІ. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7426 (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

56. Закон Азербайджанської Республіки «Про внесення змін до Закону Азербайджанської Республіки «Про боротьбу з корупцією» від 01.04.2005 р. № 875-ІІІІ.

57. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» (Антикорупційна стратегія на 2021-2025 рр.) від 20.06.2022 р

№ 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

58. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06. 2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

59. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 08.10. 2015 р. № 731-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-19#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

60. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за придбання таких активів» від 31.10.2019 р. № 263-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

61. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

62. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 р. № 1699-VII. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

63. Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/772-19> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

64. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

65. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

66. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

67. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06. 2016 р. № 1402-VIII.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

68. Запобігання та протидія корупції : [навчальний посібник]. А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров та ін. ; за ред. А. М. Михненка. 4-те вид., перероблй доповн. К. : ДННУ «Акад. фін. управ ління», 2013. 666 с.

69. Зелінська Н. А. Міжнародно-правові інструменти гармонізації антикорупційного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. № 46. 2009. С. 451-456 .

70. Івашова Л. М., Івашов М. Ф. Крітенко О. О. Детінізація зовнішньоекономічної діяльності на основі розвитку методів аналізу ризиків та митного аудиту. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 119-128.

71. Івашова Л. М., Івашов М. Ф. Українські реалії та світовий досвід протидії корупції у сфері публічних закупівель. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 4. С. 316-343.

72. Карпеко Н. М. Організаційно-управлінський механізм боротьби з корупцією як умова забезпечення економічної безпеки країни. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*, 2019. № 2 (11). С.168-176.

73. Кікалішвілі М. В. Основні проблеми в здійсненні сучасної антикорупційної політики України. *Правові новели*. 2019. № 9. С. 146-153.

74. Кісілевич-Чорнойван О. М., Шашкова-Журавель І. О. Правові аспекти протидії корупції на міжнародному рівні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 1(1). С. 31-42.

75. Ковальова Т. В. Сучасний стан реалізації окремих напрямів державної антикорупційної політики у сфері публічної служби в Україні . *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 3. С. 24-32.

76. Коліуш О. Л. Корупційні ризики у сфері надання адміністративних послуг: адміністративно-правові засади протидії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2020. 201 с.

77. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: [підручник]: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 350 с.

78. Комірчий П. О. Поширення корупції як загроза національним інтересам України. URL: <http://anticorruption.com.ua/poshirennya-korupcyi-yak-zagroza-naconalnim-nteresam-ukrayini.html> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

79. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. United Nations Office on Drugs and Crime. URL: http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-r.pdf (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

80. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

81. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження : [монографія]. Кер. авт. кол. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

82. Костенко В. Світовий досвід протидії корупційним проявам. *Держава і право*. 2012. № 58. С. 302-308

83. Костенко Д. В. Становлення системи запобігання та боротьби з корупцією провідних країн світу. *Економіка та держава*. Серія: Державне управління. 2018. № 6. С. 28 - 32.

84. Костенко О. М. Корупція кризового типу: поняття і шляхи . *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. Вип. 18. С. 136-141.

85. Костенко О. М. Щодо антикорупційного потенціалу «людського фактора», або Про «камінь, яким зневажили будівничі». *Право України*. 2015. № 12. С. 14-21.

86. Кохан С. О. Забезпечення відповідальності та запобігання корупції у державній кадровій політиці . *Державне управління: теорія і практика*. 2007. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2007-1/txts/07ksodkp.htm>. (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

87. Кравченко С. О. Підходи до розуміння антикорупційної політики в публічному управлінні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68), № 2. С. 28 - 33.

88. Кравчук М. В., Петровська І. І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2. С. 49-56.

89. Кравчук М., Лаврів І. Сутність корупції та основні шляхи її подолання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №3. С. 31-36.

90. Кустова Т. В. Формування й реалізація антикорупційної політики в системі державної служби України: сучасний стан та шляхи вдосконалення . *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3(42). С. 137-143.

91. Ліпич Л.Г., Рубльов В. В., Хілуха О.А., Кушнір М.А. Шляхи розвитку антикорупційної політики в Україні крізь призму науки публічного менеджменту *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Випуск 34. С. 53-60

92. Малетов Д. Адміністративно-правові засади організації та реформування індонезійського антикорупційного суду *Тінікор*. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 242-248.

93. Малетов Д. Щодо питання професійної підготовки суддів Вищого антикорупційного суду України. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 52-61.

94. Марченко А. *Форми участі громадськості в реалізації антикорупційної реформи в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* № 1 (96). 2020. С. 23-29.

95. Мельник М. І. *Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): [монографія]. К. : Юридична думка, 2004. 400 с.*

96. Мельник О. Г. *Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 2. С. 32-35.

97. Милосердна І. М. *Участь громадянського суспільства у протидії корупції: досвід країн Центрально-Східної Європи. Політичні інститути та процеси Національний університет «Одеська юридична академія»* 2019. №3. С. 37-43

98. Михальченко М., Михальченко О., Невмержицький Є. *Корупція в Україні: політико - філософський аналіз : [монографія]. К. Ін - т політ. і етнонац. Дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України: ІПіЕНД ім. І. Кураса, 2010. 615 с.*

99. *Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1848/> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).*

100. Молдаван Е. *Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. Державне управління: теорія та практика.* 2010. № 2. С. 1-5.

101. Мошнін А. А. *Джерелознавчий аналіз проблематики взаємозв'язку корупції та національної і державної безпеки. Державно-управлінські студії.* 2019. № 3 (14). URL: http://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Moshnin_A_naIPKDSZ.pdf (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

102. Мошнін А. Корупція у сучасній Україні: стан та напрями протидії. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. (2(62)). С. 106-110.

103. Мубаріз Рагімлі Демократизація/дедемократизація політичних інститутів в Азербайджані . *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*, 2021. Вип. 39. С. 123-134

104. Наказ Національного агентства України з питань державної служби «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» від 05.08.2016 р. №158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

105. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році (проект). URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

106. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук : [спец.] 23.00.02 / Невмержицький Є. В. ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. К., 2009. 34 с.

107. Невмержицький Є. В., Шульженко Ф. П. Корупція і національна безпека : [навчальний посібник]. К. : ВЦ КДЛУ, 2000. 194 с.

108. Нинюк М., Нинюк І. Корупція як фактор загрози національній безпеці та суспільному ладу України. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 2 (6). С. 71-76.

109. Нова антикорупційна стратегія для України: якою вона має бути? Погляд експертів. ЦППР. 2019. 24 липня. URL: <http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873832-nova-antikoruptionsiyna-strategiya-dlyaukrayini-yakoyu-vona-mae-buti-poglyad-ekspertiv> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

110. Новак А. Теоретичні основи вивчення особливостей формування національної антикорупційної політики: аспект публічного права. *Legea si Viata*. 2017. No. 8/2 (308). С. 108-112.

111. Новосельцев А. Ще один глухий кут судової реформи. 30.05.2016. *Ракур: Racurs.ua*. URL: <http://racurs.ua/ua/1206-gluhyu-kutsudovoyi-reformy> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

112. Нонік В. В. Сучасні погляди на причини виникнення корупції та її вплив на економіку України. «*Scientific discussion*» (Praha, Czech Republic). 2019. Vol. 1. No. 28. С. 43-47.

113. Нонік В. В. Формування антикорупційної свідомості, як пріоритетний напрям державної антикорупційної політики. «*Scientific discussion*» (Praha, Czech Republic). 2019. Vol. 1. No. 30. С. 45-52.

114. Нонік В. В. Формування та реалізації антикорупційної політики в Україні: теорія, практика, механізми : [монографія]. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 316 с.

115. Нонік В.В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. Державне управління: удосконалення та розвиток No 10, 2017. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1509> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

116. Ортинський В. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 3 (27). С. 1-6.

117. Офіційний сай Transparency International в Україні. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

118. Офіційний сайт Transparency International Ukraine. Про нас. URL: <https://ti-ukraine.org/about/#mission> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

119. Офіційний сайт Transparency International в Україні. Індекс сприйняття корупції-2020. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattuakoruptsiyi-2020/> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

120. Офіційний сайт Transparency International в Україні. Східна Європа та Центральна Азія у СРІ: похмура картина антикорупційних зусиль. 2019. URL:

<https://ti-ukraine.org/news/shidna-yevropa-ta-tsentralna-aziya-u-cpi-pohmura-kartyna-antykoryptsijnyh-zusyl/>(Дата звернення: 28.02.2023 р.).

121. Офіційний сайт Transparency International. URL: <https://translate.google.com/translate?sl=en&tl=uk&u=https://tradingeconomics.com/azerbaijan/corruption-rank> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

122. Офіційний сайт Transparency International. Рейтинг корупції в Азербайджані URL: <https://translate.google.com/translate?sl=en&tl=uk&u=https://tradingeconomics.com/azerbaijan/corruption-rank> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

123. Офіційний сайт Вищого антикорупційного суду України. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) - вищий спеціалізований суд у системі судоустрою України. URL: https://hcac.court.gov.ua/hcac/info_sud/competence/ (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

124. Офіційний сайт Державного агентства з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської Республіки. URL: <http://vxside.gov.az/az> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

125. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Реєстр громадських організацій. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

126. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

127. Офіційний сайт Луцької районної державної адміністрації. Психологічні аспекти запобігання корупційним правопорушенням в органах державної влади та місцевого самоврядування.. URL: <http://lutskadm.gov.ua/zapobihannia-proiavam-koruptsii/item/368-psyhologichni-aspekty-zapobigannya-korupciynum-pravororushennyam-v-organah-derzhavnoyi-vlady-ta-miscevogo-samovryaduvannya> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

128. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. Протокол чергового засідання Національного агентства з питань

запобігання корупції № 38 від 08 червня 2017 року. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/38-Protokol-08.06.2017-1.pdf>. (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

129. Офіційний сайт Ради азербайджанців України. Українсько-азербайджанські відносини. URL: <https://rau.in.ua/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD/> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

130. Пендюра М. М. Корупція як головна небезпека національній безпеці України в умовах сьогодення. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9-10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. 395 с. С. 196-198.

131. Підбережник Н. Участь громадськості у запобіганні та протидії корупції в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 3 (48). ч. 1. С. 131-137.

132. Положення про Державне агентство з послуг громадянам та соціальним інноваціям при Президентові Азербайджанської Республіки, затв. Указом Президента Азербайджанської Республіки «Про забезпечення діяльності Державного агентства з послуг громадянам та соціальним інноваціям при Президентові Азербайджанської Республіки» від 05.09.2012 № 706. Законодавство країн СНД. URL: https://www.azerbaijans.com/content_1799_ru.html (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

133. Попазогло В. Південний Кавказ як регіон неформальної інституціоналізації політики. *European political and law discourse*. Випуск 5. 2018. С. 49-54.

134. Попело О. , Іванова Н. Формування та реалізація антикорупційної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3(27). С. 29-36

135. Попов Г. В. Міжнародно-правове регулювання взаємодії у сфері запобігання і протидії корупції. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1 (27). С. 135-142.

136. Попов Г., Гладун О. Яким буде Вищий антикорупційний суд? Погляд науковців на відповідний законопроект. *Юридичний вісник України*. 2018. № 14. С. 6-12

137. Приходько А.А. Окремі особливості антикорупційної політики Данії науковий вісник. *Ужгородського національного університету*. 2020. Серія: право. Випуск 61 том 2. С. 25-28

138. Проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020-2024 роки (Проект за результатами публічного обговорення). URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

139. Проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки». URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antikoruptsijna-strategiya/> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

140. Проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JI03252V?an=3&q=%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0%20%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B2%D1%96%20%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B8> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

141. Прокопів Б. Стан та шляхи вдосконалення реалізації антикорупційної політики України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1 (17). С. 152-156.

142. Прохоренко О. Я. Прояви корупції - загроза національній безпеці України. *Науковий вісник НАВСУ* : зб. наук. праць. Київ, 2002. Вип. 3. С. 61-64.
143. Пундей Сар Дж. Боротьба з корупцією. Критичний огляд з аналізом міжнародного досвіду. Матеріали українсько-американського семінару «Проблеми економічного зростання: питання доброчесності». Львів, 1997. С. 17.
144. Радченко О. В. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. *Публічне управління : теорія та практика* : зб. наук. пр. Асоціації докторів державного управління. Х. : Вид-во АДНДУ. 2013. № 3 (15). С. 19 -25.
145. Реалізація державної антикорупційно політики в міжнародному вимірі. Рекомендації VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8-9 грудня 2022 року). URL:https://www.naiou.kiev.ua/files/antikoruptsia/2022/prohrrama_08_09_22.pdf (Дата звернення: 28.02.2023 р.).
146. Розпорядження Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Національного плану дій на 2022—2026 роки щодо посилення боротьби з корупцією» від 4.04.2022 р. № 3199. URL: <https://www.e-qanun.az/framework/49349>
147. Розпорядження Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Національного плану дій на 2020-2022 роки щодо сприяння відкритому уряду» від 27.02.2020 р. № 859 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/44619>
148. Романов М. Розбудова правової держави в Україні в умовах корупційних ризиків. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9-10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. - Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. 395 с. С. 212-215.
149. Романюк Б. В. Бусол О. Ю. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : [монографія]. Кіровоград : ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2010. 628 с.
150. Ростовська К. В. Суб'єкти державної антикорупційної політики: поняття та підходи до класифікації. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 165-169.

151. Ростовська К. В. Сучасна антикорупційна політика в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2017. Випуск 23. С. 94-96.

152. Рудакевич Марія Іванівна. Формування етики державних службовців в умовах демократизації і професіоналізації державного управління : дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.03 / Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2007. 434 с..

153. Санжаровець В.М. Корупційний делікт у контексті глобалізаційних трансформацій. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2012. № 2. С. 80 - 84.

154. Серьогін С. М. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством : [монографія]. Д: ДРІДУ НАДУ, 2003. 456 с.

155. Серьогін С. С. Антикорупційна державна політика: міжнародний досвід. *Держава та регіони: наук.-вироб. журн. Запоріжжя*, 2009. №3. С. 226-230.

156. Серьогін С. С. Корупція як соціальний феномен: методологічна рефлексія. *Актуальні проблеми державного управління: зб.наук. пр. Д. : ДРІДУ НАДУ*, 2009. Вип.1(35). С. 60-65.

157. Серьогін С. С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 195 25.00.02 / С.С. Серьогін ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2010. 20 с.

158. Серьогін С. С. Соціальна сутність корупції в органах державної влади. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Д.: ДРІДУ НАДУ*, 2009. Вип. 3(3). С. 202-207.

159. Скобіна І. І., Дубич К. В. Організаційно-правові засади запобігання корупції в державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 120-126.

160. Скомаров О. Досвід Сінгапуру та Гонконгу щодо функціонування спеціальних антикорупційних органів та можливість його застосування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства* Випуск 4 (8). 2016 р. С. 90-96

161. Соколов М. С. Теоретичні та прикладні аспекти протидії корупції: зарубіжний досвід. *Питання безпеки*. 2016. № 1. С. 15-26.

162. Соловйов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: [монографія]. К. : Ін - т зак - ва Верховн. Ради України, 2012. 508 с.

163. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку: Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії, 2007. 131 с. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/7/9/39972100.pdf> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

164. Стоян О. Ю. Права і свободи громадян - головні принципи, пріоритети та основа нової філософії управління. *Ольвійський форум - 2017: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі*: міжнар. наук.-практ. конф., 8-11 червня 2017 р. Миколаїв, 2017. С. 93-95.

165. Стоян О. Ю. Управління міжнародною економічною безпекою: загрози, фактори та регіональні системи безпеки в умовах глобалізації. *Наукові праці*: Науково-методичний журнал. Вип. 300. Т. 312. Економіка. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. С. 28-32.

166. Супрун Т. М. Міжнародне співробітництво в боротьбі з корупцією. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 335-337.

167. Танас І., Герасименко Л. Посилення ролі громадянського суспільства та засобів масової інформації у виявленні та запобіганні корупції. 2017 р. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4153/1/%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%20%D0%BE%D1%81%D1%82._p159-161.pdf (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

168. Теремецький В.І., Дем'янчук В.А. Міжнародний досвід реалізації антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2017. № 4. С. 67-72.

169. Теремецький В.І., Дем'янчук В.А. Формування та реалізація антикорупційної політики в Україні в умовах адміністративної реформи. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2018. № 1. С. 2-6.

170. Тимофеев С. П. Місце антикорупційної культури у процесі запобігання корупції в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 6. С. 956-978.

171. Тимофеев С. П., Колесніченко О. О. Стратегічні завдання розвитку інституту публічних закупівель. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2020. № 7. С. 142-161.

172. Тігіпко С. Л. Україна: проект розвитку. К. : «Саміт-книга», 2009. 168 с.

173. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

174. Указ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки». від 21.10.2011 р. № 1001/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011#Text> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

175. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії національної безпеки України «Безпека людини - безпека країни» від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

176. Указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14.10.2014 р. № 808/2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/808/2014> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

177. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації: [монографія]. Л.: Ахілл, 2008. 660 с.

178. Цимбалюк К. М., Жерж Н. А. Аналіз та оцінка міжнародної політики у сфері запобігання та протидії корупції. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби запобігання корупції* : збірник тез та доповідей наук/во-практичної конференції (5 квітня 2017 р.). Університет ДФС України. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. 324 с.

179. Шевчук, Ю. Чи стане антикорупційний суд справді незалежним? *Голос України*. 2018. 25 січ. (№ 16). С. 3

180. Шепетько С. А., Прокопченко С. І. Досвід Азербайджану щодо запобігання корупції у сфері надання публічних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія: Право / гол. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 3. Вип. 47. С. 24-27.

181. Шкуропат О. В. Міжнародний досвід антикорупційної політики. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Управління. 2014. Вип. 1. С. 356 - 369.

182. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 110 - 118.

183. Шпак Ю., Драган І. Корупція в публічному управлінні як перепона переходу суспільства до індустрії 4.0. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. №16. С. 610-625.

184. Шрамко С. С. Роль громадської свідомості у запобіганні корупції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Випуск 28. Том 3. 2014. С. 48- 51.

185. Шуп'яна М. Ю. Корупція: особливості дефініції поняття в міжнародно - правових актах і вітчизняному законодавстві . *Науковий вісник Херсонського державного університету* . Серія : Юридичні науки. Херсон, 2017. С. 119 123.

186. Щегорцова В. Шляхи запобігання і протидії корупції в органах публічного управління України. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_40 (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

187. Якимюк Б. М. Вплив громадських організацій на протидію корупції в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. Серія: Державне управління». № 18/2013. С. 161-164.

188. Яковенко Г.Б. Вимірювання рівня корупції: можливості сучасного етапу. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. Вип. 4 (44). С. 169 - 174.

189. Adilov Nadir Adil oğlu. Korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq hüquq normalarının Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində tətbiqinin əsas aspektlərinin müqayisəli təhlili. *Avrasiya vəkilliyi*. 2016. № 6 (25). С. 87-94.

190. Antonova Liudmyla, Svitlana Lizakowska, Vagif Abdullayev, Piotr Lisowski International cooperation against corruption in public authorities. PNAP. Том 46 № 3. 2021. pp. 123-135.

191. Antonova Liudmyla, Dmytro Mishchenko, Ivan Bandura, Vahif Abdullayev, Oleksandr Dolhy. Interaction between public authorities and civil society institutions in the field of preventing and combating corruption Interacción y Perspectiva. *Revista de Trabajo Social*, Vol. 12. No. 1 pp. 76-92..

192. Beglytsia V. Corruption Risks for Interaction of Political Elite Institute with the Democratic Citizenship Institute in Ukraine. *Public policy and economic development*. 2018. Iss. 7. С. 121-137..

193. Chumachenko, D., Yemelyanov, V., Zhovnirchyk, Y., Bandura, I. & Karpeko, N. Social models for the fight against corruption and corrupt practices in the global and European dimension. *Journal of Research Apuntes Universitarios: University Notes* 2021. Vol. 11, Num. 3. 183-196.

194. Chumachenko, D., Yemelyanov, V., Zhovnirchyk, Y., Bandura, I., & Karpeko, N.). Social models for the fight against corruption and corrupt practices in

the global and European dimension. *Journal of Research Apuntes Universitarios: University Notes* . 2021. Vol. 11 Num. 3 (2021), 183-196.

195. Cointelegraph. URL: <https://cointelegraph.com/news/denmarkproposes-use-of-blockchain-in-fight-against-corruption> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

196. Communal тоже стал ASAN. *Новости Азербайджана*. 28.12.2016. URL: <http://novosti.az/society/5019.html> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

197. Corruption perceptions index 2020. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

198. Huseynova Nazenin. Effective training system as one of the principles brand of azerbaijan management «ASAN service». *Educational Alternatives*. 2014. Volume 12. pp. 726-731.

199. Integrated compliance management - The Future of Compliance Programs; Denmark Corruption Report; last updated: september 2020. URL: <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/denmark> (Дата звернення: 28.07.2021 р.)

200. Karpeko, N. Public administration of anti-corruption processes. *East journal of security studies*, 2020. № 6 (1). Pp.124-133.

201. Kvitka, S., Borodin, E., Koval, V., Yemelyanov, V., Ivashova, L. Anti-corruption mechanisms of intersectoral interaction between companies and public authorities in conditions of transformation of the information society. *Contemporáneos: Educación, Política y Valores* . 2019. Special Issue, Vol. 7. pp.133.

202. LEGALHUB. Опубліковано Закон України про незаконне збагачення. LegalHub. URL: <https://legalhub.online/zakonodavstvo/opublikovano-zakon-ukrayiny-pro-nezakonne-zbagachennya> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

203. OECD Phase 3 Report on Implementing the OECD Anti-Bribery convention in Denmark. p 47. URL: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Denmarkphase3reportEN.pdf> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

204. Pisarevskiy, M., Aleksandrova, V., Yevtushenko, V., Poroka, S., Shoiko, V., & Karpeko, N. Management of economic Security of industrial enterprises for

countering Raiding. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. 43 (1). pp.151-160.

205. Pomaza-Ponomarenko A , Drahan I., Medvedeva D. E-governance as a tool of establishing feedback with the public and conflict resolution. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2021. Вип. 1 (14). С.11-15.

206. Rose-Ackerman S. Corruption and the state: causes, consequences, reforms. Cambridge University Press; 2-issue (March 7, 2016). 644 p.

207. Shpak Yurii, Bandura Ivan, Primush Roman, Dokalenko Varvara, Abdullayev Vagif. Formation of Anti-Corruption Consciousness of Citizens as a Direction of Interaction of Public Authorities and Institutions of Civil Society. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22 No. 3 pp. 17-22.

208. Stephenson M. & Schutte S. . Specialised anticorruption courts: a comparative mapping. U4 Anti-Corruption Resource Centre. Chr. Michelsen Institute. U4 2016. Issue. Dec. No. 7. 36 p. URL: <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruptioncourts-a-comparativemapping.pdf> (Дата звернення: 28.02.2023 р.).

209. Transparency International Denmark. National Integrity System Study Denmark. Executive summary. URL: http://www.transparency.org/whatwedo/pub/national_integrity_system_assessment_denmark_executive_summary (Дата звернення: 28.02.2023 р.).
URL:

210. Yemelyanov, V., & Plekhanov, D.. Ways of confronting corruption and bribery in the bodies of the state authority. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2019. №5(1).pp 59-67.

211. Denmark: Overview of corruption and anti-corruption. T. I. URL: <https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Country-profile-Denmark-2018-PR.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення дефініції «корупція» як явища

<i>Автор</i>	<i>Тлумачення дефініції «корупція»</i>
1	2
А. Шляйфер та Р. Вішн	Корупція – отримання державними чиновниками приватних доходів із державної власності
К. Шеппеле	Корупція – зловживання не тільки службовим положенням в органах влади і державних установах, а й у сфері особистих і комерційних відносин
М. Даколіас та К.Ткачук	Корупція – використання положення в органах державної влади для особистої вигоди
А. Долгова, А. Желудков, П. Кабанов	Корупція – соціальне явище, що характеризується підкупом (продажністю) державних або інших службовців і на цій основі корисливим використанням ними в особистих або корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов'язаних з ними авторитету і можливостей
А. Мізерій	Корупція – соціальне явище, що полягає в розпаді суспільства й держави, коли державні (муніципальні) службовці, а також особи, уповноважені на виконання як державних, так й інших управлінських функцій, в тому числі й в комерційному секторі, використовують своє службове положення, статус і авторитет займаної посади всупереч інтересам служби або інших осіб і встановленим нормам права і моралі, в корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах
Б. Волженкін	Корупція – соціальне явище, що полягає в розкладанні влади, коли державні (муніципальні) службовці і інші особи, уповноважені на виконання державних функцій, використовують свій службовий стан, статус і авторитет займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах
В. Комиссаров	Корупція – використання суб'єктом управління своїх владних повноважень всупереч інтересам служби з особистої заінтересованості
В. Кудрявцев, Г. Хохряков, Я. Кузьмінов	Корупція – використання уповноваженими на виконання державних функцій (або прирівняних до них) особами свого статусу та пов'язаних з ним можливостей для непередбаченого законом отримання матеріальних чи інших благ і переваг, а також протиправне надання їм цих благ і переваг фізичними і юридичними особами
Г. Аврек та В. Овчинський	Корупція – форма службового зловживання, в якому завжди присутня пряма чи завуальована корисливість; складне соціально-правове явище, пов'язане з підкупом осіб, які перебувають на державній або громадській службі, одержання ними додаткових доходів, благ і переваг за вчинення умисних дій або бездіяльність (у т.ч. в інтересах третіх осіб) всупереч інтересам держави і суспільства

Продовження додатку А

1	2
Г. Блек	Корупція – 1) дія, що здійснюється з наміром надати деяку перевагу, несумісну з офіційними обов'язками посадовця і правами інших осіб; 2) дія посадовця, який незаконно і неправомірний використовує своє положення або статус для отримання якої-небудь переваги для себе або іншої особи в цілях, протилежних до обов'язків і прав інших осіб
Г. Сатаров	Корупція – зловживання службовим становищем в корисливих цілях
Дж. Белентайн	Корупція – викривлене призначення органів держави в цілях отримання особистої вигоди, яке перешкоджає процесу вчинення правосуддя
Дж. Най	Корупція – поведінка, яка відхиляється від формальних обов'язків виконання суспільної ролі через отримання особистої грошової або статусної вигоди і яка порушує встановлені правила особистого впливу по відношенню до визначених осіб
Дж. Скотт	Корупція – прихована політична арена, на якій корислива політика приватних інтересів починає переважати над правлячим режимом. Впливає на владні повноваження в державі, характер і композицію політичної еліти, спотворює формальні декларації урядової політики
Е. Генкіс	Корупція – акт порушення встановленої системи правил, яка регулює розподілення багатств з метою отримання від цього особистої вигоди
К. Фрідріх	Корупція – поведінка, що відхиляється від переважаючих у політичній сфері норм та зумовлена мотивацією отримання особистої вигоди за рахунок суспільства
М. Джонстон	Корупція – поведінка, що відхиляється від вказаною посадовцеві наявними правилами, і обумовлена бажанням отримати матеріальні або статусні переваги для себе, своєї сім'ї або пов'язаної з собою вузької групи осіб, а також порушення за особистими мотивами обмежень у відправленні посадових функцій
М. Мельник	Корупція – це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя
М. Яблоков	Корупція пов'язана з підкупом осіб, які перебувають на державній або громадській службі, і є зловживанням державною владою, посадою та службовим становищем з метою отримання матеріальної винагороди за вчинення умисних дій або бездіяльність. Носить характер злочинної діяльності у політичній сфері, що призводить до дискредитації апарату державного управління, який не може проводити ефективну політику
Міждисциплінарна група Ради Європи з питань корупції	Корупція являє собою хабарництво та будь-яку іншу поведінку осіб, яким доручено виконання певних обов'язків у державному або приватному секторі, яке призводить до порушення обов'язків, покладених за статусом на державну посадову особу, приватного працівника, незалежного агента, або іншого роду відносин і має на меті отримання будь-якої незаконної вигоди для себе та інших
Н. Кузнецова, О. Дудоров	Корупція – одна з функцій управління суспільством, які мають економічне підґрунтя. Вона носить соціальне забарвлення, але за своєю сутністю є категорією економіки

Продовження додатку А

1	2
О. Кірпічников	Корупція – корозія влади, яка руйнує державний апарат і роз’їдає моральні основи суспільства
П. Панченко, А. Волобуєв	Корупція є суто правовою структурою як первинної основи протиправної діяльності чи бездіяльності. Її соціально-економічні та політичні чинники є вторинними по відношенню до правовою складової. Корупція – протиправна діяльність, що полягає у підкупі державних службовців і громадських діячів, хабарництві та зловживанні службовим становищем, розкраданні державного, колективного або приватного майна, нецільовому використанні бюджетних коштів, зайнятті чиновниками підприємницькою діяльністю, сприянні з корисливою метою комерційній діяльності певних осіб, наданні їм необґрунтованих переваг і пільг, призначенні на посади некомпетентних осіб тощо
Р. Клітгаард	Корупція – система, а не одиничний акт. Може бути представлена формулою: Корупція = монополія + свобода прийняття рішень – підзвітність (Corruption = monopoly + discretion – accountability). Корупція – злочин за розрахунком, а не по емоціях
Р. Тучак	Корупція проявляється в трьох аспектах: 1) політичному, який виражається в проникненні криміналітету до владних структур; 2) соціально-економічному, що полягає у викривленні корумпованим держапаратом рішень держави з соціально-економічних питань; 3) правовому, для якого характерне лобювання інтересів у процесі законотворчої діяльності
С. Кушнар'ов та О. Шаповалов	Корупція – природне взаємовигідне співробітництво людей, що перебувають у владних структурах держави, з особами, які в них не перебувають, але бажають використовувати державний механізм у власних цілях

Джерело: систематизовано автором

Підходи до визначення дефініції «корупція» як явища

КОРУПЦІЯ	1. Корупція як засіб руйнації органів влади (О. Кірпічников, С. Кушнарьов, О. Шаповалов, Дж. Белентайн)
	2. Корупція як зловживання владою (М. Даколіас, К.Ткачук, Г. Сатаров, К. Шепеле, Р. Клітгаард, В. Комиссаров, В. Кудрявцев, Г. Хохряков, Я. Кузьмінов)
	3. Корупція як незаконна дія (Г. Блек, А. Шляйфер, Р. Вішні, Г. Аврек, В. Овчинський)
	4. Корупція як політичне явище (М. Яблоков)
	5. Корупція як правове явище (П. Панченко, А. Волобуєв)
	6. Корупція як протиправна поведінка (К. Фрідріх, Дж. Най, Дж. Скотт, М. Джонстон, Міждисциплінарна група Ради Європи з питань корупції)
	7. Корупція як складноструктурована система (Р. Тучак)
	8. Корупція як соціальне явище (А. Мізерій, Е. Генкіс, Б. Волженкін, А. Долгова, А. Желудков, П. Кабанов)
	9. Корупція як соціально-економічне явище (Н. Кузнецова, О. Дудоров)
	10. Корупція як спосіб мислення та поведінки (М. Мельник)

Джерело: систематизовано автором

Індекс сприйняття корупції за 2012-2021 роки

Список країн за Індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI)											
Позиція	Країна	Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI)									
		2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	ДАНІЯ	88	88	87	88	88	90	91	92	91	90
1	Нова Зеландія	88	88	87	87	89	90	88	91	91	90
1	Фінляндія	88	85	86	85	85	89	90	89	89	90
4	СІНГАПУР	85	85	85	85	84	84	85	84	86	87
4	Швеція	85	85	85	85	84	88	89	87	89	88
4	Норвегія	85	84	84	84	85	85	87	86	86	85
7	Швейцарія	84	85	85	85	85	85	86	86	85	86
8	Нідерланди	82	82	82	82	82	83	87	83	83	84
9	Люксембург	81	80	80	81	82	81	81	82	80	80
10	Німеччина	80	80	80	80	81	81	81	79	78	79
11	Великобританія	78	77	77	80	82	81	81	78	76	74
12	Гонконг	76	77	76	76	77	77	75	74	73	77
13	Австрія	74	76	77	76	75	75	76	72	69	69
13	Канада	74	77	77	81	82	82	83	81	81	84
13	Естонія	74	75	74	73	71	70	70	69	71	64
13	Ірландія	74	72	74	73	74	73	75	74	75	69
13	Ісландія	74	75	78	76	77	78	79	79	78	82
18	Австралія	73	77	77	77	77	79	79	80	81	85
18	Бельгія	73	76	75	75	75	77	77	76	75	75
18	Японія	73	74	73	73	73	72	75	76	74	74
18	Уругвай	73	71	72	70	70	71	74	73	73	72
22	Франція	71	69	69	72	70	69	70	69	68	71
23	Сейшельські острови	70	66	66	66	60	Н/Д	55	55	54	52
24	ОАЕ	69	71	72	70	71	66	70	70	69	68
25	Бутан	68	68	68	68	67	65	65	65	63	63
25	Китайська Республіка	68	65	65	63	63	61	62	61	61	61
27	Чилі	67	67	67	67	67	66	70	73	71	72
27	США	67	67	69	71	75	74	76	74	72	73
29	Барбадос	65	64	62	68	68	61	Н/Д	74	75	76
30	Багамські острови	64	63	64	65	65	76	Н/Д	71	71	71
31	Катар	63	63	62	62	63	61	71	69	68	68
32	Республіка Корея	62	61	59	57	54	53	56	55	55	56
32	Португалія	62	61	62	64	63	62	63	63	62	63
34	Іспанія	61	62	62	58	57	58	58	60	59	65
34	Литва	61	60	60	59	59	59	61	58	57	54

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
36	Ізраїль	59	60	60	61	62	64	61	60	61	60
36	Латвія	59	57	56	58	58	57	55	53	53	49
36	Сент-Вінсент і Гренадини	59	59	59	58	58	60	Н/Д	67	62	62
39	Кабо-Верде	58	58	58	57	55	59	55	57	58	60
39	Коста-Ріка	58	57	58	56	59	58	55	54	54	54
41	Словенія	57	60	60	60	61	61	60	58	57	61
42	Італія	56	53	53	52	50	47	44	43	43	42
42	Сент-Люсія	56	56	55	55	55	60	Н/Д	Н/Д	71	71
42	Польща	56	56	58	60	60	62	62	61	60	58
45	Ботсвана	55	60	61	61	61	60	63	63	64	65
45	Домініка	55	55	55	57	57	59	Н/Д	58	58	58
45	Фіджі	55	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
45	Грузія	55	56	56	58	56	57	52	52	49	52
49	Чехія	54	54	56	59	57	55	56	51	48	49
49	Мальта	54	53	54	54	56	55	56	55	56	57
49	Маврикій	54	53	52	51	50	54	53	54	52	57
52	Кіпр	53	57	58	59	57	55	61	63	63	66
52	Гренада	53	53	53	52	52	56	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
52	Руанда	53	54	53	56	55	54	54	49	53	53
52	Саудівська Аравія	53	53	53	49	49	46	52	49	44	44
56	Оман	52	54	52	52	44	45	45	45	47	47
56	Словаччина	52	49	52	50	50	51	51	50	47	46
58	Вірменія	49	49	42	35	35	33	35	37	36	34
58	Греція	49	50	48	45	48	44	46	43	40	36
58	Йорданія	49	49	48	49	48	48	53	49	45	48
58	Намібія	49	51	52	53	51	52	53	49	48	48
62	Малайзія	48	51	53	47	47	49	50	52	50	49
63	Хорватія	47	47	47	48	49	49	51	48	48	46
64	Куба	46	47	48	47	47	47	47	46	46	48
64	Чорногорія	46	45	45	45	46	45	44	42	44	41
66	Китай	45	42	41	39	41	40	37	36	40	39
66	Румунія	45	44	44	47	48	48	46	43	43	44
66	Сан-Томе і Принсіпі	45	47	46	46	46	47	42	42	42	42
66	Вануату	45	43	46	46	43	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
70	Ямайка	44	44	43	44	44	39	41	38	38	38
70	Туніс	44	44	43	43	42	41	38	40	41	41
70	ПАР	44	44	44	43	43	45	44	44	42	43
73	Гана	43	43	41	41	40	43	47	48	45	45

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
73	Угорщина	43	44	44	46	45	48	51	54	54	55
73	Кувейт	43	42	40	41	39	41	49	44	41	44
73	Сенегал	43	45	45	45	45	45	44	43	41	36
73	Соломонові острови	43	42	42	44	39	42	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
78	Бенін	42	41	41	40	39	36	37	39	36	36
78	Буркіна-Фасо	42	40	40	41	42	42	38	38	38	38
78	Болгарія	42	44	43	42	43	41	41	43	41	41
78	Бахрейн	42	42	42	36	36	43	51	49	48	51
82	Білорусь	41	47	45	44	44	40	32	31	29	31
82	Східний Тимор	41	40	38	35	38	35	28	28	30	33
82	Тринідад і Тобаго	41	40	40	41	41	35	39	38	38	39
85	Індія	40	40	41	41	40	40	38	38	38	36
85	Мальдіви	40	43	29	31	33	36	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
87	Колумбія	39	39	37	36	37	37	37	37	36	36
87	Ефіопія	39	38	37	34	35	34	33	33	33	33
87	Гайана	39	41	40	37	38	34	29	30	27	28
87	Республіка Косово	39	36	36	37	39	36	33	33	33	34
87	Марокко	39	40	41	43	40	37	36	39	37	37
87	Північна Македонія	39	35	35	37	35	37	42	45	44	43
87	Суринам	39	38	44	43	41	45	36	36	36	37
87	Танзанія	39	38	37	36	36	32	30	31	33	35
87	В'єтнам	39	36	37	33	35	33	31	31	31	31
96	Аргентина	38	42	45	40	39	36	32	34	34	35
96	Бразилія	38	38	35	35	37	40	38	43	42	43
96	Індонезія	38	37	40	38	37	37	36	34	32	32
96	Лесото	38	41	40	41	42	39	44	49	49	45
96	Сербія	38	38	39	39	41	42	40	41	42	39
96	Туреччина	38	40	39	41	40	41	42	45	50	49
102	Гамбія	37	37	37	37	30	26	28	29	28	34
102	Казахстан	37	38	34	31	31	29	28	29	26	28
102	Шрі-Ланка	37	38	38	38	38	36	37	38	37	40
105	Кот-д'Івуар	36	36	35	35	36	34	32	32	27	29
105	Еквадор	36	39	38	34	32	31	32	33	35	32
105	Молдова	36	34	32	33	31	30	33	33	35	36
105	Панама	36	35	36	37	37	38	39	37	35	38
105	Перу	36	38	36	35	37	35	36	38	38	38
110	Албанія	35	36	35	36	38	39	36	33	31	33
110	Боснія і Герцеговина	35	35	36	38	38	39	38	39	42	42
110	Монголія	35	35	35	37	36	38	39	39	38	36

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
110	Малаві	35	30	31	32	31	31	31	33	37	37
110	Таїланд	35	36	36	36	37	35	38	38	35	37
115	Сьєрра-Леоне	34	33	33	30	30	30	29	31	30	31
115	Сальвадор	34	36	34	35	33	36	39	39	38	38
117	Алжир	33	36	35	35	33	34	36	36	36	34
117	Єгипет	33	33	35	35	32	34	36	37	32	32
117	Непал	33	33	34	31	31	29	27	29	31	27
117	Філіппіни	33	34	34	36	34	35	35	38	36	34
117	Замбія	33	33	34	35	37	38	38	38	38	37
122	Єсватині	32	33	34	38	39	Н/Д	Н/Д	43	Н/Д	Н/Д
122	УКРАЇНА	32	33	30	32	30	29	27	26	25	26
124	Габон	31	30	31	31	32	35	34	37	34	35
124	Мексика	31	31	29	28	29	30	35	35	34	34
124	Нігер	31	32	32	34	33	35	34	35	34	33
124	Папуа — Нова Гвінея	31	27	28	28	29	28	25	25	25	25
128	АЗЕРБАЙДЖАН	30	30	30	25	31	30	29	29	28	27
128	Болівія	30	31	31	29	33	33	34	35	34	34
128	Джібуті	30	27	30	31	31	30	34	34	36	36
128	Домініканська Республіка	30	28	28	30	29	31	33	32	29	32
128	Кенія	30	31	28	27	28	26	25	25	27	27
128	Лаос	30	29	29	29	29	30	25	25	26	21
128	Парагвай	30	28	28	29	29	30	27	24	24	25
128	Того	30	29	29	30	32	32	32	29	29	30
136	Росія	28	28	27	29	28	27	28	28	28	27
136	Ангола	29	27	26	19	19	18	15	19	23	22
136	Ліберія	29	28	28	32	31	37	37	37	38	41
136	Малі	29	30	29	32	31	32	35	32	28	34
140	М'янма	28	28	29	29	30	28	22	21	21	15
140	Мавританія	28	29	28	27	28	27	31	30	30	31
140	Пакистан	28	31	32	33	32	32	30	29	28	27
140	Узбекистан	28	26	25	23	22	21	19	18	17	17
144	Камерун	27	25	25	25	25	26	27	27	25	26
144	Киргизія	27	31	29	29	28	28	27	24	24	17
144	Уганда	27	27	28	26	26	25	25	26	26	29
147	Бангладеш	26	26	26	26	28	26	25	25	27	26
147	Мадагаскар	26	25	24	25	24	26	28	28	28	32
147	Мозамбік	26	25	26	23	25	27	31	31	30	31

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
150	Гвінея	25	28	29	28	27	27	25	25	24	24
150	Гватемала	25	25	26	27	28	28	28	32	29	33
150	Іран	25	25	26	28	30	29	27	27	25	28
150	Таджикистан	25	25	25	25	21	25	26	23	22	22
154	ЦАР	24	26	25	26	23	20	24	24	25	26
154	Ліван	24	25	28	28	28	28	28	27	28	30
154	Нігерія	24	25	26	27	27	28	26	27	25	27
157	Гондурас	23	24	26	29	29	30	31	29	26	28
157	Ірак	23	21	20	18	18	17	16	16	16	18
157	Камбоджа	23	21	20	20	21	21	21	20	20	22
157	Зімбабве	23	24	24	22	22	22	21	21	21	20
161	Еритрея	22	21	23	24	20	18	18	18	22	25
162	Республіка Конго	21	19	19	19	21	20	23	23	22	26
162	Гвінея-Бісау	21	19	18	16	17	16	17	19	19	25
164	Комори	20	21	25	27	27	24	26	26	28	28
164	Гаїті	20	18	18	20	22	20	17	19	19	19
164	Нікарагуа	20	22	22	25	26	26	27	28	28	29
164	Судан	20	16	16	16	16	14	12	11	11	13
164	Чад	20	21	20	19	20	20	22	22	19	19
169	Бурунді	19	19	19	17	22	20	21	20	21	19
169	ДР Конго	19	18	18	20	21	21	22	22	22	21
169	Туркменістан	19	19	19	20	19	22	18	17	17	17
172	Лівія	17	17	18	17	17	14	16	18	15	21
172	Екваторіальна Гвінея	17	16	16	16	17	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
174	Афганістан	16	19	16	16	15	15	11	12	8	8
174	КНДР	16	18	17	14	17	12	8	8	8	8
174	Ємен	16	15	15	14	16	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
177	Венесуела	14	15	16	18	18	17	17	19	20	19
178	Сирія	13	14	13	13	14	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
178	Сомалі	13	12	9	10	9	10	8	8	8	8
180	Південний Судан	11	12	12	13	12	11	15	15	14	Н/Д
Н/Д	Бруней	Н/Д	60	60	63	62	58	Н/Д	Н/Д	60	55

Джерело: [191].

Базис нормативно-правового забезпечення Азербайджанської Республіки
у сфері запобігання та протидії корупції

- 1) Закон Азербайджанської Республіки «Про боротьбу з корупцією» від 13.01.2004 р. № 580-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/5809>
- 2) Закон Азербайджанської Республіки «Про затвердження Положення про антикорупційну комісію Азербайджанської Республіки» від 03.05.2005 р. № 906-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/9912>
- 3) Закон Азербайджанської Республіки «Про звернення громадян» від 30.09.2015 р. № 1308-ІВГ URL: <https://www.e-qanun.z/framework/31281>
- 4) Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки від 30.12.1999 р. № 787-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/46947>
- 5) Закон Азербайджанської Республіки «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Азербайджанської Республіки щодо боротьби з корупцією» від 10.10.2006 р. № 162-ІІІГД URL: <https://www.e-qanun.az/framework/12413>
- 6) Закон Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Правил подання фінансової інформації посадовими особами». від 24.06.2005 р. № 945-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/10662>
- 7) Закон Азербайджанської Республіки «Про боротьбу з легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму» від 30.12.2022 р. № 781-ВІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/53369>
- 8) Закон Азербайджанської Республіки «Про затвердження Конвенції про кримінальну відповідальність у зв'язку з корупцією» від 30.12.2003 р. № 570-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/5406>
- 9) Закон Азербайджанської Республіки «Про ратифікацію Конвенції «Про цивільно-правову відповідальність за корупцію» від 30.12.2003 р. № 571-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/5407>
- 10) Закон Азербайджанської Республіки «Про свободу інформації» від 19.06.1998 р. № 505-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/3420>
- 11) Закон Азербайджанської Республіки «Про отримання інформації» від 30.09.2005 р. № 1024-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/11142>
- 12) Закон Азербайджанської Республіки «Про державні закупівлі» від 27.12.2001 р. № 245-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/1029>
- 13) Закон Азербайджанської Республіки «Про державну службу» від 21.07.2000 р. № 926-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/4481>
- 14) Закон Азербайджанської Республіки «Про адміністративне судочинство» від 21.10.2005 р. № 1036-ІІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/11254>

15) Закон Азербайджанської Республіки «Про правила етичної поведінки державних службовців» від 31.05.2007 р. № 352-III URL: <https://www.e-qanun.az/framework/13685>

16) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про посилення боротьби з корупційними правопорушеннями у сфері управління державним і муніципальним майном і коштами» від 22.06.2009 р. № 103 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/17867>

17) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про впорядкування перевірок у сфері підприємництва та деякі заходи щодо забезпечення захисту прав споживачів» від 13.04.2010 р. № 246 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/19363>

18) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Положення про форму і порядок ведення єдиного реєстру даних перевірок, проведених у сфері підприємництва» від 15.02.2011 р. № 383 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/21291>

19) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про заснування Державного екзаменаційного центру Азербайджанської Республіки як публічної юридичної особи» від 11.04.2016 р. № 860 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/32559>

20) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про забезпечення діяльності Державного агентства з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської Республіки» від 05.09.2012 р. 706 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/24212>

21) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про забезпечення діяльності Державного агентства з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської Республіки. Додаток 3. Правила організації діяльності центрів «АСАН сервіс» та надання послуг» від 05.09.2012 р. 706 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/24212>

22) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю, верховенства закону і правопорядку» від 09.08.1994 р. № 181 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/8950>

23) Указ Президента Азербайджанської Республіки про запобігання втручанню, що перешкоджає розвитку підприємництва» від 28.09.2002 р. № 790 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/906>

24) Закон Азербайджанської Республіки «Про ратифікацію Конвенції ООН проти корупції» від 30.09.2005 р. № 1003-III URL: <https://www.e-qanun.az/framework/10784>

25) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про правила спрямування частини конфіскованого майна на поліпшення матеріально-технічної бази правоохоронних та інших органів» від 16.10.2006 р. № 469 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/12030>

26) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про заходи щодо забезпечення організації діяльності суб'єктів підприємницької діяльності за

принципом «єдиного вікна» від 25.10.2007 р. № 2458 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/13939>

27) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про посилення боротьби з корупцією в Азербайджанській Республіці» від 08.05.2000 р. № 347 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/765>

28) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження Національної стратегії про підвищення прозорості та боротьбу з корупцією» від 28.07.2007 р. № 2292 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/13657>

29) Розпорядження Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Національного плану дій на 2022—2026 роки щодо посилення боротьби з корупцією» від 4 квітня 2022 р. № 3199 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/49349>

30) Розпорядження Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Національного плану дій на 2020-2022 роки щодо сприяння відкритому уряду» від 27.02.2020 р. № 1859 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/44619>

31) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про додаткові заходи в галузі забезпечення свободи слова, думки та інформації в Азербайджанській Республіці» від 06.08.1998 р. № 744 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/3313>

32) Кримінально-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки від 14.07.2000 р. № 907-ІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/46950>

33) Конституція Азербайджанської Республіки від 12.11.1995 р. URL: <https://www.e-qanun.az/framework/897>

34) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Положення про місцеві органи виконавчої влади» від 06.05.2012 р. № 648 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/23701>

35) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про ряд заходів щодо вдосконалення діяльності Управління по боротьбі з корупцією при Генеральній прокуратурі Азербайджанської Республіки» від 11.03.2011 р. № 402 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/21420>

36) Закон Азербайджанської Республіки «Про суди і суддів» від 10.06.1997 р. № 310-ІГ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/3933>

37) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про вдосконалення системи державного контролю та усунення штучних перешкод у сфері розвитку підприємництва» від 07.01.1999 р. № 69 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/1814>

38) Указ Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження Положення про Головне управління по боротьбі з корупцією при Генеральній прокуратурі Азербайджанської Республіки та штатної чисельності прокуратури» від 28.10.2004 р. № 138 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/5752>

39) Закон Азербайджанської Республіки «Про службу в органах прокуратури» від 29.06.2001 р. № 167-ІІІ URL: <https://www.e-qanun.az/framework/4363>

40) Розпорядження Президента Азербайджанської Республіки «Про введення в дію Закону Азербайджанської Республіки «Про боротьбу з корупцією» від 03.03.2004 р. № 114 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/5864>

41) Розпорядження Президента Азербайджанської Республіки «Про затвердження «Стратегії розвитку державної служби в Азербайджанській Республіці на 2019-2025 роки» від 23.11.2018 р. № 739 URL: <https://www.e-qanun.az/framework/40748>

У К Р А Ї Н А
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСНА РАДА

Майдан Просвіти, 1, м.Рівне, 33013, тел. (036-2) 695-202, факс (036-2) 62-00-64. E-mail: oblrada@gor.gov.ua

22.07.2022 № 01/12-263р

На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Вагіфа АБДУЛЛАСВА
на тему
«Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції:
порівняння досвіду України та Азербайджанської Республіки»

Результати досліджень Вагіфа АБДУЛЛАСВА за темою дисертаційної роботи «Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції: порівняння досвіду України та Азербайджанської Республіки» було використано депутатами та працівниками виконавчого апарату Рівненської обласної ради під час проведення антикорупційних заходів, під час розробки та прийняття управлінських рішень та організації діяльності Координаційно-консультативної ради з питань місцевого самоврядування при голові обласної ради.

Результати дисертаційного дослідження використані при внесенні змін до Антикорупційної програми Рівненської обласної ради на 2021-2023 роки (рішення обласної ради від 15 грудня 2020 року № 26), формуванні і реалізації місцевої антикорупційної політики у публічній діяльності.

Заступник голови ради

Олексій БУЧИНСЬКИЙ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ**

вул. Набережна Перемоги, 26, м. Дніпро, 49094, тел. (056) 770-90-29
e-mail: gupczn@adm.dp.gov.ua, http://www.adm.dp.gov.ua, Код ЄДРПОУ 25946540

ДОВІДКА

**щодо використання результатів дисертаційної роботи
АБДУЛЛАЄВА ВАГІФА за темою
«Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції: порівняння
досвіду України та Азербайджанської Республіки»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 - Публічне управління та адміністрування**

Результати дисертаційного дослідження Абдуллаєва Вагіфа за темою «Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції: порівняння досвіду України та Азербайджанської Республіки» були представлені на розгляд керівникам структурних підрозділів департаменту соціального захисту населення Дніпропетровської обласної державної адміністрації. За результатами ретельного ознайомлення та аналізу вони віднайшли своє місце у роботі департаменту.

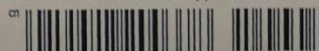
Концептуальні положення роботи були доведені до працівників департаменту соціального захисту населення Дніпропетровської обласної державної адміністрації та структурних підрозділів з питань соціального захисту населення місцевих органів влади й використані у 2022 році в практичній роботі з метою мінімізації корупційних проявів у системі соціального захисту населення області.

На основі положень дисертації під час організації відділом правового забезпечення та моніторингу управління фінансового забезпечення та виконання соціальних програм департаменту здійснюється системне формування антикорупційної свідомості працівників системи соціального захисту населення області, застосовуються елементи позитивного досвіду та поетапно впроваджуються досягнення і надбання інших країн світу (Азербайджанської Республіки, Данії, Сінгапуру) у сфері протидії та запобігання корупції саме в органах соціального захисту населення області та при наданні населенню адміністративних послуг соціального характеру.

Окрім цього, з метою запобігання корупційним проявам в області департаментом соціального захисту населення Дніпропетровської обласної державної адміністрації прийнято до запровадження у практичній діяльності

10873

Дніпропетровська обласна державна адміністрація
Департамент соціального захисту населення
Вих. № 3714/0/192-22 від 27.07.2022

базові положення векторів демократизації суспільства, що обґрунтовані у дисертаційній роботі, а саме:

налагодження тісних зв'язків із громадськістю з метою ефективної реалізації вимог Законів України «Про запобігання корупції», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян»;

підвищення рівня прозорості і підзвітності владних органів як складових державного механізму запобігання та протидії корупції.

Враховуючи все вищенаведене, з огляду на актуальність зазначеної теми та результативність запроваджених положень вважаємо за доцільне продовжувати наукові дослідження за даним напрямом.

Директор департаменту

Олена КРИШЕНЬ

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ

ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел. (044) 277-76-86, факс (044) 277-76-11
 E-mail: inbox@court.gov.ua, Web: <http://www.dsa.court.gov.ua>, Код ЄДРПОУ 26255795

08.06.2022 р. № 1/8115-154

на № _____ від _____

ДОВІДКА

щодо використання результатів дисертаційної роботи

Абдулласва Вагіфа, виконаної на тему

«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
 КОРУПЦІЇ: ПОРІВНЯННЯ ДОСВІДУ УКРАЇНИ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ
 РЕСПУБЛІКИ» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
 спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» (галузь знань 28
 «Публічне управління та адміністрування»).

У дисертаційній роботі **Абдулласва Вагіфа** досліджено концептуальні положення формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та обґрунтовано пропозиції щодо комплексного використання механізмів запобігання та протидії через призму імплементації досвіду найменш корумпованих країн світу.

Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи мають практичне спрямування та забезпечують методичне та емпіричне підґрунтя для удосконалення формування сучасної української державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та розвитку антикорупційних механізмів.

Відповідно до пп. 11 п. 1. ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (далі – Закон) Державна судова адміністрація України взаємодіє з відповідними органами та установами, зокрема інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів. На підставі цього взяті до уваги запропоновані дисертантом практичні рекомендації щодо підвищення якості антикорупційних заходів запобігання та протидії корупції для України у межах міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади шляхом створення при відповідному органі публічної влади із залученням міжнародних спеціалістів експертної групи, що займалася б аналізом ймовірних передумов виникнення проявів корупції саме в органах публічної влади, зокрема і в судових органах, й вживала комплексних заходів щодо їх мінімізації і профілактики корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Відповідно до п. 3 ст. 151 Закону Державна судова адміністрація України має територіальні управління. На підставі цього з метою формування ефективного механізму довгострокової взаємодії між інститутами громадянського суспільства антикорупційного спрямування та територіальними управліннями Державної судової адміністрації України, останнім доведена рекомендація дисертанта відносно можливості створення структурних підрозділів, що б безпосередньо співпрацювали із антикорупційними громадськими організаціями відносно мінімізації проявів корупції у системі вітчизняного судочинства.

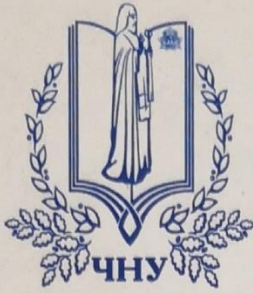
У представленій роботі автором доведено, що вітчизняна державна політика у сфері запобігання та протидії корупції має реалізовуватися лише за активної участі максимальної кількості суб'єктів антикорупційної діяльності та свідомої громадськості, що проявляється діяльністю інститутів громадянського суспільства, зокрема громадськими організаціями антикорупційного спрямування і ґрунтуватися на застосуванні процедур такого характеру як просвітницький.

Відповідно до пп. 5 п. 1 ст. 152 Закону Державна судова адміністрація України забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації. На підставі цього у межах відповідного підвищення кваліфікації працівників апарату судів на 2023 рік розглядається питання щодо введення до тематичної програми навчання обов'язкові для засвоєння модулі пов'язані із вивченням найкращих і передових практик міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією в органах публічної влади загалом, та в судових органах зокрема.

Голова

Олексій САЛЬНИКОВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

вул. 68 Десантників, буд. 10, м. Миколаїв, 54003, Україна
Тел/факс: +38 (0512) 500-333, 500-069 E-mail: rector@chmnu.edu.ua <https://chmnu.edu.ua>

ДОВІДКА

щодо використання результатів дисертаційної роботи

Абдуллаєва Вагіфа, виконаної на тему

«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ: ПОРІВНЯННЯ ДОСВІДУ УКРАЇНИ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ
РЕСПУБЛІКИ» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» (галузь знань 28
«Публічне управління та адміністрування»).

Теоретичні положення, які обґрунтовано в дисертаційній роботі, впроваджені в навчальний процес у ході підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» та «магістр» за напрямом «Публічне управління та адміністрування» денної та заочної форми навчання при викладанні навчальних дисциплін «Публічна служба», «Правові засади публічної служби», «ПУБЛІЧНА політика», «Вступ до спеціальності» у Інституті державного управління Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Перший проректор

Юрій КОТЛЯР